

UCHWAŁA NR XX/117/08
RADY MIASTA GRAJEWO

z dnia 28 marca 2008 r.

w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Miasta Grajewo na lata 2007-2015” wraz z „Wieloletnim Planem Inwestycyjnym Strategii Rozwoju Miasta Grajewo w latach 2007-2015”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591; z 2002 r. Nr 23, poz. 220; Nr 62, poz. 558; Nr 113, poz. 984; Nr 153, poz. 1271; Nr 214, poz. 1806; z 2003 r. Nr 80, poz. 717; Nr 162, poz. 1568; z 2004 r. Nr 102, poz. 1055; Nr 116, poz. 1203; z 2005 r. Nr 172, poz. 1441; Nr 175, poz. 1457; z 2006 r. Nr 17, poz. 128; Nr 181, poz. 1337; z 2007 r. Nr 48, poz. 327; Nr 138, poz. 978; Nr 173, poz. 1218) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Strategię Rozwoju Miasta Grajewo na lata 2007-2015” wraz z „Wieloletnim Planem Inwestycyjnym Strategii Rozwoju Miasta Grajewo w latach 2007-2015”, będącą załącznikiem do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta, który będzie okresowo, lecz nie rzadziej niż raz na dwa lata, dokonywał przeglądu i oceny stopnia realizacji ustaleń „Strategii Rozwoju Miasta Grajewo na lata 2007-2015”, a o wynikach prac informował Radę Miasta.

§ 3. Traci moc Uchwała Nr 200/XXXIV/01 Rady Miasta Grajewo z dnia 21 grudnia 2001 r. w sprawie przyjęcia „Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Grajewo” oraz „Wieloletniego Planu Inwestycyjnego Grajewo”.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Miasta
Grzegorz Curyło

Sporządził:

Tomasz Poniatowski

**STRATEGIA ROZWOJU MIASTA GRAJEWO
NA LATA 2007-2015**

Grajewo, październik 2007 – marzec 2008

Spis treści

I. Przesłanki aktualizacji „Strategii rozwoju Grajewa”	4
II. Powiązania z dokumentami nakreślającymi kierunki rozwoju kraju, województwa podlaskiego i powiatu grajewskiego.....	5
2.1 Powiązania Strategii Rozwoju Grajewa z polityką kraju.....	5
2.1.1 Strategia Rozwoju Kraju na lata 2007-2015	5
2.1.2 Program Operacyjny „Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013”	7
2.2 Powiązanie Strategii Rozwoju Grajewa z polityką regionalną i lokalną.....	7
2.2.1 Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013	7
2.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020	8
2.2.3 Strategia Rozwoju Powiatu Grajewskiego.....	8
III. Metodologia prac nad dokumentem	9
IV. Badania ankietowe mieszkańców Grajewa	10
V. Diagnoza stanu miasta Grajewa	11
5.1 Rys historyczny Grajewa.....	11
5.2 Położenie, powierzchnia	13
5.3 Środowisko przyrodnicze	14
5.3.1 Rzeźba terenu i geologia	14
5.3.2 Warunki glebowe	15
5.3.3 Warunki klimatyczne.....	15
5.3.4 Warunki występowania wód podziemnych.....	16
5.3.5 Sieć rzeczna i zasoby wodne	16
5.3.6 Walory przyrodnicze i krajobrazowe.....	18
5.4 Turystyka i dziedzictwo kulturowe	18
5.5 Uwarunkowania ochrony środowiska	19
5.5.1 Przeływ zanieczyszczeń	19
5.5.2 Zanieczyszczenia powierzchni ziemi	19
5.5.3 Zanieczyszczenia powietrza	20
5.5.4 Hałas i wibracje	21
5.5.5 Zagrożenia awariami	24
5.5.6 Promieniowanie	25
6. Demografia.....	26
7. Oświata.....	29
8. Kultura.....	32
9. Ochrona zdrowia	34
10. Pomoc społeczna	36
11. Gospodarka	38
12. Rolnictwo	42
13. Rynek pracy	45
14. Zasoby mieszkaniowe.....	47
15. Infrastruktura techniczna miasta.....	48
15.1 Sieć wodociągowa	48
15.2 Sieć kanalizacyjna.....	51
15.3 Gospodarka odpadami.....	52
15.4 Sieć ciepłownicza	54
15.5 Komunikacja	55

15.6 Sieć energetyczna	56
15.7 Telekomunikacja.....	56
15.8 Sieć gazownicza	56
VI. Analiza SWOT miasta Grajewo	57
VII. Misja i cele strategii rozwoju.....	60
VIII. Analiza finansowa	91
8.1 Analiza sytuacji finansowej miasta	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
8.2 Analiza potrzeb inwestycyjnych i źródeł finansowania	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
8.3 Prognoza dochodów i wydatków.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
IX. Wdrażanie i monitoring Strategii	102
X. Public Relations dokumentu	105
Spis rysunków	107
Spis tabel.....	107
Spis wykresów	108
Załącznik 1. Wieloletni Plan Inwestycyjny Strategii Rozwoju Grajewa w latach 2007-2015	110

I. Przesłanki aktualizacji „Strategii rozwoju Grajewa”

„Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Grajewa” została przyjęta uchwałą Rady Miasta w 2001 roku. Dokument ten był rezultatem wspólnej pracy grupy konsultantów oraz mieszkańców miasta, członków Rady, instytucji i liderów, którzy w okresie od maja do września 2001 roku uczestniczyli w kolejnych etapach prac nad Strategią. Zgodnie z intencją autorów dokumentu, „Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Grajewa” była właściwie pierwszym dokumentem, który pozwolił spojrzeć na gminę całościowo, ukierunkować jej rozwój w perspektywie kilkunastu lat, a także umożliwił planowanie poszczególnych przedsięwzięć i inwestycji.

Władze Grajewa obecnej kadencji podjęły decyzję o konieczności aktualizacji zapisów w „Strategii...” z 2001 roku i o opracowaniu nowego dokumentu pt. „Strategia Rozwoju Miasta Grajewa na lata 2007-2015”.

Podjęcie prac nad aktualizacją „Strategii...” wynikało z wielu przesłanek, do których należały m.in.:

- 1) konieczność opracowania nowego raportu o stanie miasta w celu identyfikacji obecnych problemów społecznych, gospodarczych, przestrzennych i ekologicznych, które pojawiły się w mieście po 2001 roku;
- 2) bardziej precyzyjne zaakcentowanie walorów Grajewa, co umożliwi skuteczniejsze przełożenie uwarunkowań miasta na zamierzenia rozwojowe, związane przede wszystkim z podniesieniem atrakcyjności inwestycyjnej i rozwojem gospodarki lokalnej;
- 3) bardziej efektywne powiązanie „Strategii...” z nowymi dokumentami strategicznymi dotyczącymi rozwoju województwa i kraju,
- 4) bardziej efektywne powiązanie „Strategii...” z programami operacyjnymi na lata 2007-2013,
- 5) ocena możliwości finansowych absorpcji środków pochodzących z funduszy strukturalnych na działania inwestycyjne w nowym okresie programowania 2007-2013,
- 6) ocena możliwości elastycznego reagowania na potrzeby inwestycyjne i inne, zgłaszane przez mieszkańców miasta,
- 7) analiza i ewentualna redefinicja kierunków rozwoju społecznego i gospodarczego miasta,
- 8) opracowanie kompleksowego systemu monitorowania realizacji Strategii i sposobów promocji tego dokumentu.

II. Powiązania z dokumentami nakreślającymi kierunki rozwoju kraju, województwa podlaskiego i powiatu grajewskiego

Dokument strategii obejmujący mniejszą jednostkę administracyjną nie jest tworzony w oderwaniu od kierunków rozwoju całego kraju czy województwa. Zawiera on, przez postawione zadania, sposób osiągnięcia celów postawionych przed jednostką administracyjną, które w rezultacie są związane z celami czy priorytetami nakreślonymi przez wyższe organy władzy państwowej (Rys. 1). Strategia bazuje także na specyficznych własnościach swej jednostki administracyjnej i jej wcześniejszych dokumentach strategicznych, co wynika z zachowania w pewnym stopniu ciągłości realizacji celów długookresowych.

2.1 Powiązania Strategii Rozwoju Grajewa z polityką kraju

Cele i działania określone w niniejszym dokumencie są zgodne z polityką rozwoju realizowaną na poziomie krajowym. Strategia Rozwoju Grajewa jest zgodna z celami określonymi w następujących dokumentach strategicznych:

- Strategia Rozwoju Kraju na lata 2007-2015;
- Narodowa Strategia Spójności (Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie);
- Program operacyjny „Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013”.

2.1.1 Strategia Rozwoju Kraju na lata 2007-2015

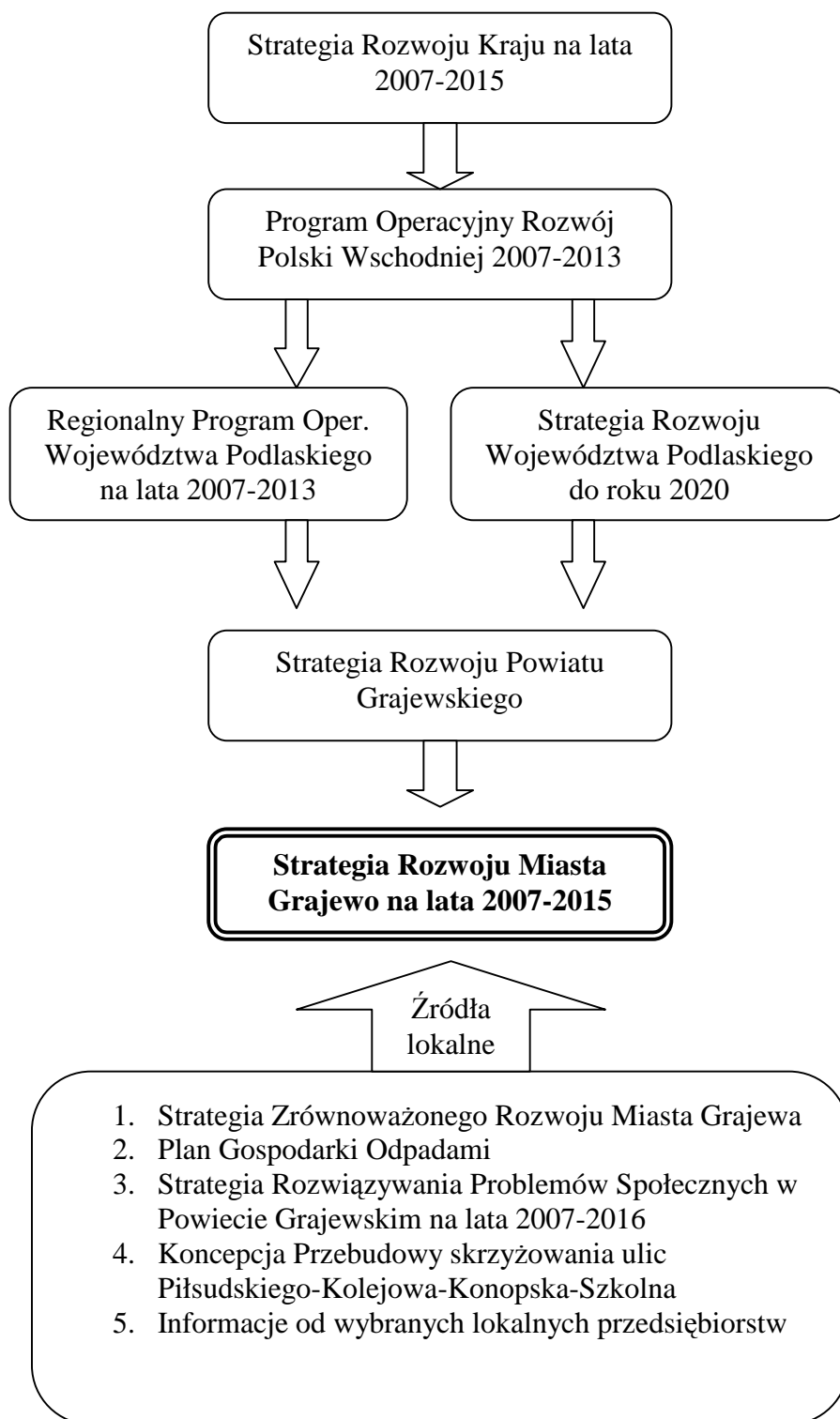
Strategia Rozwoju Kraju jest dokumentem planistycznym wyznaczającym ramy rozwoju społeczno-gospodarczego kraju i stanowi bazę odniesienia dla innych strategii, programów rządowych i samorządowych.

W Strategii Rozwoju Kraju wyznaczono priorytetowe cele oraz najważniejsze obszary, w których koncentrowane będą działania państwa w celu osiągnięcia przewag konkurencyjnych Polski na rynku europejskim i światowym.

Głównym celem Strategii jest podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców Polski. W Strategii wyróżniono następujące priorytety strategiczne:

- Priorytet 1 Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki;
- Priorytet 2 Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej;
- Priorytet 3 Wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości;
- Priorytet 4 Budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa;
- Priorytet 5 Rozwój obszarów wiejskich;
- Priorytet 6 Rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej.

Rysunek 1. Powiązanie strategii Grajewa z dokumentami krajowymi i regionalnymi

Źródło: opracowanie własne

2.1.2 Program Operacyjny „Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013”

Celem Programu Operacyjnego „Rozwój Polski Wschodniej” jest wsparcie głównie infrastrukturalne pięciu najsłabiej rozwiniętych województw kraju: warmińsko – mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego, świętokrzyskiego i podkarpackiego. Rezultatem wsparcia będzie zmniejszenie dysproporcji gospodarczych i społecznych, jakie występują między wspomnianymi obszarami a resztą kraju.

W ramach Programu określono następujące priorytety:

Priorytet I Nowoczesna gospodarka

Priorytet II Wojewódzkie ośrodki wzrostu

Priorytet III Infrastruktura drogowa

Priorytet IV Pomoc techniczna

W ramach priorytetu I „Nowoczesna gospodarka” realizowane będą 4 działania:

- 1.1. Infrastruktura uczelni wyższych;
- 1.2. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego;
- 1.3. Wspieranie innowacji;
- 1.4. Promocja i współpraca.

W ramach priorytetu II „Wojewódzkie ośrodki wzrostu” realizowane będą dwa działania:

- 2.1. Systemy miejskiego transportu zbiorowego;
- 2.2. Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej.

W ramach priorytetu III „Infrastruktura drogowa” realizowane będą dwa działania:

- 3.1. Infrastruktura drogowa;
- 3.2. Trasy rowerowe.

W ramach priorytetu IV „Pomoc techniczna” realizowane będą dwa działania:

- 4.1. Wsparcie procesu wdrażania programu;
- 4.2. Działania informacyjne i promocyjne.

2.2 Powiązanie Strategii Rozwoju Grajewa z polityką regionalną i lokalną

Projekty i zadania przedstawione w Strategii Rozwoju Miasta Grajewa są zgodne z:

- Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013,
- Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020,
- Strategią Rozwoju Powiatu Grajewskiego.

2.2.1 Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013 wskazuje osie priorytetowe i cele rozwoju województwa podlaskiego, jego realizacja ma na celu zmniejszenie różnic w poziomie rozwoju województwa podlaskiego w stosunku do reszty kraju.

Strategia Rozwoju Miasta Grajewa jest zgodna z następującymi działaniami Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego:

- działaniem: Region atrakcyjny inwestorom, osi priorytetowej I: Wzrost innowacyjności i wspieranie przedsiębiorczości w regionie;

- działaniem: Rozwój transportu drogowego, osi priorytetowej II: Rozwój infrastruktury transportowej;
- działaniami osi priorytetowej III: Rozwój turystyki;
- działaniami osi priorytetowej IV: Społeczeństwo Informacyjne;
- w ramach osi priorytetowej V: Rozwój infrastruktury ochrony środowiska:
 - ✓ działanie: Regionalna infrastruktura ochrony środowiska,
 - ✓ działanie: Lokalna infrastruktura ochrony środowiska;
- w ramach osi priorytetowej VI: Rozwój infrastruktury społecznej:
 - ✓ działanie: Rozwój infrastruktury edukacyjnej,
 - ✓ działanie: Infrastruktura z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

2.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020

Celem Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego jest zwiększenie spójności społeczno-ekonomicznej i konkurencyjności regionu poprzez stworzenie warunków do pełniejszego wykorzystania jego potencjału. Działania przewidziane w Strategii Rozwoju Miasta Grajewo są zgodne z jej celami strategicznymi:

- cel 1 Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej województwa;
- cel 2 Rozwój zasobów ludzkich zgodnie z potrzebami rynku pracy;
- cel 3 Podniesienie konkurencyjności podlaskich firm w aspekcie krajowym i międzynarodowym;
- cel 4 Ochrona środowiska naturalnego;
- cel 5 Rozwój turystyki z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego;
- cel 6 Wykorzystanie przygranicznego i transgranicznego położenia województwa;

Są również zgodne z określonymi działaniami w zakresie infrastruktury technicznej, infrastruktury społecznej i bazy ekonomicznej województwa:

- w ramach priorytetu I: infrastruktura techniczna z działaniem 1 – rozwój systemu transportowego województwa, działaniem 2 – rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego oraz działaniem 3 – rozwój systemów zaopatrzenia w wodę, odprowadzania i oczyszczania ścieków oraz usuwania i unieszkodliwiania odpadów stałych;
- w ramach priorytetu II: infrastruktura społeczna z działaniem 2 – rozwój kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego, działaniem 3 – rozwój sportu i rekreacji oraz działaniem 4 – rozwój szkolnictwa;
- w ramach priorytetu III: baza ekonomiczna z działaniem 1 – rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich oraz działaniem 2 – rozwój turystyki i lecznictwa uzdrowiskowego.

2.2.3 Strategia Rozwoju Powiatu Grajewskiego

Planowane działania są zgodne z kierunkami strategicznymi i celami rozwoju powiatu grajewskiego zawartymi w Strategii Rozwoju Powiatu Grajewskiego z grudnia 2001 roku. Osiągnięcie celów zapisanych w Strategii będzie możliwe tylko w ramach sprawnego współdziałania między poszczególnymi gminami powiatu grajewskiego,

a szczególnie miasta Grajewo i gminy Grajewo wraz z władzami starostwa powiatowego i partnerami z sektora prywatnego.

Cele strategiczne I rzędu:

- A. Powiat Grajewski regionem sprawnego zarządzania, tworzącego konkurencyjne warunki rozwoju przedsiębiorczości gospodarczej.
- B. Powiat Grajewski obszarem unowocześniania rolnictwa.
- C. Powiat Grajewski obszarem ochrony, wzbogacania oraz racjonalnego wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego dla celów rozwoju turystyki.
- D. Powiat Grajewski obszarem rozwoju infrastruktury społecznej i wielokierunkowej edukacji, stosownej do potrzeb i aspiracji mieszkańców.
- E. Powiat Grajewski obszarem szerokiej współpracy z regionami innych państw.
- F. Powiat Grajewski obszarem rozwoju infrastruktury technicznej oraz podniesienia jej funkcjonalności i korzyści dla mieszkańców powiatu.

III. Metodologia prac nad dokumentem

Przy pracy nad dokumentem zastosowano metodę partnerską, polegającą na połączeniu doświadczenia władz miasta z wiedzą zespołu ekspertów, specjalizujących się w kwestiach rozwoju lokalnego. Przygotowanie Strategii poprzedził proces konsultacji społecznych, polegający na:

- zebraniu propozycji zadań inwestycyjnych koniecznych do realizacji w mieście w okresie lat, na które opiewa dokument. Propozycje te były składane przez jednostki organizacyjne miasta i wszystkie instytucje z terenu Grajewa;
- stałym kontakcie zespołu ekspertów z władzami gminy w okresie pracy nad dokumentem. Dokument będzie także dyskutowany na spotkaniach komisji Rady Miasta, a także na sesji rady miasta;
- przeprowadzeniu badań ankietowych skierowanych do dwóch grup mieszkańców: do osób w wieku produkcyjnym oraz do młodzieży. Celem badań było zebranie opinii grajewian na temat zmian koniecznych do przeprowadzenia w mieście w najbliższych latach.

„Strategia rozwoju Grajewa” rozpoczyna się szczegółową analizą aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej miasta. W dalszej kolejności w oparciu o zdiagnozowane problemy, sformułowano cele rozwoju miasta i nakreślono zadania, które gmina planuje zrealizować w latach 2007-2015. Katalog zadań opracowano, uwzględniając możliwości organizacyjne, kadrowe i finansowe samorządu miejskiego. Część zadań będzie jednak wymagała dofinansowania ze strony funduszy zewnętrznych, przewidzianych w ramach RPO Województwa Podlaskiego, jak też w innych programach pomocowych i krajowych. Należy więc podkreślić, że ich realizacja będzie w dużej mierze zależała od przyznania środków finansowych ze strony Instytucji Zarządzających poszczególnymi programami operacyjnymi.

Strategia ma charakter otwarty. Dynamicznie zmieniającą się sytuacja społeczno-gospodarcza Polski, a także Europy może spowodować konieczność korekty i ciągłego uaktualniania celów i zadań, a także sposobów ich finansowania.

IV. Badania ankietowe mieszkańców Grajewa

Przystępując do prac nad „Strategią rozwoju Grajewa na lata 2007 -2015”, władze miasta podjęły decyzję o konieczności uspołecznienia tego procesu. Założono, że integralną częścią prac nad dokumentem powinny być badania ankietowe przeprowadzone wśród mieszkańców miasta. Podjęto decyzję o realizacji dwóch projektów badawczych. Pierwszy z nich nosił tytuł „*Grajewo w opinii mieszkańców*”, drugi natomiast „*Grajewo w opinii młodzieży*”. Celem badań było zebranie opinii grajewian na temat miasta, a także na temat preferowanych społecznie kierunków jego rozwoju.

Badania zrealizowano w czerwcu 2007 roku. Pierwszy projekt objął 500 mieszkańców miasta. Kwestionariusze ankiety (narzędzia badawcze) wśród nich były dystrybuowane trzema drogami:

- uczniowie ostatnich klas szkół podstawowych i gimnazjalnych przekazywali je swoim rodzicom, a następnie – po wypełnieniu przez ojca lub matkę - przynosili je do szkoły,
- zamieszczono je na stronie internetowej miasta,
- wyłożono je w Urzędzie Miasta oraz w innych instytucjach użyteczności publicznej.

W drugim projekcie udział wzięło 447 młodych mieszkańców miasta. Badania młodzieży przeprowadzono techniką ankiety audytoryjnej na lekcjach we wszystkich klasach przedmaturalnych szkół ponadgimnazjalnych w Grajewie.

Ze względu na to, że respondenci otrzymywali narzędzie do samodzielnego wypełnienia, podjęto decyzję o zamkniętej strukturze kwestionariusza. W obydwu projektach badawczych wykorzystano praktycznie ten sam kwestionariusz ankiety. Różnice pojawiły się tylko w metryczce (o inne cechy społeczno-demograficzne pytano młodzież, a o inne dorosłych mieszkańców miasta).

Zebrane ankiety poddano analizie statystycznej, a następnie sporządzono dwa raporty badawcze, posiadające następującą strukturę:

1. Zadowolenie z życia w mieście.
2. Zainteresowanie sprawami Grajewa.
3. Problemy Grajewa w percepcji mieszkańców.
4. Priorytety w działaniach władz lokalnych (w sferze gospodarczej, społecznej i ekologicznej).
5. Walory Grajewa i sugerowane kierunki rozwoju miasta.

Wyniki badań zostały wykorzystane do sformułowania misji, celów i zadań strategicznych rozwoju Grajewa, zawartych w niniejszym dokumencie.

Raporty badawcze (z których każdy liczy 35 stron) stanowią odrębne załączniki do „Strategii..”.

V. Diagnoza stanu miasta Grajewo

5.1 Rys historyczny Grajewa¹

Grajewo nazwę swą zawdzięcza Jaćwingom, którzy zamieszkali te tereny. Wg J. Nalepy od słowa „GREVA” znaczącego tyle co jeziorzysko, starorzecze przekształconego później na *Grejwy*, *Grajwo* ostatecznie pozostało *Grajewo*. Pierwsze wzmianki o istnieniu wsi księżęcej *Graywa* pochodzą z 26 VIII 1426 r. Jednak niekorzystne położenie na zupełnym pustkowiu tuż przy granicy krzyżacko-litewskiej spowodowało trudności w trwałym osadzeniu wsi. Kolejną próbę podjął Bolesław IV w 1434 r. Powiodło się dopiero Janowi z Białowieży kuchmistrzowi księcia mazowieckiego Kazimierza. Poleciał on zbudować młyn na rzece Grajewinicy – Cuder, a w roku 1478 ufundował kościół. Od 1483 r. zaczął nazywać siebie Grajewskim; od niego wywodzi się najzamożniejsza w ziemi wiskiej rodzina szlachecka Grajewskich herbu Gozdawa.

Po kilkudziesięciu latach, atutem miasta stało się położenie geograficzne, gdyż tu właśnie krzyżowały się dwa szlaki komunikacyjne z Mazowsza na Litwę i z Podlasia do Prus. Przy skrzyżowaniu tych szlaków w XVI wieku powstało najstarsze centrum miasta – rynek handlowy.

W 1540 roku, na prośbę Grajewskich, którzy chcieli podnieść swoje dochody także przez handel, Zygmunt Stary nadał wsi Grajewo prawa miejskie, a w 1695 roku Jan III Sobieski nadał miastu prawo odbywania cotygodniowych targów. Trzy lata później następny władca polski – August II nadał przywilej odbywania jarmarków.

Mimo korzystnego położenia miasto nie rozwinęło się, zaczęły bowiem pojawiać się pierwsze oznaki kryzysu miast w Polsce. Rozwój pobliskiego Szczuczyna i zniszczenia wojenne, m.in. w okresie potopu szwedzkiego, spowodowały, że Grajewo stało się małą osadą na ziemi łomżyńskiej. Wiek XVIII również nie przyczynił się do rozwoju Grajewa, które według rejestru sporządzonego w 1777 roku liczyło zaledwie 43 domy oraz 258 mieszkańców. W 20 lat później, zapewne po pożarze lub innym kataklizmie, miasto liczyło tylko 23 domy i 218 mieszkańców. Było to wówczas najmniejsze miasteczko w powiecie, ożywiające się jedynie w dni targowe i tym się różniące od wsi, że rozwijał się tu handel. Mimo, że zapisało piękną kartę w powstaniach narodowych (w okolicach miały miejsce walki m.in. w okresie powstania kościuszkowskiego, listopadowego i styczniowego) miasto powoli upadało. W 1870 roku odebrano mu prawa miejskie z powodu udziału mieszkańców w powstaniu styczniowym (był to okres kiedy miasto, dzięki położeniu na pograniczu prusko-

¹ Rys historyczny jest kompilacją tekstów zamieszczonych w następujących materiałach: *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Grajewa*, Pracy dyplomowej na temat: *Urząd miejski w Grajewie*, Agnieszka Olszewska, Białystok, 2000, *Studia i materiały do dziejów powiatu grajewskiego*. Pod red. M. Gnatowskiego i H. Majeckiego. Warszawa 1975, *Grajewo w XX wieku*. Tomasz Dudziński, Krzysztof Zychowicz, Grajewo, 2005. Materiałach zamieszczonych na portalach internetowych:

1. www.e-grajewo.pl/
2. www.grajewiak.pl/
3. www.grajewo.pl/
4. www.grajewo.com/
5. www.grajewo24.pl/
6. www.um-grajewo.pbip.pl/
7. www.zyciegrajewa.pl/

rosyjskim, zaczęło ożywiać się gospodarczo).

Rozkwit miasta nastąpił w drugiej połowie XIX wieku po wybudowaniu szosy Petersburg – Warszawa (około 1820 roku) oraz kolei żelaznej Odessa - Brześć – Królewiec w 1873 roku. W tym czasie powstawały nowe domy wzdłuż ulic leżących przy szlakach komunikacyjnych. Założono również wiele zakładów przemysłowych: fabrykę mydła i świec, hutę szkła, która została zlikwidowana po przeszło stu latach, czy fabrykę pasów transmisyjnych, która później została przekształcona w fabrykę taśm gumowych. Na potrzeby miejscowej ludności oraz handel powstała także wytwórnia win oraz kilka młynów.

Do dnia dzisiejszego zachował się tradycyjny układ ulic, ale z dawnych budowli pozostało niewiele. Pozostał kościół z 1882 roku z klasyczną dzwonnica z XIX w, kaplica rodziny Wilczewskich z 1839 roku na cmentarzu oraz kilka domów murowanych. W okresie międzywojennym Grajewo było siedzibą władz powiatu szczuczyńskiego.

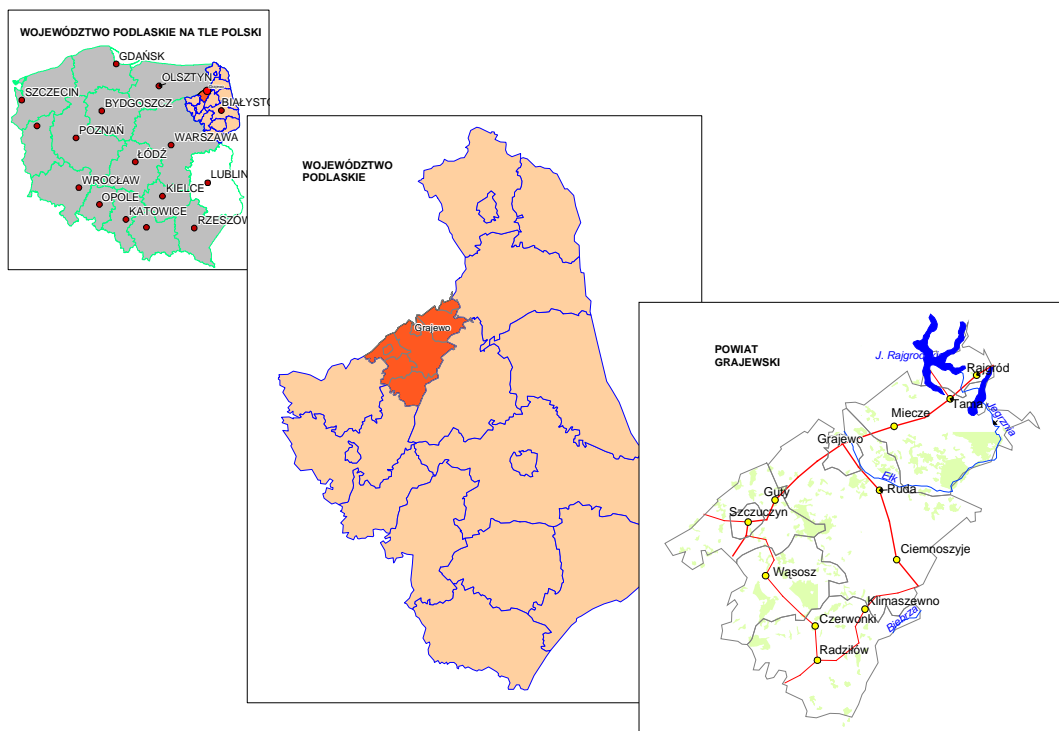
W latach II wojny światowej, w nocy z 6 na 7 września 1939 roku, miasto zostało zajęte przez Niemców, a po 21 września tego roku znalazło się pod okupacją radziecką. Po 22 VI 1941 roku Grajewo znów okupowali Niemcy. W czasie wojny zginęło ponad 5 000 jego mieszkańców z ogólnej liczby 9 500, a miasto uległo zniszczeniu w ponad 28%. W okresie okupacji aktywnie działał ruch oporu. 9 Pułk Strzelców Konnych Armii Krajowej 8 września 1944 roku stoczył największą w naszym regionie bitwę partyzancką na Czerwonym Bagnie z oddziałami niemieckimi. Grajewo zostało wyzwolone 23 stycznia 1945 roku przez armię radziecką. Okupacja hitlerowska przyniosła miastu wielkie zniszczenia i ofiary w ludności. W lasach wokół Grajewa znajdują się miejsca masowych straceń (Kosówka, Bogusze, Prostki). W Boguszech znajdował się obóz jeńców wojennych francuskich, włoskich i radzieckich.

Po drugiej wojnie światowej miasto powiększyło swoje granice i objęło szereg zespołów wiejskich. Intensywna rozbudowa nastąpiła w latach 70. w związku z lokalizacją dużych zakładów przemysłowych: przetwórstwa drzewnego w 1975 roku, cztery lata później Zakładu Remontowo-Montażowego a w 1982 roku nowoczesnego zakładu mleczarskiego. Budowa tych dużych zakładów przyczyniła się do napływu ludności wiejskiej a następnie lokalizacji osiedli mieszkaniowych wielorodzinnych: Tysiąclecia, Broniewskiego, Centrum, Południe oraz jednorodzinnych: Huta i Północ.

5.2 Położenie, powierzchnia

Miasto Grajewo należy do województwa podlaskiego (rys. 1). Z gminami miejskimi Szczuczyn i Rajgród oraz z gminami wiejskimi Radziłów, Wąsosz oraz Grajewo tworzy powiat grajewski. W Grajewie znajdują się siedziby władz miasta Grajewo, gminy Grajewo oraz powiatu grajewskiego.

Rysunek 1. Grajewo na tle Polski, województwa podlaskiego i powiatu grajewskiego

Źródło: Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2005-2006

Powierzchnia miasta Grajewo wynosi 19 km², co stanowi 2% powierzchni powiatu grajewskiego i 0,09% powierzchni województwa podlaskiego. W strukturze użytkowania gruntów dominują:

- grunty orne, które zajmują 635 ha i stanowią 33,54% powierzchni gminy,
- łąki 350 ha, co stanowi 18,49% powierzchni gminy,
- pastwiska 147 ha, co stanowi 7,76% powierzchni gminy,
- obszary leśne i grunty zadrzewione zajmują 167 ha co stanowi 8,82% powierzchni (podczas gdy lesistość Polski wynosi 28% powierzchni ogólnej),
- sady 2 ha, co stanowi 0,10% powierzchni gminy,
- pozostałe grunty i nieużytki 592 ha, co stanowi 31,27% powierzchni gminy.

5.3 Środowisko przyrodnicze

5.3.1 Rzeźba terenu i geologia

W podziale fizyczno-geograficznym (struktura i rzeźba kontynentu) miasto Grajewo położone jest na Wysoczyźnie Kolneńskiej, wchodzącej w skład makroregionu Niziny Północnopodlaskiej oraz Pojezierza Elckiego.

Nizina Północnopodlaska pod względem geomorficznym przedstawia przedłużenie Niziny Północnomazowieckiej, posiada jednak surowszy klimat, należy do innego (północnego) działu geobotanicznego, a strukturalnie do prekambryjskiej platformy wschodnioeuropejskiej. W obrębie Niziny Północnopodlaskiej wyróżnia się 8 mezoregionów, m.in. Wysoczyznę Kolneńską.

Wysoczyzna Kolneńska stanowi mezoregion otoczony od wschodu, południa i zachodu dolinami rzecznyymi i równinami akumulacji wodnej; północną jego granicę stanowi granica maksymalnego zasięgu ostatniego zlodowacenia, zwanego bałtyckim. Wysoczyzna Kolneńska ukształtowała się pod wpływem zlodowacenia środkowopolskiego. W północnej części jest ona wyższa, w kulminacjach morenowych dochodzi do wysokości 203m n.p.m., natomiast na południu jest łagodnie pagórkowata. Wysoczyzna jest otoczona dolinami Narwi oraz jej dopływów: Biebrzy i Pisy. Formy rzeźby glacialnej są tutaj dość okazałe, a formę krajobrazowi nadały procesy denudacji peryglacyjnej, których efektem są szerokie doliny o łagodnie nachylonych zboczach, mała ilość zagłębień bezodpływowych, brak jezior, wszelkiego rodzaju formy ostańcowe oraz pokrywa zwietrzelinowa na utworach lodowcowych, często o charakterze materiałów pylastych. Od północy do Wysoczyzny Kolneńskiej przylega strefa młodej akumulacji glacialnej związanej ze zlodowaceniem bałtyckim – Pojezierze Elckie.

Rzeźba terenu została ukształtowana w wyniku działalności lodowca, a następnie erozyjnej działalności wód polodowcowych w czasie zlodowacenia środkowopolskiego i bałtyckiego. W granicach miasta występują jednostki geomorfologiczne: wysoczyzna morenowa falista, wysoczyzna morenowa pagórkowata, kem, równina sandrowa, obniżenie pojeziorne oraz współczesna dolina rzeki Elk.

Podczas cofania się lądolodu stadiału północno-mazowieckiego na powierzchni terenu powstało wiele form związanych z topnieniem lodu, takich jak: sandry, moreny czołowe, ozy i kemy. Dominującą moreną czołową tego okresu jest wał Czerwonego Boru. Najmłodsze zlodowacenie północno-polskie (bałtyckie) objęło swym zasięgiem tylko region Grajewa i Rajgrodu, pozostawiając tam wyraźne formy morenowe. Współczesny okres ciepły trwający około 10 tys. lat, zwany holocenem, traktowany jako najmłodsze ogniwo plejstocenu, charakteryzuje się powstaniem osadów rzecznych i jeziornych. W zagłębieniach bezodpływowych i młodych dolinach rzecznych utworzyły się torfy, mułki, namuły i kredy jeziorne.

Miasto położone jest w zasięgu prekambryjskiej platformy wschodnio-europejskiej w jednostce zwanej wzniesieniem mazursko-suwałskim. Podłoże czwartorzędu stanowią utwory mezozoiczne wykształcone w postaci margli i opoki pochodzących z górnej kredy, na nich zalegają utwory trzeciorzędowe takie jak oligoceńskie piaski kwarcowo-glaukonitowe z mułkami i iłami oraz miocene piaski z wkładkami węgla brunatnego, żwiru kwarcowego oraz mułków.

Najstarszymi osadami związanymi ze zlodowaceniem środkowopolskim są plejstocenne gliny zwałowe występujące dużym płatem w południowo-zachodniej części miasta, wzdłuż drogi Grajewo-Łomża. W stropie zalegają piaski gliniaste lub

gliny piaszczyste o znacznej miąższości. Z tego też okresu pochodzą utwory akumulacji wodnolodowcowej w postaci piasków drobnych i średnich z domieszką żwirów o miąższości 1,5-4,5m.

Wzgórza moren czołowych budują piaski, żwiry i pospółki o bezładnej strukturze. Zlodowacenie bałtyckie reprezentowane jest przez utwory akumulacji lodowcowej, szczelinowej, wodnolodowcowej i jeziornej.

Utwory holoceny to drobnoziarniste piaski z domieszką humusu będące osadami aluwialno-deluwialnymi jeziornymi i bagiennymi. W dolinie rzeki Ełk występują torfy oraz mulki jeziorne.

5.3.2 Warunki glebowe

Gleby wykształciły się z utworów czwartorzędowych, tj. plejstoceny glin zwałowych i piasków lodowcowych, piasków i żwirów wodnolodowcowych, oraz holoceny namulów i torfów rzecznych lub pojeziornych.

W części północnej i zachodniej miasta występują gleby brunatne i bielcowe wykształcone z glin lekkich lub średnich, czasem pylaste. Pod względem przydatności rolniczej są to kompleksy pszenne dobre i pszenne żytne z niewielkimi grupami gleb pszennych wadliwych i zbożowo-pastewnych mocnych. Zaliczają się do IIIa – IIIB klas bonitacyjnych.

Na południe od nich znajdują się gleby żytne-ziemniaczane klasyfikowane do IVa – IVb klas bonitacyjnych. W dolinie rzeki Ełk zalegają gleby murszowe i czarne ziemie w V i IV klasie użytków zielonych.

5.3.3 Warunki klimatyczne

Miasto Grajewo położone jest w jednej z najzimniejszych dzielnic w kraju (dzielnicy mazurskiej). Dni z przymrozkami jest rocznie powyżej 130. Średnia temperatura powietrza wynosi 6,2°. Najwyższa jest w miesiącu lipcu (17,0°) zaś najniższa w styczniu (–9,7°), co jest charakterystyczne dla klimatu kontynentalizmu wschodniego.

Powyższe temperatury wpływają na krótki okres wegetacyjny, który wynosi tylko 190 dni (rozpoczyna się około 10 kwietnia i kończy się 25 października). Początek robót polowych przypada w pierwszej dekadzie kwietnia, a przymrozki wiosenne zdarzają się także w połowie maja.

Liczba dni ze śniegiem wynosi średnio 100. Zjawiskiem dość częstym w okresie zimy jest zanikanie pokrywy śnieżnej. Często są późnowiosenne i wczesnojesienne przymrozki.

Wilgotność względna powietrza jest podwyższona w stosunku do przeciętnej w kraju i w skali rocznej wynosi 82% - maksymalna październik-marzec 90%, najniższa w czerwcu 70%. Średnioroczne zachmurzenie wynosi 6,9° w 11 stopniowej skali, czyli powyżej przeciętnej krajowej – w ciągu roku notuje się około 160 dni pochmurnych. Średnie usłonecznienie wynosi zatem około 4,2 godziny w ciągu doby. Średni roczny opad wynosi 558 mm, z czego 372 mm przypada na okres wegetacji.

W rozkładzie wiatrów dominuje sektor południowo-zachodni (15,9%) i zachodni (15,4%). Najrzadziej wieją wiatry z północnego-wschodu (6,2%) i wschodu (6,8%). Cisze atmosferyczne są notowane w 13,4% w ciągu roku, najczęściej latem, najrzadziej zimą. Średnie prędkości wiatrów wynoszą 3,8 m/s. Najsilniejsze są wiatry południowo-zachodnie w zimie, a najsłabsze wiatry wieją w okresie letnim ze wschodu.

5.3.4 Warunki występowania wód podziemnych

Pod względem warunków hydrologicznych obszar miasta zróżnicowany jest na dwa rejon. Pierwszy rejon to wody gruntowe, tworzące ciągły i swobodny poziom w łatwo przepuszczalnych utworach piaszczysto-żwirowych wysoczyzny i równiny sandrowej. Wody te powiązane są z wodami rzecznyymi. Wysokość zwierciadła wody zależy od opadów atmosferycznych. W dolinie rzeki wody gruntowe występują 1-2 ppt., a czasem poniżej 1 m. We wschodniej i południowej części poziom zwierciadła wody obniża się do 6 – 10 m w obrębie sandrów i do 20m w części wysoczyzny.

W południowej części miasta wody zalegają pod warstwą trudno przepuszczalnych utworów gliniastych. Zwierciadło wody występuje poniżej 4m.

5.3.5 Sieć rzeczna i zasoby wodne

Rzeka Elk

Miasto Grajewo leży w dorzeczu rzeki Elk, która jest dopływem Biebrzy i Narwi. Rzeka Elk jest prawobrzeżnym dopływem Biebrzy IV rzędu. Długość całkowita rzeki wynosi 113,6 km, w tym 86,0 km znajduje się w granicach województwa warmińsko-mazurskiego. Pozostała część leży na terenie województwa podlaskiego. Powierzchnia zlewni wynosi 1524,5 km².

Rzeka wypływa koło miejscowości Siedliska około 12 km na południe od Gołdapi i płynie w kierunku południowym. Dolny odcinek rzeki przebiega przez obszary bagien w Kotlinie Biebrzańskiej. Główne dopływy rzeki Elk to: Mazurka, Połomska Młynówka, Gawlik, Karmelówka, Różanica, Kanał Kuwasy, Binduga.

Zlewnia ukształtowana została przez zlodowacenie bałtyckie, w większości zbudowana jest z glin zwałowych z fragmentami piasków i żwirów. Koryto rzeczne ma zróżnicowany przebieg, w środkowym biegu jest uregulowane, na pozostałych odcinkach posiada meandry świadczące o jej nizinnym charakterze.

Najwyższy stan wód występuje w okresie listopad-luty, najniższy w miesiącach letnich.

Od 1997 roku zauważono poprawę jakości wód rzeki Elk i zaliczono je do III klasy czystości.

Główne źródła zanieczyszczenia rzeki Elk w mieście Grajewo:

- mechaniczno-biologiczna oczyszczalnia ścieków (osad czynny) Spółdzielni Mleczarskiej „MLEKPOL” o przepustowości 1760m³/dobę (ładunek dobowy BZT₅-4,90; zawiesina – 12,80; fosfor ogólny –1,60; ChZT-Cr – 50,70)
- mechaniczno-biologiczna oczyszczalnia ścieków (kontener KOS-2) Produkcyjno-Usługowej Spółdzielni Pracy „ZAKREM” o przepustowości 14,2m³/dobę (ładunek dobowy zanieczyszczeń BZT₅-0,03; zawiesina – 0,04; ChZT-Cr – 0,53),
- mechaniczno-biologiczna oczyszczalnia ścieków (osad, złoża i stawy biologiczne, PIX) Zakładu Wodociągów i Kanalizacji o przepustowości 3740 m³/dobę,
- mechaniczno-biologiczna oczyszczalnia wód deszczowo-przemysłowych Pfeiderer Grajewo S.A. (tab. 1).

Tabela 1 Parametry ścieków deszczowo-przemysłowych oczyszczonych w zakładowej oczyszczalni w latach 2004-2006 (w Mg/rok)

Rodzaj ścieków	2004	2005	2006
BZT ₅	0,8	0,4	0,9
ChZT	4,7	3,7	8,5
zawiesina	0,7	0,5	1,2

Źródło: Pfleiderer Grajewo S.A.

Jeziora i stawy

W północnej części Grajewa, w dolinie rzeki Elk znajduje się Jezioro Grajwo. W przeszłości jezioro miało bezpośredni kontakt z korytem rzeki Elk. W wyniku robót regulacyjnych przebieg trasy rzeki w rejonie jeziora Grajwa został zmieniony, co spowodowało, że jezioro zostało odizolowane od rzeki. Jedyny obecny kontakt jeziora z rzeką następuje przy wysokich stanach wody w rzece. Zasilanie jeziora następuje wodami gruntowymi z wysokiego zbocza doliny oraz rowem otwartym doprowadzającym wody z terenów przyległych do zabudowy miejskiej. Odpływ z jeziora następuje kanałem otwartym.

Obniżenie poziomu wód w rzece, odgrodzenie jeziora od rzeki spowodowały degradację jeziora. Przejawia się to w zmniejszeniu powierzchni lustra wody oraz intensywnym rozwoju roślinności (makrofity). Ma to również wpływ na zmianę składu gatunkowego i liczebności fauny zasiedlającej jezioro.

Jezioro jest w stanie zarastania i zaniku. Brzeg jeziora jest trudnodostępny poprzez zarośla trzcinowe i szuwarowe.

Duże znaczenie dla miasta ma położone w odległości ok. 2km od miasta jezioro Toczyłowo.

Jezioro Toczyłowo należy do jezior o średniej wielkości – powierzchnia całkowita wynosi 101,8 ha i małej głębokości (maksymalna głębokość 9,9 m). Objętość masy jeziora – 4 864,3 tys. m³. Zlewnia całkowita obejmuje powierzchnię 56,3 km². Dawniej było to jezioro przepływowe rzeki Legi (Jegrzni), obecnie woda z jeziora odprowadzana jest starym wypływem rzeki Elk. Na północno-zachodnim brzegu jeziora występują lasy, na południowym brzegu na skarpie położona jest wieś Toczyłowo. Pozostała część jeziora graniczy z pastwiskami i łąkami.

Ze względu na warunki naturalne jezioro Toczyłowo jest zbiornikiem podatnym na degradację. W skali trzystopniowej, kwalifikuje się do III kategorii podatności na degradację.

Sumaryczna ocena jakości wód jeziora, obejmująca parametry fizykochemiczne i biologiczne, kwalifikuje jezioro do III klasy czystości. Latem w warstwie przydennej występuje deficyt tlenowy. Zawartość związków fosforu w jeziorze jest wysoka, wpływa to bezpośrednio na eutrofizację jeziora. Mineralne związki azotowe występują w postaci amoniaku, azotanów i w małych ilościach azotynów - jako formy przejściowej.

Niewielka przezroczystość wody, wysoka zawartość suchej masy sestonu, znaczne stężenie biogenów związków fosforu i deficyt tlenowy wskazują na podwyższoną trofę jeziora.

Jakość sanitarna wód jeziora jest bardzo dobra. Zarówno w okresie wiosennym jak i letnim pod powierzchnią i w warstwie przydennej wartość miana coli charakterystyczna jest dla I klasy czystości.

Na przestrzeni ostatnich lat nie zaobserwowano pogorszenia się jakości wód jeziora.

5.3.6 Walory przyrodnicze i krajobrazowe

Walory przyrodnicze i krajobrazowe samego miasta Grajewa nie należą do szczególnie atrakcyjnych. Warty podkreślenia są jednak tereny leśne, przepływająca obok rzeka Elk i znajdujące się w bliskim sąsiedztwie Biebrzański Park Narodowy jak również Kraina Wielkich Jezior Mazurskich.

Powierzchnia lasu na terenie miasta zajmuje 30 ha, co stanowi 1,6% ogólnej powierzchni. Lasy rozmieszczone są nierównomiernie, duży kompleks leśny znajduje się w południowo-wschodniej części miasta. Las porastają siedliska boru świeżego oraz boru wilgotnego. Jest to las sosnowy o bogatym podszyciu i runie.

W dolinie rzeki Elk na glebach murszowo-torfowych występują olsy z olszą i domieszką brzozy i wierzy, a w poszyciu z wierzbą krzaczastą, kruszyną, czeremchą. Roślinność łąkowa i bagienna występuje w dolinie rzecznej i obniżeniach pojeziernych.

Ważna dla miasta jest bliskość Biebrzańskiego Parku Narodowego. Biebrzański Park Narodowy obejmuje znaczną część Kotliny Biebrzańskiej - wielkiego obniżenia terenu o długości ponad 100 km, powstałego w okresie zlodowaceń: środkowopolskiego i bałtyckiego. Wypełnia ją kilkumetrowa warstwa torfu. Jest to największy i najbardziej naturalny w Europie Środkowej kompleks torfowisk o powierzchni ok. 90000 ha.

Ocena uwarunkowań przestrzennych, hydrogeologicznych, glebowych i siedliskowych jak również trendów rozwojowych wskazuje na pilną potrzebę wydzielenia stref, które w przyszłości będą stanowiły użytki ekologiczne, większe obiekty zieleni lub siedliska podlegające ochronie ze względu na walory przyrodnicze. Do obszarów, które powinny podlegać ochronie, zaliczają się naturalne i półnaturalne łąki oraz zakrzaczenia występujące w dolinie w bezpośredniej bliskości rzeki Elk, jak również roślinność szuwarowo-trzcinowa w okolicy jeziora Grajwy /Brajmura/, roślinność łąkowa i bagienna występująca w obniżeniach pojeziernych.

5.4 Turystyka i dziedzictwo kulturowe

Okolice Grajewa dzięki walorom środowiska przyrodniczego i kulturowego są obszarem atrakcyjnym turystycznie, zaś samo miasto ma interesującą historię sięgającą XV wieku, mimo że do obecnych czasów nie zachowało się zbyt wiele zabytków. Turystyka ma szansę stać się dodatkową gałęzią gospodarki miasta mającą charakter uzupełniający. Grajewo może pełnić funkcję bazy wypadowo-zaopatrzeniowej. Warunkami do jej rozwoju są jednak zwiększone nakłady na ochronę środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego, budowa i modernizacja bazy turystycznej oraz infrastruktury technicznej.

Najcenniejsze, podlegające ochronie obiekty na terenie miasta to:

- Kształt przestrzenny rynku i ulic wylotowych pochodzący z przełomu XVIII i XIX wieku.
- Zespół kościoła parafialnego p.w. Trójcy Przenajświętszej:
 - kościół w stylu neoromańskim murowany w latach 1878-92, posiada polichromię barwną wykonaną przez Jana Moczydłowskiego
 - dzwonnica murowana ok. 1843
 - plebania murowana lata 20. XX wieku.
- Kaplica grobowa rodziny Wilczewskich, murowana w 1839 r.

- Brama cmentarna murowana, koniec XIX w.
- Zespół dworca kolejowego: dworzec murowany, koniec XIX w.
- Murowana wieża ciśnień z przełomu XIX i XX wieku.
- Cmentarz rzymskokatolicki z początku XIX wieku.
- Klub „Hades”.

Baza noclegowa w mieście jest słabo rozwinięta. Zauważa się brak większych obiektów noclegowych typu hotele, motele, schroniska. Problem ten częściowo jest rozwiązany przez prywatne kwatery agroturystyczne, których liczba od kilku lat sukcesywnie rośnie.

5.5 Uwarunkowania ochrony środowiska

5.5.1 Przepływ zanieczyszczeń

Jakość powietrza w rejonie Grajewa jest ściśle uzależniona od zanieczyszczeń w innych obszarach. W określonych warunkach meteorologicznych, związanych z różną wiatrów i stanami inwersyjnymi atmosfery, zanieczyszczenia są transportowane na dalekie odległości. Wpływają bezpośrednio na stan jakości powietrza na tych terenach, mając duży udział w ogólnym tle zanieczyszczeń.

5.5.2 Zanieczyszczenia powierzchni ziemi

Odpady stały się jednym z najpoważniejszych zagrożeń dla ludzi i środowiska przyrodniczego, zwłaszcza dla wód powierzchniowych i podziemnych oraz gleb. Dlatego racjonalna gospodarka odpadami i minimalizacja ich wytwarzania stała się w ostatnich latach jednym z najważniejszych aspektów w dziedzinie ochrony środowiska.

Stan gospodarki odpadami komunalnymi na terenie Grajewa jest niezadowalający. Istniejące składowisko komunalne nie spełnia w pełni wymogów ochrony środowiska. Problemem jest również wdrażanie selektywnej zbiórki odpadów w miejscu ich powstawania. Dlatego w celu poprawy gospodarki odpadami komunalnymi na terenie miasta istnieje konieczność podjęcia działań uświadamiających społeczność lokalnej potrzeby ochrony środowiska przed odpadami, celowości selektywnej zbiórki odpadów, a także dążenia do minimalizacji ich wytwarzania i składowania. Ponadto istnieje konieczność udzielania pomocy ze strony funduszy celowych przy modernizacji i rozbudowie składowiska, spełniającego wszelkie wymogi przepisów ochrony środowiska, a także w rozwiązywaniu problemów gospodarki odpadami i pojawiających się coraz częściej konfliktów ekologicznych. Należy usprawnić system selektywnej zbiórki odpadów w miejscu ich powstawania oraz ich recyklingu, a także podejmować działania zmierzające do wdrożenia innych metod unieszkodliwiania (termiczne przekształcanie) i odzysku (kompostowanie).

Z terenu miasta Grajewa, według danych Urzędu Miasta Grajewa, wywieziono na składowisko odpadów w 2006 roku 5483,2 Mg. Wielkość ta to około 55% odpadów, jakie wyprodukowali mieszkańcy miasta według systematyki przyjętej do obliczeń ilości odpadów zawartej w Krajowym Planie Gospodarki Odpadami. Tak więc znaczna część odpadów znalazła się na tzw. „dzikich” wysypiskach lub też została spalona w piecach domowych i na powierzchni ziemi. Niekontrolowane pozbywanie się odpadów w miejscach do tego nieprzeznaczonych powoduje zaśmiecanie

krajobrazu, a przede wszystkim wpływa na zagrożenie wód podziemnych skażeniem odciekami powstającymi z niekontrolowanego deponowania odpadów. Wielkość skażenia zależy od ilości i rodzaju składowanych odpadów.

Oprócz zanieczyszczania wód powierzchniowych, niekontrolowane składowanie odpadów powoduje:

- emisję do atmosfery lekkich części odpadów w tym szczególnie folii i papierów, które unoszone przez wiatr powodują zaśmiecenie otoczenia wysypisk,
- emisję pyłów, aerozoli oraz gazów.

Lekkie części odpadów oraz pyły i aerozole biologiczne dostają się do atmosfery szczególnie w okresie rozładunku odpadów. Koniecznym staje się więc sporządzenie rejestru dzikich wysypisk i opracowanie strategii ich likwidacji.

W ostatnich latach nasila się niepokojące zjawisko spalania w piecach, a także na wolnym powietrzu (przy okazji palenia ognisk) wszelkiego rodzaju odpadów, w tym tych szczególnie groźnych - plastików. Wynika to z różnych przyczyn: złe pojętej oszczędności, beztroski i lekkomyślności lub po prostu z braku wiedzy. Spalanie plastikowych butelek, folii, różnego rodzaju tworzyw sztucznych oraz śmieci niesie ze sobą ogromne zagrożenie dla środowiska naturalnego, a przede wszystkim dla zdrowia ludzi. Spalanie odpadów to ułatnianie się do atmosfery gazów i pyłów, w tym dwutlenku węgla i metali ciężkich.

5.5.3 Zanieczyszczenia powietrza

W skali powiatu główne źródła emisji zanieczyszczeń powietrza skoncentrowane są na terenie miasta Grajewa. Najważniejszymi z nich są instalacje technologiczne i kotłownia węglowa PFLEIDERER, instalacje Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej w Grajewie oraz kotłownia Spółdzielni Mleczarskiej Mlekpól. Są to obiekty o dużym znaczeniu w skali powiatu. Poza nimi na terenie miasta znajdują się mniejsze obiekty takie jak: dwie Wytwórnie Mas Bitumicznych oraz Produkcyjno-Usługowa Spółdzielnia Pracy ZAKREM. Wielkość emitowanego zanieczyszczenia do powietrza w ostatnich latach najbardziej spadła w zakładzie Pfeleiderer, w zakresie pyłów o 28% oraz gazów o 17,4%, przy jednoczesnym zwiększeniu produkcji o 14% (tab. 2). Natomiast dla zakładu Mlekpól, emisja gazów spadła o 9,1% przy jednoczesnym wzroście emisji pyłów o 110% w badanym okresie (tab. 3).

Tabela 2 Wielkość zanieczyszczeń z Pfeleiderer Grajewo SA w latach 2004-2006

Rodzaj zanieczyszczeń	2004	2005	2006
Pyły ogółem (t/rok)	271	313	197
Gazy ogółem (t/rok)	817	883	675
w tym: a) dwutlenek siarki	172	178	113
b) dwutlenek azotu	515	559	470

Źródło: Pfeleiderer Grajewo SA

Tabela 3 Wielkość zanieczyszczeń z Spółdzielni Mleczarskiej „MLEKPOL” w Grajewie w latach 2004-2006

Rodzaj zanieczyszczeń	2004	2005	2006
Pyły ogółem (t/rok)	20	47	42
Gazy (ze spalania paliw) ogółem (t/rok)	31 034	31 350	28 213
W tym: a) dwutlenek siarki	36	50	62
b) dwutlenek azotu	51	51	44
c) tlenek węgla	14	12	3
d) dwutlenek węgla	30 933	31 237	28 104

Źródło: Spółdzielni Mleczarskiej „MLEKPOL” w Grajewie

Zakłady te różnią się znacznie wielkością i stopniem oddziaływania na środowisko, a także zakresem stosowanych zabezpieczeń chroniących środowisko. Zakłady Pfleiderer Grajewo S.A. w Grajewie realizują program ograniczenia emisji zanieczyszczeń do środowiska poprzez zmiany technologii na bardziej przyjazne środowisku i instalowanie urządzeń ochrony atmosfery. Emisja pyłów przez Pfleiderer jest prawie pięciokrotnie większa niż Spółdzielni Mleczarskiej „MLEKPOL”, która to emituje znacznie więcej gazów niż zakład Pfleiderer. Działania proekologiczne wdrożone w roku 2005 przez zakłady Pfleiderer to²:

- budowa separatora substancji ropopochodnej na kanalizacji burzowej,
- obniżenie emisji pyłów i gazów w wyniku zaprzestania użytkowania starego ciągu do produkcji płyt,
- zainstalowanie urządzeń do współspalania miału węglowego na kotłach węglowych (redukcja emisji CO).

W ostatnich latach inne większe zakłady w Grajewie (m.in. PEC, Wytwórnice Mas Bitumicznych) ograniczyły oddziaływanie na środowisko poprzez zastosowanie urządzeń odpylających. Kotłownie pozostałych zakładów opalane są węglem kamiennym i nie są wyposażone w urządzenia ochrony atmosfery.

Pozostałymi obiektami o niewielkim wpływie na stan zanieczyszczenia powietrza są głównie zakłady rzemieślnicze (lakiernie, stolarnie, warsztaty samochodowe), niewielkie kotłownie zasilające obiekty publiczne oraz piekarnie i ciastkarnie.

Znaczące źródła emisji zanieczyszczeń do powietrza na terenie Grajewa stanowią również procesy spalania paliw stałych (węgla, koksu i drewna) w indywidualnych paleniskach budynków jednorodzinnych wolnostojących i w zabudowie zagrodowej.

5.5.4 Hałas i vibracje

Hałas i vibracje są w ostatnich latach rosnącym zagrożeniem dla środowiska, zdrowia i życia ludzi. Bardzo często oddziaływanie hałasu i wibracji odbierane jest w sposób subiektywny, co powoduje, że dziedzina ta jest niedostatecznie eksponowana i doceniana przy rozpatrywaniu spraw związanych z ochroną i kształtowaniem środowiska. Zagrożenie hałasem i wibracjami charakteryzuje się mnogością źródeł i powszechnością występowania. Głównymi źródłami hałasu są komunikacja kołowa, szynowa oraz przemysł.

Pomiary natężenia ruchu wykonane w 2006 roku wykazują bardzo duży ruch kołowy na ulicach miasta Grajewo. W ciągu doby największy ruch jest na głównej arterii komunikacyjnej miasta, przebiegającej przez jego centrum, czyli ulicy Wojska Polskiego i osiąga on poziom 11 200 pojazdów (rys. 2).

² Pfleiderer Grajewo SA www.pfleiderer.pl, stan na 16.10.2007 r.

[illegible]

Z dużym natężeniem ruchu kołowego związany jest hałas. Jego pomiary prowadzone były w Grajewie w 1999 roku³. Badania te wykonano na ulicach o największym natężeniu ruchu kołowego: Wojska Polskiego, Elckiej, Piłsudskiego i Kopernika. Ulice Wojska Polskiego i Elcka tworzą ciąg komunikacyjny będący drogą tranzytową w kierunku Białystok–Elk, natomiast ulice Piłsudskiego i Kopernika prowadzą ruch samochodowy w kierunku Warszawa–Łomża–Suwałki.

Tabela 4 Zestawienie uśrednionych pomierzonych wartości dla tras przelotowych przez miasto Grajewo w porze dnia

Badana trasa	Średni poziom równoważny dla 16 godzin dnia w dB	Dopuszczalny poziom hałasu dla pory dnia w dB	średnie natężenie ruchu drogowego w poj/h			
			Q lekkie	Q ciężkie	Q autobusy	Q całk.
ul. Piłsudskiego	72,4	68	414	81	11	506
ul. Kopernika	71,3		368	68	10	446
ul. Wojska Polskiego	70,1		488	34	4	526
ul. Elcka	71,1		446	46	5	497

Źródło: Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2005-2006

Tabela 5 Zestawienie uśrednionych pomierzonych wartości dla tras przelotowych przez miasto Grajewo w porze nocy

Badana trasa	Średni poziom równoważny dla 8 godzin nocy w dB	Dopuszczalny poziom hałasu dla pory nocy w dB	średnie natężenie ruchu drogowego w poj/h			
			Q lekkie	Q ciężkie	Q autobusy	Q całk.
ul. Piłsudskiego	69,9	50	92	41	2	135
ul. Kopernika	67,3		67	31	17	115
ul. Wojska Polskiego	63,0		80	10	1	91
ul. Elcka	64,2		68	11	1	80

Źródło: Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2005-2006

Obszarami zagrożonymi pod względem natężenia hałasu są tereny położone wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych. Badania klimatu akustycznego na terenie Grajewa w porze dziennej wykazały, że na ulicach będących drogami tranzytowymi, emisja hałasu drogowego przekracza najwyższe dopuszczalne normy. Hałas komunikacyjny o poziomie poniżej 50dB w porze dziennej nie stanowi uciążliwości dla mieszkańców. Natomiast granicą, przy której uciążliwość hałasu staje się problemem, jest wartość rzędu 62-63dB. Hałas o poziomie wyższym niż 70dB, taki jaki występuje w Grajewie przy trasach tranzytowych, należy uważać za szkodliwy. W związku z tym, jednym z celów ochrony środowiska akustycznego miasta powinny stać się:

³ Są to ostatnie badania, które obowiązują do momentu przeprowadzenia kolejnych. Z uwagi na rosnący ruch na drogach w Grajewie, można oczekiwać, że poziom hałasu może osiągać jeszcze wyższe wartości

- skierowanie całego ruchu tranzytowego poza granice miasta,
- poprawa stanu nawierzchni dróg miejskich,
- eliminacja z ruchu pojazdów szczególnie uciążliwych oraz niesprawnych technicznie,
- stosowanie zabezpieczeń przeciwhałasowych (ekranów akustycznych),
- zachowanie w projektach zabudowy odpowiednich odległości od ciągów komunikacyjnych.

Nadmienić należy, że główne ciągi komunikacyjne przebiegające przez miasto: drogi krajowe nr 61 i 65 pozostają w zarządzie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad, która koordynuje też całokształt prac prowadzących do budowy obwodnicy Grajewa.

5.5.5 Zagrożenia awariami

Awarie zagrażające środowisku mogą wystąpić zarówno na terenie zlokalizowanych na terenie miasta obiektów przemysłowych, jak również poza nimi. Zagrożenia takie mogą również powstać w wyniku wypadków kolejowych i drogowych z udziałem cystern przewożących materiały niebezpieczne. Zdarzenia te charakteryzują się specyficznymi cechami, takimi jak: niepewność ich wystąpienia, złożoność przyczyn, różnorodność bezpośrednich skutków, indywidualny, niepowtarzalny przebieg. Wśród przewidywanych potencjalnych zdarzeń wyróżnić można następujące:

- awarie i katastrofy w zakładach przemysłowych, transporcie, rozładunku, przeładunku, powodujące wydobywanie się substancji chemicznych, palnych i tworzących z powietrzem mieszaniny wybuchowe, substancji żrących lub trujących w postaci par i gazów skażających atmosferę poza terenem zakładu powodujących szczególne zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi w obszarach zurbanizowanych,
- awarie i katastrofy jw. powodujące skażenia wód powierzchniowych, podziemnych i powierzchni ziemi,
- katastrofy budowlane powodujące zniszczenie instalacji z materiałami niebezpiecznymi,
- długotrwałe pożary na rozległych obszarach, a także towarzyszące awariom i katastrofom w zakładach przemysłowych i transporcie, skutkiem takich zdarzeń są zniszczenia znacznych kompleksów przyrodniczych,
- zniszczenie zapór wodnych lub innych budowli hydrotechnicznych, powodujących zagrożenie w obszarach zalewowych łącznie z zagrożeniem epidemiologicznym,
- zniszczenie wałów ochronnych odgradzających rzeki, powodujące nadzwyczajne zagrożenie środowiska w obszarze zalewowym.

Według „Rejestru potencjalnych sprawców poważnych awarii” prowadzonego przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska (WIOŚ) w Białymstoku, na terenie miasta znajdują się dwie jednostki ujęte w tym rejestrze.

- **PFLEIDERER Grajowo S.A. w Grajewie** ze względu na rodzaj i ilość magazynowanej substancji niebezpiecznej został zakwalifikowany jako zakład o zwiększonym ryzyku wystąpienia awarii przemysłowej zgodnie z dyrektywą UE 96/085/EEC *Saveso II* i podlega z tego tytułu corocznej kontroli prowadzonej przez zespół kontrolny z Komendy Wojewódzkiej oraz Powiatowej PSP. Podstawowym źródłem zagrożenia w zakładzie są magazyny formaliny i wody amoniakalnej oraz instalacje do transportu tych materiałów. W przypadku wystąpienia awarii z udziałem tych materiałów, w zależności od jej miejsca oraz wielkości emisji, może nastąpić zanieczyszczenie powietrza stanowiącego

zagrożenie dla pracowników zakładu. Zakład został zakwalifikowany jako zakład o zwiększonym ryzyku powstania awarii

- **Spółdzielnia Mleczarska „Mlekpól” w Grajewie** jest drugą jednostką wymienioną w rejestrze. Podstawowym źródłem zagrożenia w tym zakładzie jest amoniakalna instalacja chłodnicza. W przypadku wystąpienia awarii z udziałem amoniaku, w zależności od jej miejsca oraz wielkości emisji, może nastąpić zanieczyszczenie powietrza w stopniu stwarzającym zagrożenie dla ludności również poza granicami zakładu.

Poważne źródło zagrożenia na terenie miasta, oceniane nawet na większe niż pochodzące od obiektów stacjonarnych, mogą stwarzać katastrofy kolejowe oraz wypadki drogowe środków transportu przewożących materiały niebezpieczne. Szczególnie groźne są awarie w rejonach przepraw mostowych na tych trasach, ponieważ grożą bezpośrednim zanieczyszczeniem rzek. (Linia kolejową Elk – Białystok przewożone są paliwa płynne i inne chemikalia, głównymi trasami samochodowymi Łomża – Suwałki, Białystok – Elk przewożony jest gaz propan – butan oraz inne nierozpoznane substancje).

5.5.6 Promieniowanie

Wśród zidentyfikowanych, szkodliwych dla środowiska, rodzajów promieniowania powodowanego przez działalność człowieka, wyróżnia się:

- promieniowanie jonizujące, pojawiające się w wyniku użytkowania zarówno wzbogaconych, jak i naturalnych substancji promieniotwórczych w energetyce jądrowej, ochronie zdrowia, przemyśle, badaniach naukowych,
- promieniowanie niejonizujące, pojawiające się wokół linii energetycznych wysokiego napięcia, radiostacji, pracujących silników elektrycznych oraz instalacji przemysłowych, urządzeń łączności, domowego sprzętu elektrycznego i elektronicznego.

Nadmierne dawki promieniowania działają szkodliwie na człowieka i inne żywe organizmy, stąd ochrona przed szkodliwym promieniowaniem jest jednym z ważnych zadań ochrony środowiska.

Lawinowy wzrost stosowanych urządzeń wytwarzających elektromagnetyczne promieniowanie niejonizujące ma ujemny wpływ na środowisko i zdrowie człowieka. W powszechnym użyciu są systemy radiowo – telewizyjne, radiofoniczne (CB), systemy przekazu informacji, radiolokacyjne i radionawigacyjne, medyczne urządzenia diagnostyczne i terapeutyczne, kuchnie mikrofalowe, zmywarki, suszarki, a także linie i stacje elektroenergetyczne. Pola elektromagnetyczne wytwarzane przez tego typu urządzenia nakładają się na istniejące w przyrodzie pole naturalne, zmieniają warunki bytowania człowieka. Coraz częściej zaczyna się mówić o zanieczyszczaniu środowiska naturalnego promieniowaniem elektromagnetycznym w podobnym aspekcie jak o skażeniu chemicznym czy zagrożeniu środowiska hałasem.

W Grajewie głównymi źródłami pól elektromagnetycznych są:

- linie elektroenergetyczne napowietrzne dla prądu elektrycznego o napięciu znamionowym 110kV,
- stacje bazowe telefonii komórkowej – 2 sztuki,

Wokół źródeł pól elektromagnetycznych (linii i stacji elektromagnetycznych oraz obiektów radiokomunikacyjnych, radionawigacyjnych, radiolokacyjnych) tworzy się w razie potrzeby obszary ograniczonego użytkowania. Aby ograniczyć uciążliwości promieniowania elektromagnetycznego koniecznym jest podejmowanie niektórych działań polegających na:

- analizie wpływu na środowisko nowych obiektów emitujących promieniowanie elektromagnetyczne (na etapie wydawania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu i pozwoleń na budowę),
- zobowiązaniu inwestorów do pomiarów kontrolnych rzeczywistego rozkładu elektromagnetycznego promieniowania niejonizującego w otoczeniu stacji i uwzględniania kierunków radiolinii przy ewentualnym lokalizowaniu nowych obiektów związanych z przebywaniem ludzi.

Wnioski wypływające z opracowania to:

1. Obszarami zagrożonymi pod względem natężenia hałasu są tereny położone wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych. Badania klimatu akustycznego na terenie Grajewa w porze dziennej wykazały, że na ulicach będących drogami tranzytowymi, emisja hałasu drogowego przekracza najwyższe dopuszczalne normy.
2. Hałas komunikacyjny o poziomie poniżej 50dB w porze dziennej nie stanowi uciążliwości dla mieszkańców. Natomiast granicą, przy której uciążliwość hałasu staje się problemem, jest wartość rzędu 62-63dB. Hałas o poziomie wyższym niż 70dB, taki jaki występuje w Grajewie przy trasach tranzytowych, należy uważać za szkodliwy.
3. Dla obszarów zagrożonych należy wykonać szczegółowe mapy imisyjne wraz z analizą możliwości zastosowania środków walki z hałasem.
4. W pierwszej kolejności należy wykonać mapy dla terenów z zabudową mieszkaniową.
5. Działania służące ograniczeniu emisji zanieczyszczeń przez większe zakłady przemysłowe zlokalizowane na terenie miasta przynoszą wymierne efekty w postaci redukcji szkodliwych substancji. Muszą być one monitorowane i w dalszym stopniu ograniczane.
6. Ważniejsze zabytki miasta powinny zostać poddane iluminacji.

6. Demografia

Liczba ludności miasta Grajewa - zgodnie z danymi z dnia 31. 12. 2006 - wynosiła 22 693 (wg miejsca zameldowania). Faktycznie w mieście w grudniu 2006 roku mieszkało jednak nieco mniej osób – 22 444. Populacja miasta stanowi blisko 45% ludności powiatu grajewskiego i 1,9% ludności województwa podlaskiego.

W strukturze płciowej mieszkańców gminy nieznacznie dominują kobiety. Odsetek kobiet w ogólnej liczbie mieszkańców wynosi 51,7% (średnia dla gmin miejskich w województwie podlaskim wynosi 52,6%).

Tabela 6. Liczba ludności miasta Grajewa (stan na dzień 31 grudnia) – wg miejsca zameldowania

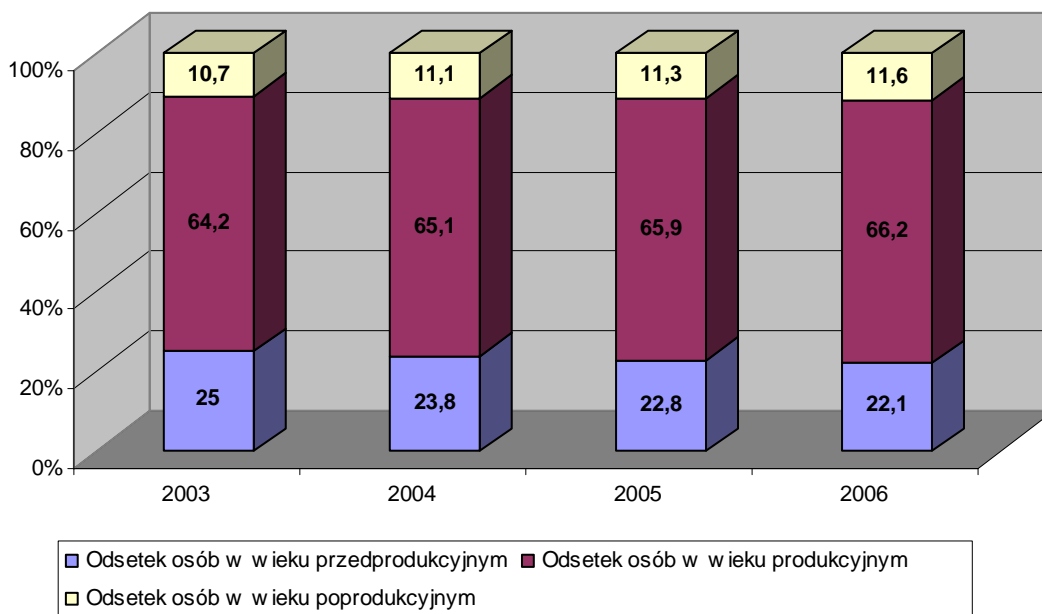
Miasto Grajewa	2003	2004	2005	2006
Ogółem	23 042	22 969	22 886	22 693
Mężczyźni	11 151	11 110	11 076	10 967
Kobiety	11 891	11 859	11 810	11 726

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS

W strukturze wiekowej mieszkańców Grajewa dominuje ludność w wieku produkcyjnym (ponad 62% - stan na koniec grudnia 2006). Pozytywnym elementem demografii miasta jest

dość wysoki odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym – 22,2% (średni odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym dla gmin miejskich w województwie podlaskim wynosi 20%), chociaż jego wielkość z roku na rok maleje. Ludność w wieku poprodukcyjnym stanowi niespełna 12% w ogólnej strukturze mieszkańców (średnia dla gmin miejskich w województwie podlaskim jest wyraźnie wyższa i sięga 14%; np. w Zambrowie ludność w wieku poprodukcyjnym stanowi 13,6% w ogólnej strukturze mieszkańców).

Wykres 1. Struktura wiekowa mieszkańców Grajewa w latach 2004-2006

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS

Miasto Grajewo charakteryzuje dodatni przyrost naturalny, osiągający poziom kilkudziesięciu osób rocznie.

Tabela 7. Ruch naturalny ludności Grajewa w latach 2003-2006

Lata	Małżeństwa	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny
2003	112	193	153	40
2004	121	170	146	24
2005	122	216	153	63
2006	114	215	163	52

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS

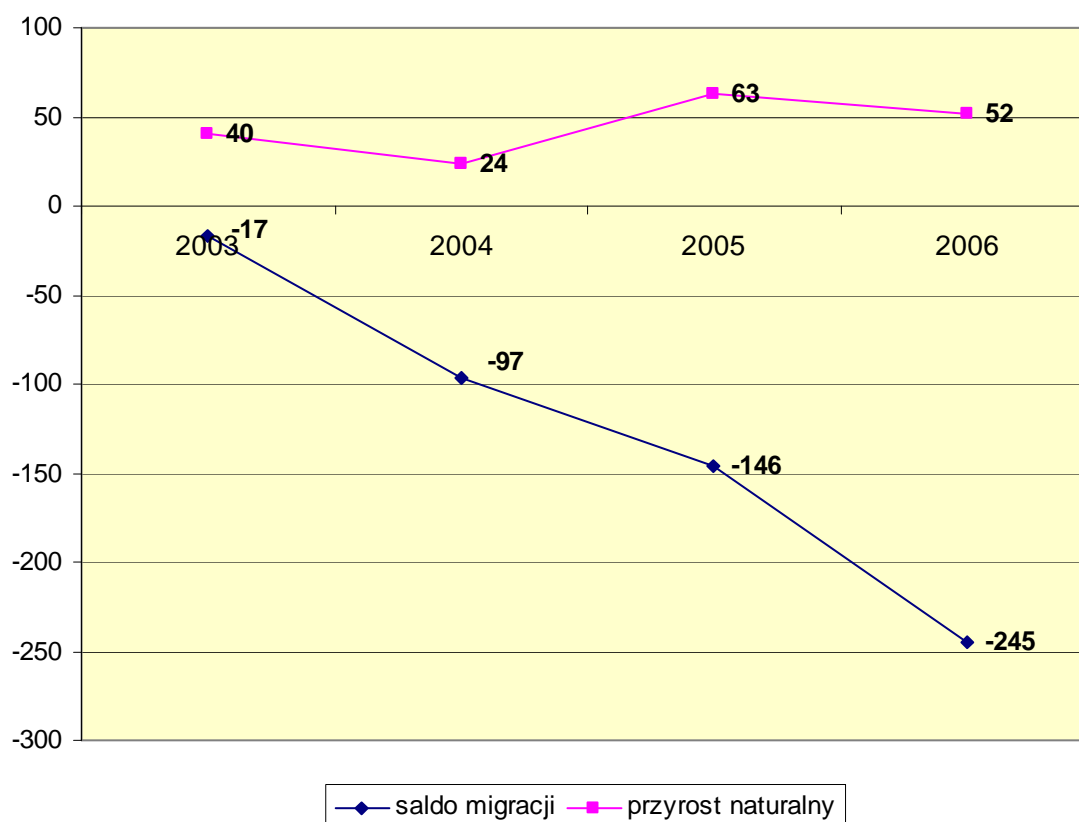
Należy zauważyć, że w ostatnich latach niepokojąco wzrasta ujemny wskaźnik salda migracji. W roku 2006 z Grajewa wymeldowało się 245 osób (dla porównania w pobliskim Zambrowie – 157).

Tabela 8. Ruch wędrówkowy ludności Grajewa w latach 2003 - 2006

Lata	Napływ				Odpływ				Saldo migracji wędrówkowej
	razem	z miast	ze wsi	z zagranicy	razem	do miast	do wsi	za granice	+ / -
Ogółem									
2003	243	55	168	20	260	136	97	27	-17
2004	227	80	140	7	324	153	117	54	-97
2005	201	64	136	1	347	158	120	69	-146
2006	209	64	140	5	454	174	128	152	-245

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS

Relacje pomiędzy wskaźnikiem przyrostu naturalnego a saldem migracji ludności na terenie Grajewa przedstawia wykres nr 2.

Wykres 2. Przyrost naturalny i saldo migracji wędrówkowej mieszkańców Grajewa w latach 2003-2006

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS

Średnia gęstość zaludnienia na terenie Grajewa wynosi 1186 osób na km² (średnia dla miast w całym województwie podlaskim 1240 osób km²).

Tabela 9. Wskaźniki demograficzne miasta Grajewo

Wskaźniki modułu gminnego Ogółem		2003	2004	2005	2006	Średnio dla miast w woj. podlask im w 2006 r.
ludność na 1 km ²	osoba	1 206	1 203	1 200	1 186	1240
kobiety na 100 mężczyzn	osoba	107	107	107	107	111
małżeństwa na 1000 ludności	para	4,9	5,3	5,3	5,0	5,5
urodzenia żywe na 1000 ludności	osoba	8,4	7,4	9,4	9,4	9,0
zgony na 1000 ludności	osoba	6,6	6,3	6,7	7,1	7,6
przyrost naturalny na 1000 ludności	osoba	1,7	1,0	2,8	2,3	1,4

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS

Blisko co trzeci mieszkaniec Grajewa posiada wykształcenie średnie (tabela 10). Podobny odsetek ludności zakończył edukację na poziomie szkoły podstawowej. Odsetek osób z wykształceniem wyższym wynosi 7,8%. Pod względem liczby osób, które skończyły studia wyższe Grajewo wypada nieco gorzej na tle innych – porównywalnych pod względem liczby ludności miast w województwie podlaskim.

Tabela 10 Struktura mieszkańców Grajewa w wieku powyżej 13 lat według poziomu wykształcenia w 2002 roku (w %) – na tle innych miast podlaskich

Miasta	Poziom wykształcenia							
	wyższe	policealne	średnie		zasadnicze zawodowe	podstawowe	niepełne podstawowe	brak danych
			zawodowe	ogólne				
Zambrów	9,1	4,5	18,4	9,7	23,9	30,4	3,7	0,3
Grajewo	7,8	4,8	19,3	11,3	21,7	31,9	2,9	0,3
Hajnówka	9,1	4,7	20,2	11,1	18,9	30,1	5,5	0,3
Bielsk Podlaski	10,9	5,1	24,7	9,8	15,4	28,6	4,6	0,7
Białystok	16,9	4,5	22,9	13,4	14,6	21,3	2,6	3,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ludność. Stan oraz struktura demograficzna i społeczno-ekonomiczna. Województwo Podlaskie, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002, Urząd Statystyczny w Białymstoku, Białystok, 2003, s. 145 - 160.

7. Oświata

W Grajewie funkcjonuje 9 placówek oświatowych, prowadzonych przez gminę miejską. Są to: 4 przedszkola, 3 szkoły podstawowe (w tym jedna funkcjonująca w zespole wraz z gimnazjum), a także 3 gimnazja. We wszystkich szkołach funkcjonują pracownie komputerowe.

Edukacja przedszkolna

W mieście funkcjonują 4 przedszkola samorządowe dysponujące 481 miejscami (18 oddziałów). W roku szkolnym 2006/2007 łącznie do wszystkich placówek

przedszkolnych uczęszczało 442 dzieci. Znajdowały się one pod opiekę 33 nauczycieli etatowych i 4 niepełnozatrudnionych.

Tabela 11 Organizacja przedszkoli w roku szkolnym 2007/2008

Nazwa placówki	Liczba oddziałów	Liczba dzieci	Liczba nauczycieli
Przedszkole Miejskie nr 1	4	97	9 + 1
Przedszkole Miejskie nr 2	5	142	8+1
Przedszkole Miejskie nr 4	4	91	5+1
Przedszkole Miejskie nr 6	5	136	11+1
Razem	18	466	33+4

Źródło: Urząd Miasta w Grajewie

Należy zaznaczyć, że oddziały przedszkolne funkcjonują także przy dwóch szkołach podstawowych w mieście. Łączna liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli w Grajewie oraz uczęszczających do tzw. „klas zerowych” przy szkołach w latach 2003-2006 utrzymuje się mniej więcej na tym samym poziomie (ok. 500).

Tabela 12. Tabela Liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli w Grajewie w latach 2003-2006

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006
Łączna liczba dzieci w przedszkolach samorządowych	436	415	414	441
Liczba dzieci w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych	119	78	116	98
Razem	555	493	530	539

Źródło: Bank Danych Regionalnych

Szkoły podstawowe i gimnazja

Miasto Grajewo jest organem prowadzącym dla:

- 3 szkół podstawowych
- 3 gimnazjów.

Szczegółowa organizacja szkół miejskich w bieżącym roku szkolnym została zestawiona w tabeli nr 13.

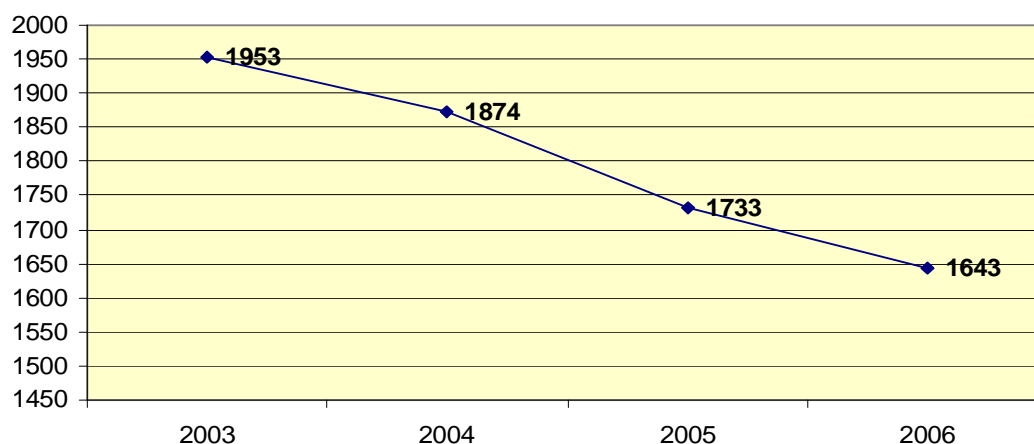
Tabela 13. Organizacja szkół miejskich w roku szkolnym 2007/2008

Lp.	Nazwa szkoły	Liczba				
		nauczycieli		uczniów klas		
		na etat	niepełno-zatrudnionych	„zerówek”	I-VI	I-III gimnazjum
1.	Zespół Szkół Miejskich nr 1 w Grajewie (SP nr 1 i PG nr 1)	54	7	37	377	269
2.	Szkoła Podstawowa nr 2	45	4		586	
3.	Szkoła Podstawowa nr 4	51	3	39	567	
4.	Publiczne Gimnazjum nr 2	28	8			381
5.	Publiczne Gimnazjum nr 3	30	3			393
6.	Razem	208	25	76	1 530	1 043

Źródło: Urząd Miasta w Grajewie

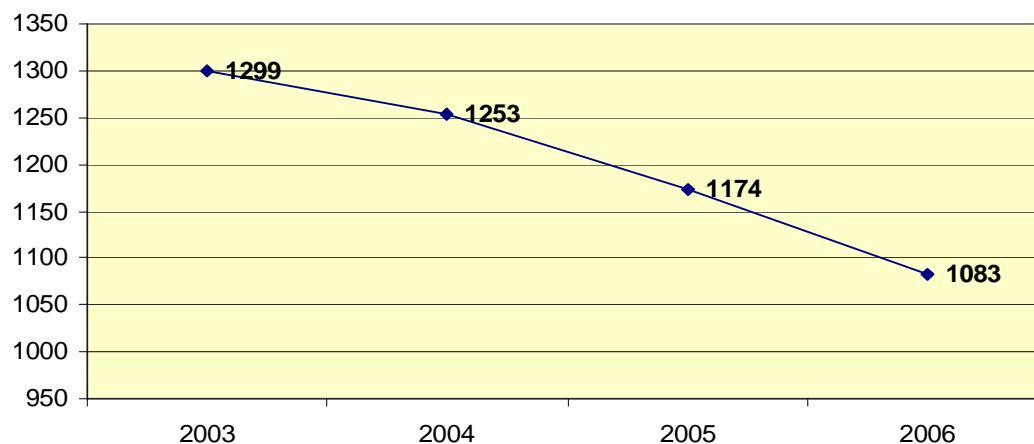
W roku szkolnym 2007/2008 w szkołach podstawowych na terenie miasta Grajewo naukę pobiera 1530 uczniów, a w gimnazjach 1043 uczniów. Uczniowie ci kształcą się pod opieką 208 nauczycieli pracujących na pełnym etacie i 25 niepełnozatrudnionych. W ostatnich latach obserwuje się systematyczny spadek liczby uczniów zarówno w szkołach podstawowych, jak i w gimnazjach na terenie miasta (wykres nr 3 i wykres nr 4).

Wykres 3. Zmiany liczby uczniów w szkołach podstawowych na terenie Grajewo w latach 2003-2006

Źródło: Bank Danych Regionalnych

Wykres 4. Zmiany liczby uczniów w gimnazjach na terenie Grajewo w latach 2003-2006

Źródło: Bank Danych Regionalnych

Pozostałe szkoły

Uzupełnieniem oferty edukacyjnej miasta są dwie szkoły ponadgimnazjalne, dla których podmiotem prowadzącym jest powiat grajewski:

a) *Zespół Szkół nr 1 w Grajewie*; w skład Zespołu Szkół Nr 1 w Grajewie wchodzi trzy placówki oświatowe:

- Liceum Ogólnokształcące im. M. Kopernika, w którym naukę pobiera 576 osób,
- Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych Zaoczne, w którym w 3 oddziałach pobiera naukę 83 słuchaczy,
- I Uzupełniające Liceum Ogólnokształcące Zaoczne w Grajewie, w którym w 3 oddziałach naukę pobiera 86 słuchaczy.

Szkoła posiada bibliotekę, punkt multimedialny, czytelnię, stołówkę, 2 sale gimnastyczne, siłownię, 29 pracowni przedmiotowych (w tym 2 pracownie komputerowe).

W roku szkolnym 2005/06 w Zespole Szkół Nr 1 naukę pobierało 942 uczniów i słuchaczy w 31 oddziałach. Szkoła zatrudnia 62 nauczycieli. Placówka dysponuje internatem z 35 pokojami.

b) *Zespół Szkół nr 2 w Grajewie im. 9 Pułku Strzelców Konnych*, w skład którego wchodzi:

- II Liceum Ogólnokształcące,
- II Liceum Profilowane,
- Technikum kształcące w zawodach: technik informatyk, technik ekonomista, technik żywienia i gospodarstwa domowego, technik organizacji usług gastronomicznych.

W Grajewie funkcjonuje także Zespół Szkół Specjalnych.

8. Kultura

Głównym podmiotami upowszechniania kultury i sztuki w mieście Grajewo są:

- Miejski Dom Kultury w Grajewie dysponujący nowoczesną salą kinowo-widowiskową z widownią na 300 miejsc,
- Miejska Biblioteka Publiczna,
- Biblioteka Pedagogiczna,
- Izba Pamięci Ziemi Grajewskiej,
- Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia,
- szkoły i urzędy.

Miejski Dom Kultury w Grajewie działa w mieście już ponad 30 lat. Celem działalności MDK w Grajewie – zgodnie z misją tej instytucji – „jest kształtowanie indywidualnych zainteresowań i uzdolnień dzieci i młodzieży, a także wyzwolenie w nich fantazji, wyobraźni czy kreatywności”. MDK realizuje stałe formy zajęć, wśród których znajdują się: lekcje tańca, muzyki, plastyki, teatru i modelarstwa.

W strukturę Miejskiego Domu Kultury wchodzi następujące podmioty:

1. Zespół Pieśni i Tańca „Grajewianie”
2. Kapela Podwórkowa „Paka z Grajewa”
3. Zespół Rewiowy „Tamburmajorki”
4. Orkiestra Dęta Ochotniczej Straży Pożarnej
5. Zespół Tańca Współczesnego „Refleks”
6. Zespół Wokalny „Fart”.

Zgodnie z danymi statystycznymi za rok 2005 w Grajewie odbyło się 116 imprez kulturalnych, w których łącznie uczestniczyło ponad 33 tysiące osób (tabela 14).

Tabela 14. Dane dotyczące instytucji kultury w Grajewie

Lp.	Instytucje kultury	2005
1.	instytucje	1
2.	imprezy	116
3.	uczestnicy imprez	33 294
4.	zespoły artystyczne	16
5.	członkowie zespołów artystycznych	299
6.	koła (kluby)	1
7.	członkowie kół (klubów)	60

Źródło: Bank Danych Regionalnych

MDK jest organizatorem i współorganizatorem cyklicznych imprez kulturalnych, takich jak:

1. *Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy - styczeń,*
2. *Koncert Noworoczny - styczeń,*
3. *Festiwal Piosenki Przedszkolaka „Mama, Tata i Ja” – kwiecień,*
4. *Regionalny Konkurs Piosenki - kwiecień,*
5. *Konkurs Recytatorski „Baje, Bajki i Bajeczki” - kwiecień,*
6. *Święto Konstytucji 3 Maja,*
7. *Festiwal Gorących Serc, maj - Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Społecznych Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych w Grajewie*
8. *Dzień Dziecka,*
9. *Piknik Przedszkolaka,*
10. *Turniej Tańca Współczesnego – czerwiec,*
11. *Festyn OSP, czerwiec – Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej, Ochotnicza Straż Pożarna, MDK*
12. *Dni Grajewa:*
Święto 9 Pułku Strzelców Konnych – Towarzystwo Przyjaciół 9 P.S.K.,
Ogólnopolski Przegląd Kapel Podwórkowych,
Studio Lato Radia Białystok – Radio Białystok, MDK,
13. *Festyn z Radiem 5 – Radio 5, MDK*
14. *Pożegnanie Lata - sierpień/wrzesień,*
15. *Festyn „Żyjmy Razem”, październik - Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Społecznych Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych w Grajewie,*
16. *Inauguracja roku kulturalnego – IX/X.*

W Grajewie funkcjonuje Miejska Biblioteka Publiczna, pełniąca też funkcję biblioteki powiatowej, która zatrudnia 6 osób. Księgozbiór biblioteki liczby ponad 47 tysięcy woluminów (tabela 15). Czytelnikiem biblioteki jest co siódmy mieszkaniec miasta, który średnio corocznie wypożycza 18 książek. Pod względem liczby wypożyczanych książek przypadających na jednego czytelnika Grajewo nie odbiega od innych podlaskich miast o porównywalnej liczbie mieszkańców (średnia dla miast w woj. podlaskim wynosi 18,1).

Tabela 15. Statystyki dotyczące bibliotek miejskich na terenie Grajewa

Lp.	Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006
1.	Biblioteki i filie	1	1	1	1
2.	Pracownicy bibliotek	6	6	6	6
3.	Księgozbiór	47 061	46 619	46 945	47 176
4.	Liczba czytelników w ciągu roku	3 523	3 343	3 166	3 091
5.	Liczba wypożyczeń na zewnątrz	64 144	63 290	58 427	55 818
6.	Ludność na 1 placówkę biblioteczną	22825	22 769	22 718	-
7.	Księgozbiór bibliotek na 1000 ludności	2 061,82	2 047,48	2 066,42	-
8.	Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności	154,07	146,44	139,36	-
9.	Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach	18,21	18,93	18,45	-

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS

9. Ochrona zdrowia

Mieszkańcy Grajewa znajdują się pod opieką 11 podmiotów świadczących usługi z zakresu ochrony zdrowia, z których trzy mają charakter placówek publicznych. Na terenie miasta znajduje się jedna placówka leczenia zamkniętego – Szpital Ogólny im. Witolda Gineła w Grajewie (w strukturze którego wyróżnić można: Oddział intensywnej terapii, Oddział ortopedyczny, Oddział chirurgiczny ogólny, Oddział pediatriczny, Oddział chorób wewnętrznych, Oddział obserwacyjno-zakaźny, Oddział ginekologiczno-położniczy, Oddział psychiatryczny, Oddział rehabilitacyjny, Oddział chirurgiczny dla dzieci, Oddział dla przewlekle chorych oraz Oddział neonatologiczny).

Tabela 16. Statystyki dotyczące opieki zdrowotnej na terenie Grajewa w latach 2003-2006

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006
ogółem	-	9	9	11
publiczne		4	3	3
niepubliczne		5	6	8
praktyki lekarskie w miastach	9	10	11	9
placówki podległe samorządowi terytorialnemu (przychodnie, ośrodki zdrowia, poradnie)	5	4	3	3
porady ogółem	86 753	132 636	113 889	135 860
porady lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej	82 878	120 584	113 889	-
porady w poradniach stomatologicznych	3 875	4 440	-	-
apteki	9	9	8	8
ludność na aptekę ogólnodostępną	2 536	2 530	2 840	2 806

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS

Do podmiotów zaspokajających potrzeby mieszkańców Grajewa z zakresu ochrony zdrowia należą:

1. Szpital Ogólny; 19-203 Grajewo ul.Konstytucji 3-Maja 34
2. Niepubliczny ZOZ GRAMED sp.z o.o w Augustowie Oddział Urazowo-Ortopedyczny w Grajewie ul.Konstytucji 3-Maja 34
3. Przychodnia Rejonowa Nr 2 19-200 Grajewo ul.Kolejowa 8
4. Przychodnia Nr 1-Poradnia Ginek.-Położ. 19-203 Grajewo ul. Krasickiego 4 ZPOZ Grajewo

5. Filia Pogotowia Ratunkowego 19-203 Grajewo ul.Konstytucji 3-Maja 34
SPZOZ Wojewódzka Stacja Pogotowia Ratunkowego w Łomży
6. SPZOZ Regionalne Centrum Krwiodawstwa i Krwiolecznictwa
19-203 Grajewo ul.Konstytucji 3-Maja 34
7. Niepubliczny ZOZ Feniks s.c. Danuta Mejzner Henryka Klimaszewska
Bożenna Łukawska-Perkowska 19-203 Grajewo ul.Krasickiego 4
8. Niepubliczny ZOZ Medicus s.c. Alicja i Dariusz Leończyk Przychodnia Nr 1
19-203 Grajewo Os.Południe 9
9. Niepubliczny ZOZ Medicus s.c. Alicja i Dariusz Leończyk Przychodnia Nr 2
19-206 Rajgród ul. Zabielskiego 6
10. Niepubliczny ZOZ Medicus s.c. Alicja i Dariusz Leończyk Przychodnia Nr 3
19-203 Grajewo Os.Południe 47
11. Niepubliczny ZOZ Medicus s.c. Alicja i Dariusz Leończyk Przychodnia Nr 4
19-203 Grajewo Os.Południe 47
12. Niepubliczny ZOZ Praktyka Stomatologiczna lek.stom.Elżbieta Olszewska
19-200 Grajewo Os.Centrum 27/16p
13. Niepubliczny ZOZ "Cordis" s.c.S.B.Golubiewscy Gabinet Stomatologiczny 19-
203 Grajewo ul.Krasickiego 4
14. Niepubliczny ZOZ "Puls" Centrum Kardiologii 19-203 Grajewo Os.Południe
47
15. Niepubliczny Stomatologiczny ZOZ "Prima-Dent" Gabinet Stomatologiczny
19-200 Grajewo ul.Wojska Polskiego 6
16. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej lek.med. Andrzej Perkowski
19-200 Grajewo ul.Kolejowa
17. Niepubliczny ZOZ Przychodnia Stomatologiczna lek.stom. Katarzyna
Wróblewska 19-203 Grajewo Os. Południe 26A
18. Prywatny Gabinet Stomatologiczny lek.stomat. Joanna Kindeusz
19-203 Grajewo ul.9 Pułku Strzelców Konnych 9
19. Prywatny Gabinet Stomatologiczny lek.stomat. Danuta Szalabaj-
Grzybowska 19-203 Grajewo Os.południe 50A
20. Prywatny Gabinet Stomatologiczny lek.stomat.Katarzyna Kotowicz 19-203
Grajewo ul.Wojska Polskiego 55
21. Prywatny Gabinet Stomatologiczny lek.stomat. Alicja i Józef Polkowscy
19-200 Grajewo Os.Centrum 39
22. Prywatny Gabinet Stomatologiczny lek.stomat.Wanda Sulewska-Czajkowska
19-200 Grajewo ul. Dr T.Nowickiego 4
23. Prywatny Gabinet Stomatologiczny lek.stomat.Barbara Pietuszek 19-200
Grajewo ul. Kopernika 31
24. Prywatny Gabinet Stomatologiczny lek.stomat.Barbara Rudzińska
19-203 Grajewo Os.Południe 1/21
25. Prywatny Gabinet Stomatologiczny lek.stomat. Jolanta Kowalska 19-200
Grajewo Plac Niepodległości 20/6
26. Prywatny Gabinet Stomatologiczny lek.stomat. Eugenia Michalska
19-200 Grajewo Os. Młodych 17
27. Prywatny Gabinet Stomatologiczny lek.stomat. Urszula Rydzewska
19-203 Grajewo ul.Konstytucji 3-Maja 23
28. Prywatny Gabinet Stomatologiczny lek.stomat.Maria Przybytko
19-203 Grajewo Os.Południe 63A
29. Prywatny Gabinet Laryngologiczno-Lekarski lek.med. Katarzyna i Krzysztof
Blusiewicz 19-203 Grajewo ul. Konstytucji 3 Maja 9

30. *Prywatna Praktyka Lekarska - Gabinet Medycyny Pracy* lek.med. Ewa Puchalska-Kindeusz 19-203 Grajewo Os.Południe 47
31. *Indywidualna Praktyka Lekarska - Gabinet Dermatologiczny* lek.spec.derm. Ewa Kuna 19-200 Grajewo ul.Wojska Polskiego 6
32. *Indywidualna Specjalistyczna Praktyka Lekarska* lek.med.Robert Dejryng 19-203 Grajewo ul.Konstytucji 3-Maja 34
33. *Specjalistyczne Centrum Medyczne „NEFROMEDICA” Sp. z o.o.* Katowice ul. Jordana 7B, Stacja Dializ Grajewo, ul. Konstytucji 3 Maja 34

10. Pomoc społeczna

Zadania z zakresu pomocy społecznej na terenie miasta Grajewo są realizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej. MOPS w Grajewie zatrudnia 20 pracowników, w tym 11 prowadzących działalność środowiskową w zakresie pomocy społecznej. Jeden pracownik socjalny obejmuje swoją działalnością średnio 2064 osoby.

Jednostkami organizacyjnymi MOPS w Grajewie są następujące podmioty:⁴

- Dom Dziennego Pobytu „Klub Seniora”, który funkcjonuje od 1993 roku. Skupia on osoby w wieku poprodukcyjnym: emerytów i rencistów. W skali roku korzysta z niego ponad 100 osób. Dom realizuje działalność kulturalno-rozrywkową skierowaną do osób starszych.
- Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi, który działa od 1997 roku. Placówka przeznaczona jest dla osób dorosłych z przewlekłymi zaburzeniami psychicznymi i niepełnosprawnych intelektualnie, mających trudności w życiu codziennym, tj. wymagających wsparcia niezbędnego do życia w środowisku rodzinnym i społecznym. Celem działalności domu jest stwarzanie możliwości i poprawa jakości życia podopiecznych w ich własnym środowisku poprzez prowadzenie rehabilitacji psychospołecznej. Środowiskowy Dom Samopomocy finansowany ze środków budżetu centralnego. Jest to placówka przeznaczona dla 31 osób, w której działalność opiekuńczo-terapeutyczną prowadzi 8 osób.
- Klub „Zdrowie i Trzeźwość”, przy którym działa świetlica socjoterapeutyczna i kuratorska. Świetlice te to placówki dziennego pobytu dla dzieci z rodzin niewydolnych wychowawczo, patologicznych. W świetlicach uczestnicy mają zapewnioną opiekę, wychowanie, pomoc w nauce i posiłki w czasie ich pobytu, a także inną pomoc w zależności od potrzeb indywidualnych dzieci. W 2006 roku pod opieką świetlicy znajdowało się 38 dzieci z rodzin z problemem alkoholowym bądź rodzin niezaradnych życiowo. Przy Klubie działają także grupa AA, grupa wsparcia dla kobiet.

Jak wykazują statystyki MOPS w Grajewie, na przestrzeni lat 2004-2006 liczba osób korzystających z pomocy społecznej spada. W roku 2004 do MOPS w Grajewie zgłosiło się po pomoc blisko 3 500 osób, co stanowiło blisko 15% społeczności miasta, podczas gdy w roku 2006 liczba świadczeniobiorców tej placówki wynosiła 2786 (co stanowiło 12,2% populacji Grajewo). Do najczęstszych przyczyn zwracania się o pomoc do MOPS znajdują się: ubóstwo, bezrobocie (choć w tym zakresie

⁴ Podmioty scharakteryzowano w oparciu o „Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Grajewskim na lata 2007-2016”.

odnotowuje się spadek liczby zgłaszających się do MOPS), potrzeba ochrony macierzyństwa, niepełnosprawność oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.

Tabela 17. Przyczyny zgłaszania się o pomoc do MOPS w Grajewie w latach 2004-2006

	Przyczyny trudnej sytuacji życiowej	2004			2005			2006		
		Liczba rodzin ogółem	W tym na wsi	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin ogółem	W tym na wsi	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin ogółem	W tym na wsi	Liczba osób w rodzinach
1	Ubóstwo	506	-	1 841	616	-	2 167	665	-	2 199
2	Sieroctwo	0	-	0	0	-	0	1	-	2
3	Bezdomność	1	-	1	3	-	3	8	-	12
4	Potrzeba ochrony macierzyństwa	35	-	136	0	-	0	134	-	759
5	<i>w tym wielodzietność</i>	9	-	65	0	-	0	131	-	749
6	Bezrobocie	648	-	2 373	297	-	2 117	612	-	2 150
7	Niepełnosprawność	302	-	776	204	-	316	243	-	594
8	Długotrwała lub ciężka choroba	84	-	103	39	-	54	146	-	310
9	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	293	-	1 342	281	-	1 216	111	-	366
10	<i>w tym rodziny niepełne</i>	124	-	392	89	-	264	84	-	292
11	<i>w tym rodziny wielodzietne</i>	93	-	615	82	-	542	2	-	14
12	Przemoc w rodzinie	0	-	0	14	-	63	0	-	0
13	Alkoholizm	91	-	152	72	-	98	16	-	31
14	Narkomania	2	-	2	3	-	3	4	-	4
15	Trudności w adaptacji do życia po wyjściu z zakładu karnego	7	-	22	4	-	9	6	-	10
16	Brak umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze	0	-	0	0	-	0	0	-	0
17	Trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy	0	-	0	0	-	0	0	-	0
18	Zdarzenia losowe	1	-	1	0	-	0	3	-	11
	Razem	1 043	-	3 436	874	-	2 558	957	-	2 786

Źródło: MOPS w Grajewie

Razem – rzeczywista liczba rodzin i osób korzystających z pomocy.

Mieszkańcy Grajewa są także objęci pomocą społeczną realizowaną przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Grajewie, które realizuje zadania z zakresu polityki prorodzinnej oraz wspierania osób niepełnosprawnych.

Ponadto na terenie Grajewa funkcjonuje Dom Pomocy Społecznej w Grajewie, który jest placówką zapewniającą całodobową opiekę dzieciom i młodzieży niepełnosprawnym intelektualnie (chłopcom). Placówka posiada 41 miejsc, obecnie przebywa w niej 36 mieszkańców. Przebywają tu wychowankowie głównie z głębokim i znacznym upośledzeniem. Środowiskowy Dom Samopomocy finansowany ze środków budżetu centralnego.⁵

Osoby niepełnosprawne z terenu miasta są także objęte pomocą dwóch prężnie działających organizacji pozarządowych: Stowarzyszenia Wspierania Inicjatyw Społecznych na Rzecz Osób Niepełnosprawnych (SWISON) w Grajewie oraz Stowarzyszenia „Szkoła Naszą Szansą” przy Zespole Szkół Specjalnych w Grajewie. Z inicjatywy Stowarzyszenia Wspierania Inicjatyw Społecznych na Rzecz Osób Niepełnosprawnych w 2001 roku utworzono w Grajewie Warsztat Terapii Zajęciowej, który jest finansowany z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Głównym zamierzeniem warsztatu jest rehabilitacja społeczna i zawodowa, mająca na celu przygotowanie uczestników do życia w społeczeństwie.⁶

11. Gospodarka

W 2006 roku w Grajewie zarejestrowanych było 1953 podmioty, co stanowiło prawie 64% wszystkich podmiotów w powiecie grajewskim. Prawie 96% z nich stanowiło własność prywatną. Miasto Grajewo pełni więc rolę ośrodka wzrostu w powiecie.

Tabela 18. Podmioty gospodarki narodowej według sektorów własności

	Ogółem	Sektor własności			
		publiczny	%	prywatny	%
2006					
województwo	88 931	3 205	3,6	85 726	96,4
Powiat grajewski	3 063	160	5,2	2 903	94,8
Grajewo	1 953	80	4,1	1 873	95,9
2005					
województwo	88 915	3 183	3,6	85 732	96,4
Powiat grajewski	3 038	157	5,2	2 881	94,8
Grajewo	1 945	79	4,1	1 866	95,9
2004					
województwo	90 982	3 117	3,4	87 865	96,6
Powiat grajewski	3 040	149	4,9	2 891	95,1
Grajewo	1 967	75	3,8	1 892	96,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Warto zauważyć, że na przestrzeni ostatnich lat (2004-2006) udział podmiotów w mieście Grajewo zmniejszył się o 1% (tab. 2). Obok Grajewa tendencja taka zauważalna jest jeszcze w gminie wiejskiej Grajewo. W pozostałych gminach powiatu grajewskiego nastąpił wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów.

⁵ „Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Grajewskim na lata 2007-2016”.

⁶ „Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Grajewskim na lata 2007-2016”.

Tabela 19. Udział podmiotów gospodarki narodowej miasta Grajewo na tle innych gmin powiatu grajewskiego w latach 2004-2006

	2004		2005		2006	
	Liczba podmiotów	%	Liczba podmiotów	%	Liczba podmiotów	%
Miasto Grajewo	1967	64,7	1945	64,0	1953	63,8
Gmina wiejska Grajewo	210	6,9	208	6,8	208	6,8
Radziłów	137	4,5	143	4,7	150	4,9
Rajgród	251	8,3	258	8,5	262	8,6
Szczuczyn	341	11,2	345	11,4	345	11,3
Wąsosz	134	4,4	139	4,6	145	4,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

W celu zobiektywizowania danych dotyczących podmiotów gospodarki narodowej w mieście Grajewo odniesiono je do zmiennej „liczba ludności”. Obliczono więc wskaźnik liczby podmiotów gospodarczych przypadających na 100 mieszkańców. Im wyższy wskaźnik, tym wyższy stopień przedsiębiorczości wśród mieszkańców danej gminy (tab. 20). Okazało się, że w Grajewie wskaźnik ten wynosi 8,6, przy czym analogiczny wskaźnik dla całego powiatu grajewskiego jest niższy i wynosi 6,0. Co ciekawe, poziom przedsiębiorczości w mieście Grajewo jest wyższy niż w województwie podlaskim (7,4), niższy natomiast w porównaniu do innych miast województwa: Kolna (9,2), Wysokiego Mazowieckiego (10,7), Zambrowa (11,2).

Tabela 20. Podmioty gospodarki narodowej miasta Grajewo w porównaniu do innych gmin powiatu grajewskiego w 2006 roku

Wyszczególnienie	Liczba podmiotów	Ludność	Liczba podmiotów przypadająca na 100 mieszkańców
Województwo podlaskie	88 931	1 199 055	7,4
Powiat grajewski	3 063	50 635	6,0
Miasto Grajewo	1 953	22 693	8,6
Miasto Elk	5 018	56 004	8,9
Miasto Kolno	1003	10 897	9,2
Miasto Wysokie Mazowieckie	993	9 294	10,7
Miasto Zambrów	2 551	22 810	11,2
Gmina wiejska Grajewo	208	6 179	3,4
Radziłów	150	5 290	2,8
Rajgród	262	5 715	4,6
Szczuczyn	345	6 698	5,1
Wąsosz	145	4 060	3,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

W roku 2006 w strukturze podmiotów gospodarki narodowej miasta Grajewo najliczniejszą grupę stanowiły osoby prowadzące działalność gospodarczą (80,9%). Wśród pozostałych podmiotów 2,2% stanowiły stowarzyszenia i fundacje, natomiast 2% spółki handlowe. W porównaniu do województwa podlaskiego w Grajewie nieco większy udział mają spółdzielnie (tab. 21).

Tabela 21. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze regon w latach 2004-2006 r. Stan w dniu 31 XII

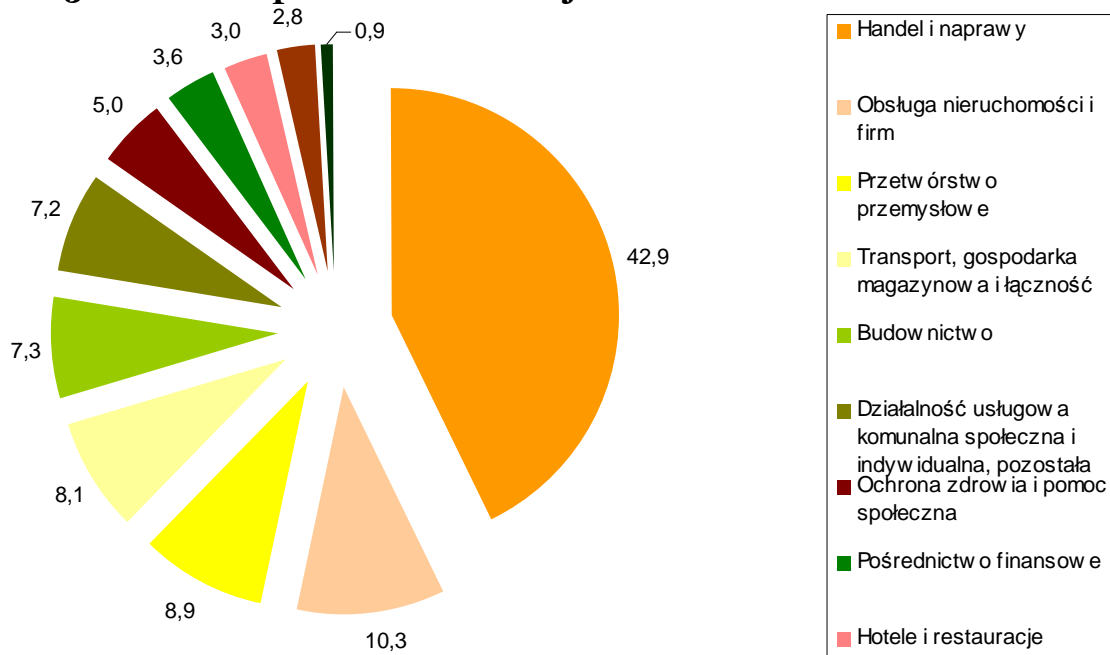
Wyszczególnienie	2004			2005			2006		
	Grajewo	Powiat grajewski	Woj. podlaskie	Grajewo	Powiat grajewski	Woj. podlaskie	Grajewo	Powiat grajewski	Woj. podlaskie
Ogółem	1 967	3 040	90 982	1 945	3 038	88 915	1 953	3 063	88 931
Spółki handlowe	37	46	3 447	40	50	3609	40	50	3 761
Sp. handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	3	3	397	5	5	415	6	6	437
Spółdzielnie	13	29	526	13	28	525	13	28	526
Fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne	35	84	2509	39	90	2626	42	93	2722
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	1 614	2 465	74 569	1 579	2 444	72071	1 580	2 463	71 574

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Ponadto w ciągu ostatnich trzech lat wzrósł odsetek stowarzyszeń i fundacji funkcjonujących na terenie miasta (z 1,8% w 2004 do 2,2% w 2006 roku).

W latach 2003-2006 liczba podmiotów zarejestrowanych w Grajewie spadła o 0,7%. Największy spadek liczby podmiotów dotyczył sekcji „przetwórstwo przemysłowe” (10,4%), „pośrednictwo finansowe” (8,0%) oraz „hotele i restauracje” (4,9%). Przeciwna tendencja miała miejsce natomiast w sekcji „działalność usługowa komunalna społeczna i indywidualna” (wzrost o 13,1%) „obsługa nieruchomości i firm” (wzrost o 9,3%), „edukacja” (wzrost o 8%) i „ochrona zdrowia” (wzrost 3,2%). Analiza struktury podmiotów według sekcji PKD wykazała, że w Grajewie w roku 2006 dominującą grupę stanowiły pomioty z sekcji „handel i naprawy” – 43% (wykres 5). Znacznie mniejszy udział, choć drugą co do wielkości grupę stanowiły podmioty z sekcji „obsługa nieruchomości i firm” (10,3%).

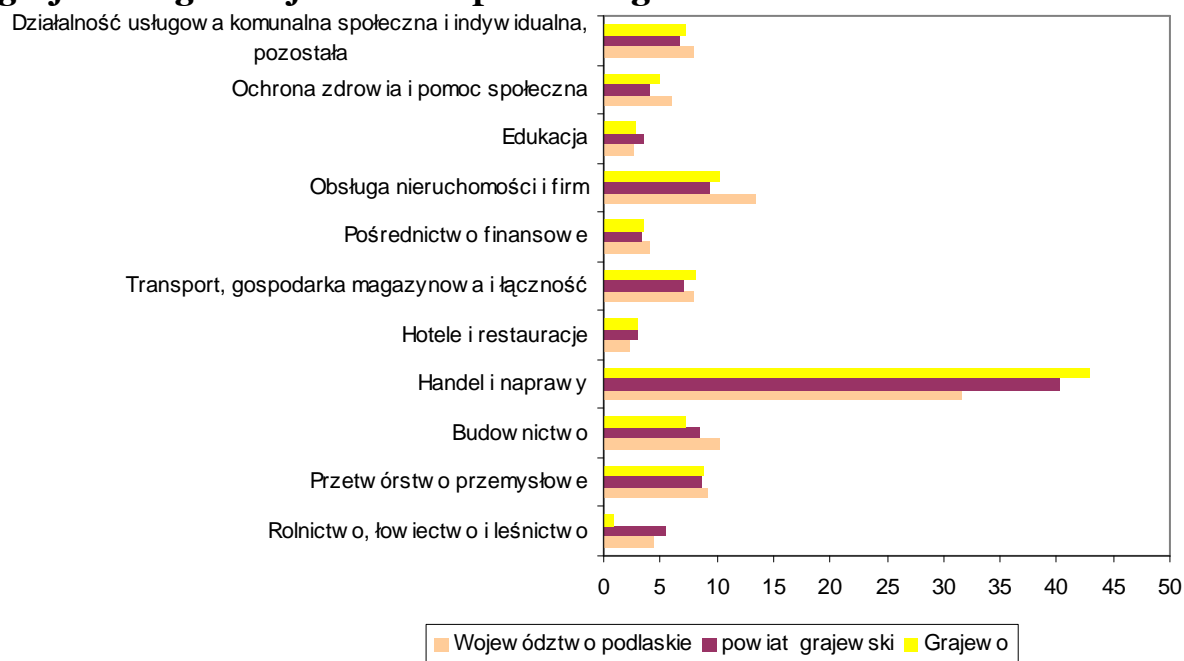
Wykres 5. Struktura podmiotów w Grajewie w 2006 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Struktura pomiotów według sekcji PKD w mieście Grajewo pod wieloma względami odzwierciedla strukturę w województwie (wykres 6). W Grajewie w 2006 roku udział podmiotów jedynie w sekcji „handel i naprawy” oraz „transport, gospodarka magazynowa i łączność” przewyższał analogiczny odsetek pomiotów w województwie. Aż 43% podmiotów zarejestrowanych w Grajewie należy do sekcji „handel i naprawy”, podczas gdy w województwie odsetek ten wynosi niecałe 32%, zaś powiecie grajewskim około 40%. Firmy z sekcji „transport, gospodarka magazynowa i łączność” stanowią w Grajewie 8,1%, natomiast w województwie podlaskim 7,1%.

Wykres 6. Struktura podmiotów w Grajewie w porównaniu do powiatu grajewskiego i województwa podlaskiego w roku 2006

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W badanym okresie (lata 2003-2006) struktura podmiotów nie ulegała znacznym zmianom (tab. 22). W niewielkim stopniu spadł udział podmiotów z sekcji „przetwórstwo przemysłowe” (z 9,9% w 2003 do 8,95 w 2006) oraz „handel i naprawy” (z 43,2% w 2003 do 42,9% w 2006 roku).

Tabela 22. Zmiany struktury podmiotów gospodarki narodowej w Grajewie w latach 2003-2006

Podmioty	2006	2005	2004	2003
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	0,9	1,1	1,1	1,2
Przetwórstwo przemysłowe	8,9	9,3	9,5	9,9
Budownictwo	7,3	7,1	7,4	7,6
Handel i naprawy	42,9	42,8	43,0	43,2
Hotele i restauracje	3,0	3,0	3,0	3,1
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	8,1	8,2	7,9	8,1
Pośrednictwo finansowe	3,6	3,8	3,8	3,9
Obsługa nieruchomości i firm	10,3	10,2	10,3	9,4
Edukacja	2,8	2,9	2,7	2,6
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	5,0	5,0	4,9	4,8
Działalność usługowa komunalna społeczna i indywidualna, pozostała	7,2	6,6	6,5	6,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Największe podmioty

Działalność produkcyjną na terenie miasta prowadzą jednostki o zróżnicowanej wielkości. Zdecydowaną większość stanowią zakłady małe o zatrudnieniu poniżej 10 osób. Największe znaczenie mają:

- Pfeiderer Grajewo S.A,
- Pfeiderer MDF Sp. z o.o. – zakład zlokalizowany w Specjalnej Suwalskiej Strefie Ekonomicznej,
- Spółdzielnia Mleczarska „MLEKPOL”,
- Wytwórnia Pasz WIPASZ Sp. z o.o.,
- Produkcyjno-Usługowa Spółdzielnia Pracy „ZAKREM”,
- „GRAPOL” Sp. z o.o.,
- „D.G.PROFIL” Sp. z o.o.,
- „DEPOLIA – Format” Sp. z o.o.,
- „EURO – DASTA” - przedsiębiorstwo zagraniczne.

W zakresie budownictwa i gospodarki komunalnej:

- Przedsiębiorstwo Robót Drogowo-Mostowych „UNIDROG”,
- Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych,
- Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej,
- Zakład Wodociągów i Kanalizacji,
- Przedsiębiorstwo „UNIROL”.

12. Rolnictwo

W 2005 roku ponad 62% powierzchni gminy Grajewo stanowiły użytki rolne, z czego 58% grunty orne, 29% łąki, zaś 12,7% pastwiska. Zaledwie 4% powierzchni gminy to lasy i grunty leśne (tab. 23).

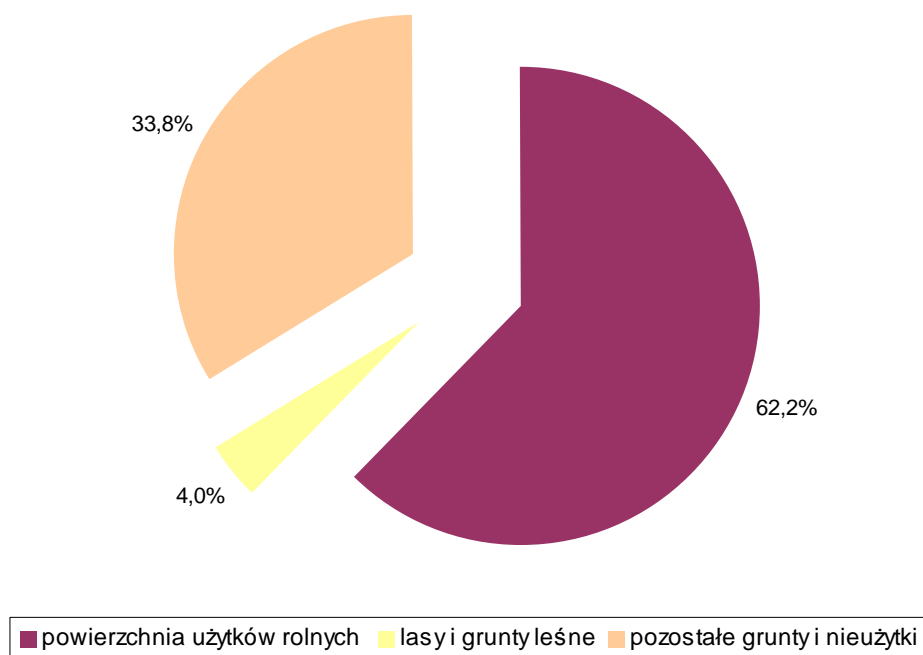
Tabela 23. Powierzchnia przeznaczona na działalność rolniczą w gminie Grajewo w ha w latach 2003-2005

	2003	% całości	2004	% całości	2005	% całości
powierzchnia użytków rolnych	1 207	63,8	1 197	63,2	1 178	62,2
grunty orne	703	58,2	691	57,7	685	58,1
sady	6	0,5	6	0,5	3	0,3
łąki	350	29,0	350	29,2	340	28,9
pastwiska	148	12,3	150	12,5	150	12,7
las i grunty leśne	67	3,5	67	3,5	76	4,0
pozostałe grunty i nieużytki	619	32,7	629	33,2	639	33,8
Suma	1 893		1 893		1 893	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W gminie wyjątkowo duży udział powierzchniowy mają pozostałe grunty i nieużytki (prawie 34%, wykres 7). Struktura powierzchni rolniczej ulegała niewielkim zmianom w ciągu ostatnich trzech lat.

Wykres 7. Struktura powierzchni przeznaczanej na działalność rolniczą w mieście Grajewo w roku 2006

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ze względu na brak aktualnych danych dotyczących działalności rolniczej na poziomie gmin dalej przedstawione dane pochodzą z Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 roku. 1 czerwca 2007 rozpoczął się kolejny spis rolny, jednak jego wyniki będą dostępne dopiero w pierwszym kwartale 2008 roku.

W obrębie gminy miejskiej Grajewo znajduje się 227 gospodarstw rolnych, z czego zdecydowana większość (83,8%) to gospodarstwa małe do 5 ha. Najliczniejszą grupę stanowią gospodarstwa jednohektarowe - 38,6% (w Polsce tego typu gospodarstwa stanowią prawie 35%, natomiast w województwie podlaskim 18,2%). Są to gospodarstwa z terenów bezpośrednio przylegających do miasta Grajewo (tab. 24).

Tabela 24. Gospodarstwa wg rodzaju i grup obszarowych użytków rolnych w gminie Grajewo w 2002

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw	Procent ogólnej liczby gospodarstw
ogółem	227	100
do 1 ha włącznie	83	38,6
1- 2 ha	47	21,9
2 - 5 ha	50	23,3
5 - 7 ha	0	0,0
7- 10 ha	8	3,7
10 - 15 ha	8	3,7
15 - 20 ha	9	4,2
20 - 50 ha	10	4,7
50 - 100 ha	0	0,0
100 ha i więcej	0	0,0

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Miejski charakter omawianej gminy sprawia, że gospodarstwa rolne znajdujące się w jej obrębie w niewielkim stopniu zajmują się produkcją rolną, ewentualnie na potrzeby własnego gospodarstwa domowego. Dane z PSR wskazują, że zdecydowana większość gospodarstw zlokalizowanych w Grajewie nie zajmuje się hodowlą zwierząt (81%). Pozostałe nieliczne gospodarstwa hodują bydło (15,4%), krowy (14,5%) oraz trzodę chlewną (13,7%, tab. 25).

Tabela 25. Liczba gospodarstw wg rodzaju i pogłowia zwierząt

Wyszczególnienie	Grajewo		Powiat grajewski		Województwo podlaskie	
	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw
bydło	35	15,4	3 030	70,04	60.822	49,9
krowy	33	14,5	2 961	68,45	58.688	48,2
trzoda chlewna	31	13,7	2 389	55,22	52.584	43,2
konie	12	5,3	528	12,21	11.555	9,5
owce	0	0,0	18	0,42	1.298	1,1
bez zwierząt gospodarskich	183	80,6	1 055	24,39	53.053	43,6
Liczba gospodarstw rolnych	227		4.326		121.785	-

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Ponad połowa gospodarstw rolnych z terenu miasta nie prowadzi produkcji rolnej (53,3%), pozostałe 24% gospodarstw zaopatruje własne gospodarstwo domowe w artykuły spożywcze, natomiast jedynie 23% gospodarstw produkuje na rynek (w powiecie analogiczny odsetek wynosi 73,5% a w województwie 53,3%, tab. 26).

Tabela 26. Liczba gospodarstw wg rodzaju i celu produkcji

Wyszczególnienie	Grajewo		Powiat grajewski		Województwo podlaskie	
	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw
nieprowadzące produkcji rolniczej	121	53,3	418	9,7	25.142	20,6
produkujące wyłącznie na potrzeby własne	19	8,4	165	3,8	7.635	6,3
produkujące głównie na potrzeby własne	35	15,4	563	13,0	24.077	19,8
produkujące głównie na rynek	52	22,9	3 180	73,5	64.931	53,3

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Jednocześnie prawie połowa gospodarstw nie prowadzi żadnej działalności gospodarczej (47,6%). Zdecydowanie wyższy odsetek gospodarstw w Grajewie, w porównaniu z powiatem grajewskim, jak i województwem, prowadzi działalność pozarolniczą (5,7% w porównaniu do 1,1% i 2,8%, tab. 27).

Tabela 27. Liczba gospodarstw wg rodzaju gospodarstwa i rodzaju działalności gospodarczej

Wyszczególnienie	Grajewo		Powiat grajewski		Województwo podlaskie	
	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw
nieprowadzące żadnej działalności gospodarczej	108	47,6	371	8,6	21 689	17,8
prowadzące wyłącznie działalność rolniczą	91	40,1	3 638	84,1	87 739	72,0
prowadzące wyłącznie działalność pozarolniczą	13	5,7	47	1,1	3 453	2,8
prowadzące działalność rolniczą i pozarolniczą	15	6,6	270	6,2	8 904	7,3

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Znaczną część gospodarstw rolnych zlokalizowanych na terenie miasta Grajewo zamieszkują osoby pracujące w mieście (25%) lub emeryci i renciści (30%, tab. 28).

Tabela 28. Gospodarstwa domowe wg struktury dochodów w Grajewie 2002 roku

Wyszczególnienie	Grajewo		Powiat grajewski		Województwo podlaskie	
	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw
z działalności rolniczej	37	16,4	2 666	61,7	46 418	38,1
z działalności rolniczej i pracy najemnej	0	0,0	61	1,4	1 502	1,2
z pracy najemnej	56	24,9	421	9,7	23 316	19,2
z pracy najemnej i działalności rolniczej	0	0,0	49	1,1	2 157	1,8
z emerytury i renty	67	29,8	634	14,7	31 064	25,5
z działalności pozarolniczej	19	8,4	136	3,1	6 035	5,0
z niezarobkowych źródeł utrzymania	30	13,3	123	2,8	4 395	3,6
gospodarstwa domowe pozostałe	16	7,1	232	5,4	6 786	5,6

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Podsumowując, w Grajewie funkcjonują przede wszystkim małe gospodarstwa rolne (do 1 ha), których właściciele wytwarzają artykuły na własne potrzeby bądź nie prowadzą żadnej działalności gospodarczej. Właściciele większości z nich utrzymują się bowiem z pracy najemnej w Grajewie bądź są to osoby starsze (emeryci i renciści).

13. Rynek pracy

Liczba pracujących w Grajewie w latach 2003-2006 rosła w szybszym tempie niż w powiecie oraz w całym województwie (tab. 12). W badanym okresie w Grajewie nastąpił wzrost liczby pracujących o 5,8%, podczas gdy w powiecie grajewskim wynosił on 4,1%, natomiast w województwie 3,2%. Sugeruje to pozytywne zmiany na rynku pracy w mieście Grajewo.

Tabela 29. Pracujący w mieście Grajewo na tle powiatu i województwa podlaskiego w latach 2003-2006

	2003			2004			2005			2006		
	ogółem	kobiety		ogółem	kobiety		ogółem	kobiety		ogółem	kobiety	
		ogółem	% ogółu		ogółem	% ogółu		ogółem	% ogółu		ogółem	% ogółu
Wojew. podlaskie	186 606	95 979	51,4	188 343	96.304	51,1	189 100	97 058	51,3	192 627	98 559	51,2
Powiat grajewski	5 891	2 766	47,0	5 800	2 786	48,0	5 974	2 831	47,4	6 133	2 919	47,6
Grajewo	4 329	1 906	44,0	4 318	1 963	45,5	4 466	2 003	44,8	4 581	2 065	45,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

W porównaniu do powiatu grajewskiego i całego województwa w mieście Grajewo wśród osób pracujących mniejszy udział mają kobiety. W roku 2006 stanowiły one 45% ogółu pracujących i był to odsetek niższy o ponad 2% w porównaniu do powiatu i 6% w porównaniu do województwa (tab. 29).

W roku 2006 wśród pracujących w mieście Grajewo 42,6% osób zatrudnionych było w budownictwie, przemyśle i budownictwie oraz ponad 57% w sektorze usługowym, w tym 23,3% w usługach rynkowych i 33,9% w usługach nierynkowych. Wielkości te są zbliżone do analogicznych w powiecie grajewskim.

Tabela 29. Pracujący w mieście Grajewo według sektorów w 2006 roku

Wyszczególnienie	Powiat grajewski		Grajewo	
	liczba	Procent ogółu	liczba	Procent ogółu
Ogółem	5974	100	4 466	100
w tym kobiety	2 831	47,4	2 003	44,8
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo, rybactwo	134	2,2	6	0,1
Przemysł i budownictwo	2 223	37,2	1 903	42,6
Usługi rynkowe	1 372	23,0	1 041	23,3
Usługi nierynkowe	2 245	37,6	1 516	33,9

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS

Na koniec września 2007 w Grajewie liczba osób bezrobotnych wynosiła 1972, z czego 1120 stanowiły kobiety (56,4%). Stopa bezrobocia w powiecie grajewskim w sierpniu 2007 roku wynosiła 21,2% i była najwyższa w województwie (średnia stopa bezrobocia dla województwa podlaskiego wynosi 10,9%). Poziom bezrobocia w Grajewie charakteryzuje się cyklicznością – wzrostem liczby bezrobotnych w okresie jesienno-zimowym oraz spadkiem podczas wczesnej wiosny i lata.

W mieście Grajewo na koniec września br. osoby długotrwale bezrobotne stanowiły 70,2% (średnia dla powiatu wynosi 71,6%) wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych. W porównaniu do 2006 roku udział tej grupy osób bezrobotnych spadł o 1,2% (tab. 30).

Tabela 30. Struktura osób bezrobotnych w mieście Grajewo

Wyszczególnienie	Wrzesień 2007		Grudzień 2006	
	liczba	Procent ogółu	liczba	Procent ogółu
Ogółem	1 972	100	2 281	100
kobiety	1 120	56,8	1 238	54,3
Wykształcenie wyższe	84	4,3	80	3,5
Długotrwale bezrobotne	1 384	70,2	1 630	71,4
Powyżej 50 roku życia	424	21,5	443	19,4
Bez kwalifikacji zawodowych	691	35,0	771	33,8
Niepełnosprawni	43	2,2	36	1,6

Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Grajewie

Wśród bezrobotnych w Grajewie znaczną grupę stanowiły osoby powyżej 50 roku życia - 424 osoby, co stanowi 21,5% ogółu bezrobotnych (wskaźnik ten dla powiatu wynosi 16,8%) i wzrósł z 19,4% w porównaniu do 2006 roku. Mieszkańcy Miasta Grajewo stanowili około 59% wszystkich bezrobotnych powyżej 50 roku życia w powiecie.

Szczególnie problematyczną kategorią osób bezrobotnych są osoby bez kwalifikacji zawodowych. W mieście Grajewo w 2006 roku stanowiły one 33,8% ogółu bezrobotnych, natomiast we wrześniu 2007 stanowiły już 35%.

We wrześniu 2007 roku wśród osób bezrobotnych najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku 45-54 lata (27,1%), przy czym ich udział wzrósł w porównaniu do 2006 roku. Spadł natomiast udział drugiej co do liczebności grupy bezrobotnych w wieku 25-34 (z 26,8% w 2006 roku do 24,6% we wrześniu 2007 roku) oraz osób w wieku 35-44 lata (z 23,3% do 21%).

Tabela 31. Struktura osób bezrobotnych w mieście Grajewo w poszczególnych kategoriach wiekowych

Przedział wiekowy	Wrzesień 2007		Grudzień 2006	
	liczba	Procent ogółu	liczba	Procent ogółu
18-24	368	18,6	388	17,0
25-34	487	24,6	613	26,8
35-44	414	21,0	532	23,3
45-54	536	27,1	583	25,5
55-59	137	6,9	137	6,0
60-64	34	1,7	33	1,4

Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Grajewie

14. Zasoby mieszkaniowe

W latach 2004-2006 w Grajewie liczba mieszkań wzrosła o 1%, przy czym wzrost ten był głównie efektem wzrostu liczby mieszkań będących własnością Towarzystwa Budownictwa Społecznego (wzrost o 78%) oraz osób fizycznych (wzrost o 1%). Liczba mieszkań należących do pozostałych podmiotów w omawianym okresie spadła (zasoby gminy o 4,4%) lub nie zmieniła się (zasoby spółdzielni mieszkaniowych oraz zakładów pracy, tab. 32).

Tabela 32. Zasoby mieszkaniowe według form własności w Grajewie w latach 2004-2006

	2004		2005		2006	
	Liczba mieszkań	Procent ogółu	Liczba mieszkań	Procent ogółu	Liczba mieszkań	Procent ogółu
Ogółem	7 174	100	7 230	100	7 247	100
Zasoby gmin	791	11,0	756	10,5	756	10,4
Zasoby spółdzielni mieszkaniowych	2 977	41,5	2 977	41,2	2 977	41,1
Zasoby zakładów pracy	49	0,7	50	0,7	50	0,7
Zasoby osób fizycznych	3 291	45,9	3 331	46,1	3 348	46,2
Zasoby Towarzystwa Budownictwa Społecznego (TBS)	64	0,9	114	1,6	114	1,6
Zasoby pozostałych podmiotów	2	0,03	2	0,03	2	0,03

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Zasoby mieszkaniowe na terenie miasta Grajewa to przede wszystkim mieszkania osób prywatnych (46,2%), spółdzielni mieszkaniowych (41,1%) oraz zasoby gminy (10,4%).

W 2006 roku 94,8% mieszkań było wyposażonych w instalację wodociągową, 92% sanitarną oraz 88,5% w centralne ogrzewanie (tab. 33).

Tabela 33. Poziom wyposażenia mieszkań w instalacje (w % ogółu mieszkań)

Instalacja	2003	2004	2005	2006
wodociąg	94,6	94,8	94,8	94,8
łazienka	91,7	91,9	92,0	92,0
centralne ogrzewanie	88,2	88,4	88,5	88,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Mieszkańcy Grajewa mieszkają coraz wygodniej, bowiem w latach 2003-2006 wzrosła zarówno przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania z 63 do 63,6 m² oraz powierzchnia użytkowa przypadająca na jedną osobę z 19,8 do 20,6 m² (tab. 34).

Tabela 34. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania (w m²)

	2003	2004	2005	2006
Jednego mieszkania	63,0	63,5	63,4	63,6
na jedną osobę	19,8	20,0	20,2	20,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

15. Infrastruktura techniczna miasta

15.1 Sieć wodociągowa

System wodociągowy Grajewa stanowi zintegrowany układ ciśnieniowy zasilany z 8 ujęć wód podziemnych (sześć z nich jest pełnosprawnych i eksploatowanych naprzemiennie, dwa stanowią rezerwę), ujmujących czwartorzędowe piętro wodonośne. Ujęcie wody zlokalizowane jest na północno – wschodnich obrzeżach miasta Grajewa na działkach stanowiących własność Miasta. Zarządcą ujęcia jest Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Grajewie.

W latach 2004 – 2006 stacja uzdatniania wody została przebudowana i zmodernizowana. W wyniku realizacji projektu powstał nowoczesny system racjonalnego ujmowania i uzdatniania wody w Grajewie. Zakres robót obejmował budowę nowych ciągów technologicznych, budowę nowego układu pompowni, budowę nowej studni głębinowej i uzbrojenie studni istniejących, przebudowę budynku technologicznego i administracyjnego oraz wyposażenie laboratorium badania wody. Projekt Nr Z/2.20/I/1.2/228/04 pn.: "Przebudowa stacji uzdatniania wody w Grajewie" był współfinansowany w 75 % ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego.

Łączna dobową zdolność produkcyjna ujęć wynosi około 8,1 tys. m³/d, średnie dobowe zapotrzebowanie na wodę ok. 4,2 tys. m³/d. W celu pokrycia wzrostu poboru wody z wodociągu w dniach i godzinach jej maksymalnego zużycia wykorzystuje się

rezerwę wody zgromadzonej w dwóch zbiornikach retencyjnych o pojemności 1000 m³ każdy.

Urządzenia do poboru, uzdatniania i magazynowania wody na stacji hydroforowej to:

- agregaty pompowe w studniach,
- węzeł napowietrzania wody (trzy mieszacze rurowe, dwie sprężarki powietrzne),
- 4 odżelaziacze i 4 odmanganiacze,
- dwie pompy chlorujące,
- dwa terenowe zbiorniki wody czystej,
- dwa zestawy 5-pompowe IIO.

Dobowa zdolność produkcyjna urządzeń uzdatniania wody wynosi 9,6 tys. m³/d a całego wodociągu 15,6 tys. m³/d. Ogółem ilość wody pobranej z ujęć w roku 2006 wyniosła 896 tys. m³/rok, w tym woda pobrana na własne cele technologiczne 50 tys. m³/rok. Wielkość strat wody wyniosła 113 tys. m³/rok. Zużycie wody w 2006r. wyniosło 733 tys. m³/rok.

Całkowita długość sieci wodociągowej w Grajewie wynosi 42,4 km, w tym 5,5 km stanowią przewody magistralne, sieć rozdzielcza 36,9 km, długość przyłączy 26,5 km. Do sieci wodociągowej przyłączonych jest 1736 budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania. Sieć wodociągowa na terenie miasta zaopatruje w wodę 21,1 tys. osób, co stanowi ok. 88,8% mieszkańców miasta Grajewa.

Wydajność miejskiego ujęcia i stacji uzdatniania wody jest wystarczająca na pokrycie potrzeb na wodę wszystkich mieszkańców miasta, dzięki czemu możliwa jest dalsza rozbudowa sieci wodociągowej na tych terenach miasta, które do tej pory nie są zwodociągowane.

Do osiedli i ulic dotychczas nieuzbrojonych w całości lub częściowo w sieć wodociągową należą:

- Osiedle M. Konopnickiej, ulice: Konopnickiej, Kolejowa, Działkowa, Stefczyka, Kwiatowa, Konopskiej, Łąkowa, Sadowa, Jaśminowa, Miodowa, Miła, Lawendowa, Cicha, Wrzosowa;
- Osiedle Parkowe, ulice: część 11 Listopada, część Wierzbowej, Ks. J. Popiełuszki;
- Osiedle Północ, ulice: Piaskowa, Kochanowskiego, Grunwaldzka (tereny nowo wyznaczone) Wilczewo, Krzywa, Żeromskiego, Polna;
- Osiedle Szkolna, ulice: Partyzantów i na terenie za stadionem;
- Osiedle Wiktorowo, ulica Skośna;
- Osiedle Przekopka, ulice: Elcka, Przekopka, Owocowa, Grzybowa, Leśna, Malinowa, Jeżynowa, Poziomkowa;
- Centrum Miasta, ulica J. Piłsudskiego;
- ulice: Elektryczna, Topolowa, Ekologiczna i nowo projektowane przy ulicy Elektrycznej;
- Osiedle Jana Pawła II (tereny po jednostce wojskowej), ulice: nowo projektowane (04 KD, 07 KD, 03 KD) i na terenie osiedla;
- Osiedle przy ulicy Spokojnej, ulice: W. Perlitza, Legionistów;
- ulice: Fabryczna, Wiórowa, Architektów i nowo projektowane (tereny zabudowy rzemieślniczej);
- Osiedle Zielone, ulice: Geodetów i nowo projektowane.

Na terenie miasta Grajewa większe zakłady pracy posiadają własne ujęcia wody na potrzeby produkcyjne, technologiczne i socjalno-bytowe.

Wykaz znaczących ujęć wodnych i krótką ich charakterystykę przedstawia poniższa tabela.

Tabela 35. Wykaz ujęć wodnych i ich charakterystyka

Nazwa zakładu	Urządzenia do poboru, uzdatniania i magazynowania wody	Ilość studni głębinowych [szt.]	Wydajność ujęcia [m ³ /h]	Uwagi
Produkcyjno-Usługowa Spółdzielnia Pracy „ZAKREM”	- pompa głębinowa; - hydrofor o poj. 1000 l; - odzielacz ø 800;	SW-1	6,00	Stan formalno-prawny uregulowany. Pozwolenie wodnoprawne ważne do 28.02.2013 roku
Spółka Cywilna „RYBKA” Antoni Niebrzydowski & Stefan Zelman	- pompa głębinowa; - dwa hydrofory o poj. 300 dm ³ ; - odzielacz ø 560; - jeden chlorator;	SW-1	4,50	Stan formalno-prawny uregulowany. Pozwolenie wodnoprawne ważne do 30.04.2013 roku
Spółdzielnia Mleczarska „MLEKPOL”	- pompy głębinowe – szt. 2; - pompy drugiego st. – szt. 3; - zb. hydroforowe o poj. 4,5 m ³ – szt 3; - odzielacze ø 1800 – szt. 3; - automatyczna stacja uzdatniania wody firmy „EUROWATER”; - chlorator C-51; - zb. retencyjny o poj. 300 m ³ ;	SW-1 i SW-2 (SW-2 jako awaryjna)	93,0	Stan formalno-prawny uregulowany. Pozwolenie wodnoprawne Nr WR.76441-2/06 z dnia 25.09.2006r.
„PFLEIDERER” Grajewo S.A.	dla st. Nr 1; - pompy głębinowe; - zb. hydroforowe o poj. 6,0 m ³ – szt 2; - odzielacze ø 1400 – szt. 3; - chlorator C-51; dla st. Nr 1, 2, 3: - pompy głębinowe – st. 3; - zb. wody p.poż. i chłodniczej; - pompy wody p.poż. i chłodniczej – szt.3; - piask filtry trójwarst. – szt. 2; - filtry typu RF 125 A – szt. 2; - zb. wody pochłodniczej – szt. 2; - pompownia dla potrzeb gaszenia wyposażona. w zestaw pomp; - hydrofor pionowy – szt. 2; - pompy do zabez. p.poż. hali produkcyjnej szt. 3; - piask filtry trójwarst. (kotłownia) – szt. 2;	SW-1; SW-2; SW-3- na potrzeby technologiczne, energetyczne i p.poż.; SW-4 - na potrzeby socjalno-bytowe	91,10 – dla SW- 1,2, 3 29,60 – dla SW-4	Stan formalno-prawny uregulowany. Pozwolenie wodnoprawne ważne do 31.12.2014 roku
Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej Sp. Z o.o.	- agregat pompowy; - hydrofor o poj. 1500 l – szt. 1; - pompy hydroforowe – szt. 2; - odzielacz ø 800 – szt. 1; - aerator ø 300 – szt. 1; - wymienniki jonitowo-sodowe – szt. 4;	1	24,40	Stan formalno-prawny uregulowany. Pozwolenie wodnoprawne ważne do 31.05.2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych ze Starostwa Powiatowego w Grajewie, Wydział Rolnictwa i Ochrony Środowiska

15.2 Sieć kanalizacyjna

W skład systemu kanalizacyjnego miasta Grajewa wchodzi: sieć kanalizacji sanitarnej, sieć kanalizacji deszczowej i miejska oczyszczalnia ścieków.

Długość czynnej sieci kanalizacji sanitarnej w Grajewie wynosi 37,3 km, kanalizacji deszczowej 24,1 km, przyłączy 12,16 km. Do sieci podłączone są 1444 budynki mieszkalne i zbiorowego zamieszkania. Liczbę osób korzystających z sieci kanalizacyjnej szacuje się na ok. 20,34 tys., co stanowi 82,7% mieszkańców Grajewa. Najstarsza, centralna część miasta posiada kanalizację sanitarną i deszczową. Pozostali mieszkańcy odprowadzają ścieki do zbiorników bezodpływowych, skąd są one wywożone do miejskiej oczyszczalni ścieków. Liczba takich zbiorników wynosi 739. Wywozem ścieków zajmuje się Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych Sp. z o.o. w Grajewie i Przedsiębiorstwo Usługowo – Handlowe „MPO” Sp. z o.o. w Białymstoku.

Istnieje pilna potrzeba rozbudowy systemu kanalizacyjnego na terenach miasta nieposiadających dotychczas sieci sanitarnej i deszczowej.

Ulice nie objęte w całości lub częściowo systemem kanalizacji sanitarnej i deszczowej, bądź tylko deszczowej to: Łakowa, Konopnicka, Liryczna, Kolejowa, Działkowa, Konopska, Stefczyka, Kwiatowa, Sadowa, Jaśminowa, Miodowa, Miła, Rolna, Lawendowa, Ks. J. Popiełuszki, 11 Listopada, J. Piłsudskiego, Sportowa, Pułaskiego, Partyzantów, teren stadionu, Wilczewo, Słowackiego, Kochanowskiego, Piaskowa, Żeromskiego, Norwida, Orzeszkowej, Reymonta, tereny przy ul. Grunwaldzkiej, Skośna, Przekopka, Owocowa, Grzybowa, Leśna, Malinowa, Jeżynowa, Poziomkowa, odc. Wierzbowa-Owocowa, Komunalna, Krótka, Traugutta, Elektryczna, Topolowa, Konstytucji 3 Maja, Ekologiczna, 9 Pułku Strzelców Konnych, H. Sawickiej, Spokojna, Legionistów, Rtm. W. Konopki, W. Perlitza, Ułańska, Architektów, Geodetów i Szpitalna.

Miejska oczyszczalnia ścieków jest położona we wschodniej części miasta przy ul. Ekologicznej, na działkach będących własnością Miasta Grajewa. Użytkownikiem oczyszczalni jest Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Grajewie. W 2004 r. oczyszczalnia została przebudowana. Inwestycja polegała na modernizacji i dostosowaniu technologii oczyszczania do wymagań zgodnych ze standardami europejskimi.

Oczyszczalnia ścieków pracuje w systemie nisko obciążonego osadu czynnego z wydzielonym procesem biologicznej defosfatacji i denitryfikacji, zintegrowanym usuwaniem związków azotu i węgla w połączeniu ze strącaniem fosforu w komorze nitryfikacji oraz symultaniczną stabilizacją osadu. Ścieki oczyszczone odprowadzane są poprzez rów melioracyjny do rzeki Elk, zasilającej wody rzeki Biebrzy. Wybrane dane o oczyszczalni ścieków za rok 2006 przedstawia tabela 36.

Tabela 36. Dane o oczyszczalni ścieków za rok 2006

Pozwolenie wodnoprawne na zrzut ścieków			Średnia przepustowość oczyszczalni wg projektu		ścieki dopływające	ścieki dowożo -ne do oczyszczalni	ścieki oczyszczone		
							ogółem	w tym bez ścieków opadowych i dowożonych oraz bez wód infiltrujących	Ilość zagospoda -rowanych osadów
termin obowiązyw ania	data wydania	znak	m³/d	RLM	tys. m³/rok			SM	
31.01.2014	21.01.2004	WR.6223-18/03/04	6000	30000	1007	6	1013	602	85

Źródło: Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Grajewie, Ankieta III.C – Dane operatora o usługach zbiorowego odprowadzania i oczyszczania ścieków 2006r.

Przepustowość oczyszczalni ścieków zabezpiecza aktualne oraz przyszłe potrzeby miasta. Istniejąca infrastruktura oczyszczalni otwiera możliwości dalszej rozbudowy systemu kanalizacyjnego w mieście Grajewo oraz skupu ścieków dowożonych.

Na terenie miasta funkcjonują dodatkowo 3 oczyszczalnie ścieków, należące do zakładów pracy. W oczyszczalni ścieków należącej do Spółdzielni Mleczarskiej „MLEKPOL” oczyszczane są również ścieki komunalne pochodzące z dzielnicy przemysłowej miasta, osiedle Południe II i Zespołu Szkół nr 2.

Tabela 37. Wykaz oczyszczalni ścieków istniejących na terenie miasta

Nazwa zakładu	Typ oczyszczalni	Ilość ścieków [m3/d]	Ładunek dobowy [kg/d]	Uwagi
Rok 2005 Odbiornik bezpośredni rzeka Elk dopływ Biebrzy				
Produkcyjno-Usługowa Spółdzielnia Pracy „ZAKREM”	mechaniczno- biologiczna, kontener KOS-2	16,8	BZT ₅ 0,03 ChZT-Cr 0,53 Zawiesina 0,04	Stan formalno-prawny uregulowany. Pozwolenie wodnoprawne ważne do 28.02.2013 roku
Spółdzielnia Mleczarska „MLEKPOL”	mechaniczno- biologiczna, osad czynny	1636	BZT ₅ 4,90 ChZT-Cr 50,70 Zawiesina 12,80 Fosfor og. 1,60	Stan formalno-prawny uregulowany. Pozwolenie wodnoprawne Nr WR.76441-2/06 z dnia 25.09.2006r.
„PFLEIDERER” Grajewo S.A.	mechaniczno-hydrobotaniczna z pochłaniaczami oleju	brak danych	brak danych	Stan formalno-prawny uregulowany. Pozwolenie wodnoprawne ważne do 31.12.2014 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych ze Starostwa Powiatowego w Grajewie, Wydział Rolnictwa i Ochrony Środowiska

Celem efektywnego aplikowania o środki unijne na planowaną rozbudowę sieci wodno – kanalizacyjnych rozważyć należy w nieodległej przyszłości przekształcenie Zakładu Wodociągów i Kanalizacji w Grajewie w spółkę prawa handlowego.

15.3 Gospodarka odpadami

Na terenie miasta Grajewa gospodarką odpadami zajmuje się Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych Sp. z o.o. w Grajewie, które obsługuje ok. 70% terenu miasta i Przedsiębiorstwo Usługowo – Handlowe „MPO” Sp. z o.o. w Białymstoku, które obsługuje ok. 30% terenu miasta.

Odpady z zabudowy indywidualnej, wielorodzinnej i przedsiębiorstw gromadzone są w pojemnikach typu SM 110, MGB 120 – 1498 szt., MGB 120; 400; 660 – 310 szt., PA 1,1 – 150 szt., MGB 1,1 – 40 szt. oraz kontenerach KP 7; 5 – 8 szt. i ZW 7,3; 3,5 – 3 szt. Do transportu odpadów używany jest specjalistyczny sprzęt (4 pojazdy) przystosowany do bezpyłowego załadunku. Zorganizowana obsługa w zakresie wywozu odpadów zmieszanych obejmuje 85 % mieszkańców miasta.

W Przedsiębiorstwie Usług Komunalnych w Grajewie uruchomiono punkt zbierania zużytego sprzętu elektronicznego i elektrycznego w Miejskim Centrum Odzysku Surowców Odpadowych. Została także uruchomiona linia technologiczna „SIGMA-Silesia”, służąca do prasowania i belowania odpadów (sortowanie odpadów odbywa się ręcznie).

Od 2003 r. prowadzona jest selektywna zbiórka odpadów. Do tego celu używane są pojemniki typu PA 1,1 – 130 szt., ustawione w 42 punktach w zabudowie wielorodzinnej i przedsiębiorstwach. Do 30.06.2006 r. koszty selektywnej zbiórki odpadów finansował Urząd Miasta Grajewa. Aktualnie selektywną zbiórkę odpadów opakowaniowych finansują przedsiębiorcy świadczący usługi w zakresie odbioru odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości. Natomiast opłaty za wywóz wyselekcjonowanych odpadów w gospodarstwach domowych ponoszą właściciele nieruchomości.

Tabela 38 Efekty selektywnej zbiórki odpadów

Rodzaj odpadów	Ilość odpadów zebranych w[Mg]		
	2004	2005	2006
Papier	2,6	23,7	30,3
Szkło	2,9	7,4	13,8
Tworzywa sztuczne	3,5	7,4	6,7
Odpady zielone	-	-	-
Odpady niebezpieczne			
Zużyte baterie	-	0,7	1,4
Odpady wielogabarytowe	-	-	-
Zużyty sprzęt elektroniczny i elektryczny	-	-	-
Ogółem:	9,0	39,2	52,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Przedsiębiorstwa Usług Komunalnych w Grajewie w oparciu o sprawozdania dla Podlaskiego Urzędu Marszałkowskiego w Białymstoku

Oczyszczaniem terenów otwartych, tj.: jezdnie, chodniki, przystanki, kosze uliczne, targowiska, tereny zielone, zajmuje się PUK Sp. z o.o. w Grajewie.

Składowisko odpadów komunalnych zlokalizowane jest na gruntach wsi Koszarówka k/Grajewa. Właścicielem obiektu jest Miasto Grajewo, a administratorem składowiska jest Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych Sp. z o.o. w Grajewie.

Na istniejące wysypisko dowożone i składowane są odpady typu komunalnego z miasta i gminy Grajewo w sposób tradycyjny, tj. bez żadnego sortowania. Ilość odpadów przyjętych na składowisko w roku 2006 wyniosła 5 483,2 Mg, w tym odpady komunalne od mieszkańców indywidualnych wynosiły 3156 Mg, odpady komunalne z sektora publicznego 1310 Mg i odpady sektora przemysłowego 1017 Mg.

Powierzchnia całkowita składowiska wynosi 9,7 ha. Aktualnie eksploatowana jest kwatera zajmująca obszar 2,36 ha o pojemności 304 500 m³. Obiekt jest w złym stanie technicznym i nie spełnia wymogów określonych przepisami ochrony środowiska. Brak jest uszczelnienia podłoża i sieci kanalizacji zbierającej odcieki. Wysypisko wyposażone jest w system monitoringu wód podziemnych.

Planowany termin zamknięcia składowiska przewiduje się na rok 2009, przy stopniu

wypełnienia kwatery składowania 95%.

Składowisko wymaga rozbudowy z uwagi na wyczerpanie się pojemności eksploatacyjnej kwater. Miasto Grajewo posiada projekt na rozbudowę składowiska odpadów i rekultywację kwatery składowej. Planowana docelowa powierzchnia kwater składowania 5,0 ha, o pojemności eksploatacyjnej 334 700 m³. Zakłada się 26-letni okres eksploatacji tego składowiska.

Postęp realizacji inwestycji jest uzależniony od pozyskania środków finansowych. Miasto Grajewo współdziała ze Związkiem Komunalnym „Biebrza” i jest objęte przedsięwzięciem, pt.: „Biebrzański System Gospodarki Odpadami Etap II”. Aktualnie przygotowana jest pomoc techniczna, współfinansowana z Funduszu Spójności, która ma na celu uporządkowanie i organizację systemu gospodarki odpadów na terenie gmin Związku.

Brak rozwiązań systemowych i niski poziom edukacji ekologicznej społeczeństwa powoduje, że problem gospodarki odpadami wciąż narasta, stanowiąc zagrożenie dla środowiska w mieście i gminach ościennych. Istnieje pilna konieczność uporządkowania tej sfery działalności oraz wdrażania programu gospodarki odpadami.

15.4 Sieć ciepłownicza

W mieście Grajewo funkcjonuje scentralizowany system ciepłowniczy, który zarządzany jest przez Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Grajewie. Swoim zasięgiem obejmuje ono większość obszaru miejskiego – tj. ok. 62%.

W ciepłowni miejskiej w Grajewie zainstalowanych jest 5 kotłów: 2 WR10 oraz 3 WR5. Kotły WR10 używane są tylko w sezonie zimowym natomiast WR5 w sezonie letnim oraz zimowym. Moc zainstalowana wynosi 40,7 MW, osiągalna 43,43 MW. Moc zamówiona przez odbiorców waha się w przedziale 28,3 – 29,0 MW w okresie ostatnich 5 lat, moc na potrzeby własne 3,6 MW.

Obecnie ciepłownię czeka najnowsza inwestycja budowy kotła o mocy 5 MW w układzie skojarzonym na bazie paliwa odnawialnego (wierzba energetyczna). Spółka ma zatwierdzony wniosek w Norweskim Mechanizmie Finansowym na dofinansowanie budowy, a w razie niepowodzenia firma aplikować będzie o inne środki. Planuje się również rozbudowę sieci przesyłowych na terenie osiedli domów jednorodzinnych.

Dział sieci i węzłów obsługuje ok. 400 odbiorców, eksploatuje 208 węzłów i ponad 17 km sieci. Systematycznie wykonywane są przekładnie sieci kanałowej na preizolowaną zgodnie z opracowaną dokumentacją dla całego miasta. Wszystkie węzły ciepłownicze są sterowane automatycznie regulatorami pogodowymi. W trakcie realizacji jest wizualizacja węzłów ciepłowniczych poprzez Internet. Obecnie wizualizowane są 4 węzły ciepłownicze łącznie z licznikami ciepła, docelowo tym systemem będą objęte wszystkie węzły znajdujące się w budynkach wielorodzinnych.

Łączna moc ciepłowni miejskiej na obszarze miasta zaspakaja obecnie zapotrzebowanie i umożliwia rozbudowę sieci ciepłowniczej. Podstawowym problemem PEC jest wysoki koszt wytworzenia, przesyłu, rozdziału ciepła oraz konieczność realizacji kosztownych inwestycji związanych z ochroną środowiska.

Niektóre istniejące zakłady pracy na terenie miasta posiadają własne kotłownie, w których wytwarzana energia ciepła wykorzystywana jest na cele technologiczne i grzewcze. Do większych z nich zalicza się:

- „Pfleiderer Grajewo” S.A. w Grajewie – kotłownia wyposażona jest w 2 kotły parowe typu OR-10 o mocy po 6,5 MW i 2 kotły wodne typu WR-10 o mocy po 11,6 MW. Są

- to kotły z rusztem mechanicznym, opalane miałem węglowym;
- Spółdzielnia Mleczarska „MLEKPOL” – eksploatowana jest kotłownia węglowa wyposażona w 3 kotły parowe typu OR-10/16 o łącznej mocy 19,5 MW, pracujące na potrzeby technologiczne i grzewcze zakładu;
 - Produkcyjno – Usługowa Spółdzielnia Pracy „ZAKREM” – eksploatowane są 2 kotły typu Generator KW-GR560 o mocy po 380 KW każdy, pracuje na potrzeby c.o. i 1 kocioł Generator KW-GR220 o mocy 150 KW pracujący na potrzeby c.w.u. Kotły zasilane są miałem węglowym.
- Ponadto na terenie miasta znajduje się wiele małych obiektów – kotłowni w indywidualnych budynkach mieszkalnych na osiedlach mieszkaniowych oraz niewielkie kotłownie instytucji i podmiotów gospodarczych.

15.5 Komunikacja

Na układ komunikacyjny miasta Grajewa składa się sieć ulic o ruchu lokalnym i ponadlokalnym. Z punktu widzenia powiązań zewnętrznych na podstawie układu komunikacyjnego miasta stanowią ulice w ciągu dróg:

1) krajowych:

- ul. Piłsudskiego i ul. Kopernika w ciągu drogi Nr 61 przejmują ruch tranzytowy z Polski centralnej (Warszawa) na wschód przez Augustów do przejścia granicznego w Ogrodnikach. Długość drogi w granicach miasta 6,015 km.
- ul. Wojska Polskiego i ul. Ełcka w ciągu drogi Nr 65 przejmują ruch tranzytowy z Polski wschodniej (Białegostoku) do przejścia granicznego w Bobrownikach. Długość drogi w granicach miasta 3,92 km.

Drogi posiadają nawierzchnię bitumiczną o łącznej długości 9,935 km.

2) powiatowych:

- część ul. Konopskiej leży w ciągu drogi Nr 1802B odcinek o długości 2,11 km, część w drodze Nr 1803B odcinek o długości 0,51 km. Ulica na długości 2,07 km posiada nawierzchnię bitumiczną, brukową na długości 0,09 km i żwirową na długości 0,46 km;
- ul. Fabryczna leży w ciągu drogi powiatowej Nr 1810B o długości 1,14 km, posiada nawierzchnię bitumiczną na odcinku 0,303 km, gruntową na odcinku 0,837 km;
- ul. Wiórowa leży w ciągu drogi powiatowej Nr 1810B i Nr 2631B o długości 1,296 km, posiada nawierzchnię bitumiczną;
- ul. Elewatorska leży w ciągu drogi Nr 2630B o długości 1,44 km, posiada nawierzchnię bitumiczną;
- ul. Przemysłowa leży w ciągu drogi Nr 1808B o długości 2,76 km, nawierzchnia bitumiczna.

Ogółem długość dróg powiatowych na terenie miasta wynosi 9,266 km, w tym o znaczeniu głównym (G) - 1,17 km, zbiorczym (Z) - 3,59 km, lokalnym (L) - 4,506 km. Łączna długość dróg o nawierzchni bitumicznej wynosi 7,879 km, brukowej 0,09 km, żwirowej 0,46, gruntowej 0,837 km.

Ulice Fabryczna, Elewatorska, Wiórowa, Przemysłowa stanowią główny ciąg dojazdowy do części przemysłowej Grajewa (zakład mleczarski, zakład płyt wiórowych).

Pozostałe ulice miasta Grajewa (121 szt.) leżą w ciągu dróg gminnych o łącznej długości 52,54 km, w tym o nawierzchni bitumicznej 21,886 km, betonowej 5,942 km, gruntowej 24,767 km.

Na 71,74 km dróg na terenie miasta 39,7 km, tj. 55,3% posiada nawierzchnię bitumiczną, 25,6 km, tj. 35,7% nawierzchnię gruntową, 6,5 km, tj. 9% nawierzchnię betonową i brukową.

Układ sieci drogowej stanowi wystarczająco dogodny system dla mieszkańców. Problemem natomiast staje się niedostateczny stan nawierzchni wielu spośród istniejących dróg oraz ich parametry techniczne, które nie odpowiadają wymogom zwiększającego się natężenia ruchu oraz bezpieczeństwa.

Z uwagi na brak obwodnicy miasta Grajewa cały tranzyt samochodowy odbywa się przez centrum miasta, co powoduje nadmierne natężenie ruchu na drogach lokalnych oraz nadmierną emisję spalin i hałas. Brak obwodowych połączeń międzydzielnicowych także powoduje znaczne obciążenie ulic śródmiejskich. Dlatego też układ drogowy miasta powinien być jak najszybciej dostosowany do potrzeb komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej.

Połączenia autobusowe z miastami Elk, Łomża, Warszawa, Suwałki i Olecko są dobrze obsługiwane. Położenie gminy między dwoma węzłami komunikacji publicznej zapewnia jej skomunikowanie z wieloma regionami Polski.

Przez Grajewo przebiega zelektryfikowana linia kolejowa Elk – Białystok, z będącym własnością Skarbu Państwa dworcem kolejowym oraz stacją przeładunkową. Rola PKP jest ograniczona z powodu niewielu połączeń i ubogiej linii kolejowej w województwie podlaskim.

15.6 Sieć energetyczna

Zaopatrzenie w energię elektryczną miasta Grajewa opiera się na systemie sieci 110 kV krajowego systemu sieci WN. Teren miasta jest obsługiwany przez stacje transformatorowe 110/15 kV: GPZ-I i RPZ-II. Obok GPZ-I umiejscowiony jest posterunek energetyczny obsługujący odbiorców energii elektrycznej z terenu miasta i gmin sąsiednich. Rozprowadzenie energii elektrycznej do poszczególnych odbiorców odbywa się poprzez system sieci SN 15 kV napowietrznej lub kablowej. W chwili obecnej moc transformatorów jest wystarczająca i pokrywa zapotrzebowanie na moc i energię elektryczną odbiorców.

15.7 Telekomunikacja

Pojawienie się na rynku wielu firm telefonii bezprzewodowej i przewodowej zapewnia mieszkańcom praktycznie nieograniczony dostęp do usług telefonicznych. Wraz z systemami informatycznymi upowszechniającymi dostęp do Internetu stwarza się podstawy do rozwoju „społeczeństwa informacyjnego”.

15.8 Sieć gazownicza

Istniejący system gazociągów wysokiego ciśnienia na terenie województwa podlaskiego nie pozwala na bezpośrednie zaopatrzenie w gaz przewodowy miasta

Grajewo.

Do czasu wybudowania gazociągów gazu ziemnego na terenie gminy zakłada się wykorzystanie jako nośnika energii gazu płynnego propan – butan.

VI. Analiza SWOT miasta Grajewo

Podsumowaniem diagnozy sytuacji w mieście Grajewo jest analiza SWOT identyfikująca zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne czynniki, mogące mieć wpływ na powodzenie zaplanowanych działań. Stanowi ona użyteczne narzędzie pozwalające na analizę zasobów i otoczenia gminy oraz umożliwiające ustalenie priorytetów rozwoju. Metoda ta polega na identyfikacji głównych problemów Miasta jako jego słabych stron oraz atutów będących mocnymi stronami, a także na określeniu szans i zagrożeń tkwiących w bliższym i dalszym otoczeniu Miasta.

Mocne i słabe strony Miasta zostały ukazane w czterech kategoriach decydujących o jego rozwoju w przyszłości:

- a) ład gospodarczy,
- b) ład społeczny,
- c) ład ekologiczny,
- d) ład przestrzenny.

Tabela 39 Analiza SWOT Miasta Grajewa

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Ład gospodarczy	
➤ Rola ośrodka wzrostu w powiecie,	➤ Wysoka stopa bezrobocia,
➤ Istniejące niezagospodarowane obiekty	➤ Niekorzystna struktura osób bezrobotnych
➤ Aktywność gospodarcza dużych i znaczących przedsiębiorstw	➤ Spadek liczby zarejestrowanych podmiotów w tym w sekcji „przetwórstwo przemysłowe”, „pośrednictwo finansowe” oraz „hotele i restauracje”
➤ Wysoki współczynnik przedsiębiorczości mieszkańców Grajewa w odniesieniu do powiatu grajewskiego	➤ Niski wskaźnik przedsiębiorczości w odniesieniu do innych porównywalnych miast województwa podlaskiego
➤ Rosnące zasoby mieszkaniowe TBS	➤ Spadek liczby gminnych zasobów mieszkaniowych
➤ Duża powierzchnia terenów przeznaczonych na zagospodarowanie	➤ Słaba baza noclegowa i gastronomiczna
Ład społeczny	
➤ Duży odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym	➤ Migracje ludzi młodych i wykształconych
➤ Rosnąca jakość zasobów ludzkich (młodzi ludzie posiadający chęć kształcenia się)	➤ Niska stopa życiowa części mieszkańców
➤ Znaczny potencjał edukacyjny: baza i wykwalifikowana kadra	➤ Niski odsetek ludności posiadających wyższe wykształcenie
➤ Istniejące obiekty sportowe (hala, stadion)	➤ Ograniczona oferta kulturalno-rozrywkowa, w tym dla ludzi młodych
➤ Nowoczesne kino z widownią na 300 osób	➤ Ograniczony dostęp do usług medycznych
➤ Spadek liczby osób korzystających z pomocy społecznej	➤ Niski stopień zaradności życiowej mieszkańców

➤ Funkcjonowanie szpitala w mieście	➤ Niski stopień aktywności społecznej oraz brak wsparcia dla inicjatyw społecznych
	➤ Niski poziom poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców
Ład ekologiczny	
➤ Scentralizowany system ciepłowniczy	➤ Niska liczba odbiorców energii cieplnej z sieci ciepłowniczej
➤ Rezerwa energii cieplnej w ciepłowni miejskiej	➤ Emisja zanieczyszczeń pochodząca z indywidualnych źródeł ciepła
➤ Zmodernizowane ujęcie wody pitnej	➤ Mały udział zieleni miejskiej w ogólnej powierzchni miasta
➤ Występowanie ujęć wody posiadających duże rezerwy	➤ Brak sieci wodociągowej na niektórych terenach miejskich.
➤ Zmodernizowana oczyszczalnia ścieków	➤ Niewystarczający stopień skanalizowania miasta
➤ Występowanie w centrum miasta terenów pod zielen	➤ Niewystarczający stopień kanalizacji ściekowej i deszczowej.
➤ Walory przyrodnicze doliny rzeki Elk	➤ Brak podczyszczania ścieków kanalizacji deszczowej
➤ Edukacja ekologiczna młodzieży	➤ Niska świadomość ekologiczna większości mieszkańców
	➤ Wysypisko odpadów niespełniające wymogów - brak sortowania, kompostowania odpadów
	➤ "Dziki" miejsca składowania odpadów
	➤ Tranzyt samochodowy przez centrum miasta powodujący nadmierny hałas i emisję spalin
Ład przestrzenny	
➤ Położenie miasta na szlaku komunikacyjnym i w pobliżu granicy z Rosją, Litwą i Białorusią	➤ Niewystarczający układ drogowy do potrzeb komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej
➤ Zelektryfikowana linia kolejowa	➤ Niski standard nawierzchni ulic miejskich i osiedlowych
➤ Sąsiedztwo Biebrzańskiego Parku Narodowego	➤ Brak obwodnicy miasta
	➤ Kolizyjny przejazd kolejowy w centrum miasta.
	➤ Chaos przestrzenny w różnych częściach miasta oraz brak wypracowanego stylu architektonicznego
	➤ Niska estetyka i czystość posesji
	➤ Brak zieleni izolacyjnej wzdłuż dróg i obiektów
	➤ Niewystarczająca liczba miejsc parkingowych i zatok postojowych w mieście.
	➤ Nieodpowiednia lokalizacja dworca PKS
	➤ Brak terenów rekreacyjnych i ścieżek rowerowych
	➤ Zbyt sztywno wyznaczona strefa ochronna wzdłuż doliny rzeki Elk
	➤ Brak finansów na opiekę konserwatorską nad obiektami zabytkowymi (dworzec PKP)

SZANSE	ZAGROŻENIA
Ład gospodarczy	
➤ Możliwość wykorzystania środków unijnych	➤ Silna konkurencja w procesie ubiegania się o fundusze unijne oraz inne środki zewnętrzne
➤ Wzrost gospodarczy kraju	➤ Niska atrakcyjność regionu dla potencjalnych inwestorów
➤ Zainteresowanie podmiotów zewnętrznych inwestowaniem w Polsce	➤ Wzrost konkurencyjności innych miast województwa
➤ Przyspieszenie rozwoju Polski Wschodniej	➤ Brak stabilnej polityki finansowej państwa
➤ Wzrost zapotrzebowania na zdrową żywność	
➤ Rozwój współpracy międzynarodowej, w tym cofnięcie embarga na polską żywność	
Ład społeczny	
➤ Możliwość uzyskanie wsparcia zewnętrznego na działania społeczno-kulturalne z Funduszu Społecznego (także realizowane przez organizacje pozarządowe)	➤ Brak środków na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu
➤ Wzrost znaczenia organizacji pozarządowych	➤ Niedostateczna opieka socjalna państwa
➤ Upowszechnianie zdrowego trybu życia i dbania o kulturę fizyczną	
➤ Wzrost poziomu życia i upowszechnienie aktywnych form spędzania czasu wolnego	
Ład przestrzenny	
➤ Dobre połączenia komunikacyjne Miasta	➤ Brak środków na modernizację dróg krajowych i powiatowych
➤ Wzrost zainteresowania kulturą regionalną (powrót do korzeni)	➤ Brak wspierania ochrony zabytków ze strony państwa
➤ Uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego	➤ Brak wystarczającego wsparcia przez państwo budownictwa
➤ Możliwość pozyskania środków finansowych z UE na rozwój nowoczesnej infrastruktury technicznej	➤ Intensywna eksploatacja zasobów przyrodniczych
	➤ Pogłębiająca się nieskuteczność w egzekwowaniu przepisów prawa miejscowego, w szczególności w zakresie ładu przestrzennego i estetyki
Ład ekologiczny	
➤ Zmiana polityki państwa na zdecydowanie proekologiczną	➤ Złe przepisy prawne, błędy ustawodawstwa
➤ Wykorzystanie położenia geograficznego w otoczeniu Biebrzańskiego Parku Narodowego	➤ Niski budżet wojewódzkiego funduszu ochrony środowiska
➤ Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa w kraju	➤ Mała siła przebicia w uzyskiwaniu środków z funduszu wojewódzkiego
➤ Ukształtowanie potrzeb w zakresie kontaktu z przyrodą	
➤ Wykorzystanie transportu kolejowego do przewozu towarów	

Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Miasta Grajewo pozwoliła określić podstawowe problemy, z jakimi muszą uporać się władze oraz mieszkańcy miasta. Przede wszystkim kwestią wymagającą natychmiastowej interwencji jest stan infrastruktury technicznej oraz społecznej. Znaczna część zdiagnozowanych problemów odnosi się do kwestii ochrony środowiska naturalnego oraz poprawy wyglądu i zagospodarowania przestrzennego Miasta (poprawa estetyki, budowa ścieżek rowerowych oraz zagospodarowanie terenów rekreacyjnych). Wysoka stopa bezrobocia w mieście oraz niekorzystna struktura demograficzna osób bezrobotnych wymagają realizacji projektów aktywizujących zawodowo lokalną społeczność. Wzrost przedsiębiorczości mógłby być również wynikiem starań o nowych inwestorów. Konieczne jest również podejmowanie działań przeciwdziałających migracji młodych, wykształconych ludzi do innych aglomeracji lub za granicę.

Poprawa klimatu inwestycyjnego połączona z procesami dostosowania kapitału ludzkiego do potrzeb potencjalnych inwestorów mogłaby uczynić miasto Grajewo atrakcyjnym miejscem przedsięwzięć inwestycyjnych. Realizacja tych celów wymaga jednak skutecznej promocji miasta – w pierwszym rzędzie wewnętrznej – skierowanej do mieszkańców i lokalnych przedsiębiorców, a następnie zewnętrznej.

VII. Misja i cele strategii rozwoju

Strategia rozwoju Grajewo nakreśla główne kierunki, którymi miasto powinno podążać w perspektywie najbliższych 8 lat. Wyznaczenie misji rozwoju, mającej charakter celu nadrzędnego, jak też celów I rzędu (celów strategicznych) oraz II rzędu (celów operacyjnych) stanowi efekt:

- szczegółowych studiów diagnozy stanu istniejącego Grajewo zaprezentowanej w rozdziale V niniejszego dokumentu,
- studiów porównawczych analizujących stan miasta (w zakresie rozwoju gospodarczego, społecznego, przestrzennego i ekologicznego) w chwili obecnej i w roku 2001 (w momencie przyjęcia poprzedniej Strategii rozwoju Grajewo, nakreślającej priorytety w rozwoju miasta do 2010 roku),
- konfrontacji założonych w poprzednim dokumencie Strategii celów rozwoju z obecną sytuacją społeczno-gospodarczą miasta Grajewo,
- wnikliwej analizy wyników badań ankietowych zrealizowanych w czasie opracowywania założeń niniejszego dokumentu wśród dorosłych mieszkańców miasta, jak też na dużej próbie młodzieży grajewskiej.

Należy podkreślić, że wskazane poniżej cele rozwoju miasta zostaną osiągnięte pod warunkiem harmonijnej kooperacji wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za realizację usług publicznych w Grajewie.

Misja rozwoju miasta jest deklaracją intencji działań władz lokalnych w perspektywie lat 2007-2015. Nakreśla ona przyszły, docelowy charakter miasta. Rolą misji jest ukazanie założonego, ustalonego w drodze społecznych konsultacji, wizerunku Grajewo.

Dwoma podstawowymi grupami docelowymi działań strategicznych Grajewo będą:

- mieszkańcy,
- inwestorzy lokalni i zewnętrzn.

W związku z tym w tekście misji szczególny akcent został położony na zapewnienie wysokiej jakości życia lokalnej społeczności, jak też na podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej i rozwój ekonomiczny Grajewo.

Misja rozwoju Grajewa:

***Grajewo dynamicznie rozwijającym się miastem
zapewniającym wysoką jakość życia mieszkańcom
i dogodne warunki do rozwoju przedsiębiorczości
poprzez efektywne wykorzystanie potencjału wewnętrznego,
atrakcyjnego położenia i napływu inwestycji zewnętrznych***

W trakcie prac nad aktualizacją Strategii podjęto decyzję o przyjęciu czterech zasadniczych celów I rzędu, które są konkretyzacją misji rozwoju miasta. Cele te oznaczono cyframi rzymskimi. Numeracja ta spełnia jednak tylko funkcję porządkującą, nie zaś hierarchizującą. Wszystkie cele są bowiem sobie równe pod względem wagi i znaczenia w strategii rozwoju Grajewa.

Cele strategiczne I rzędu:

- I. Podniesienie konkurencyjności gospodarczej Miasta Grajewa**
- II. Wzrost standardu życia mieszkańców Grajewa**
- III. Ochrona walorów ekologicznych miasta**
- IV. Poprawa ładu przestrzennego i miejskiej infrastruktury technicznej**

Cele I rzędu (cele strategiczne) posiadają swoje uszczegółowienie w celach II rzędu (celach operacyjnych). W trakcie prac nad aktualizacją strategii rozwoju Grajewa ustalono ich 18. W tabeli 40 znajduje się ich zestawienie.

Tabela 40. Cele strategiczne i operacyjne rozwoju Grajewa

I. PODNIESIENIE KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ MIASTA GRAJEWO			
I.A Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej	I.B Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych	I.C Wspieranie przedsiębiorczości	I.D Wzrost innowacyjności firm
Kompleksowe przygotowanie terenów inwestycyjnych	Rozwój doradztwa zawodowego	Tworzenie instrumentów wspierających przedsiębiorczość	Stworzenie inkubatora przedsiębiorczości
Promocja Miasta wśród inwestorów	Rozwój współpracy z instytucjami działającymi na rynku pracy oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie aktywizacji zawodowej	Rozszerzenie specjalnej strefy ekonomicznej	Budowa więzi z regionalnymi ośrodkami naukowymi
Poprawa jakości obsługi inwestorów	Upowszechnianie form kształcenia ustawicznego	Wspieranie procesu tworzenia instytucji otoczenia biznesu	Promocja lokalnych marek i produktów
	Dostosowanie systemu kształcenia do potrzeb rynku pracy	Promocja Miasta skierowana do lokalnych przedsiębiorców	
	Promocja elastycznych form pracy tj. telepracy, pracy czasowej oraz różnych form samozatrudniania		
	Wspieranie tworzenia nowych miejsc pracy		

I. PODNIESIENIE KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ MIASTA GRAJEWÓ	
I.A Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej Działania w ramach celu I.A mają aktywizować władze lokalne do pozyskiwania inwestorów. Znaczenie tego postulatu zostało potwierdzone w badaniach zrealizowanych wśród mieszkańców Grajewa. Obok zmniejszenia bezrobocia był to główny priorytet zgłaszany przez badanych. Zainteresowanie potencjalnych przedsiębiorców Miastem Grajewo będzie efektem całego łańcucha zadań.	
1. Kompleksowe przygotowanie terenów inwestycyjnych	Realizacja tego celu będzie polegała na wyznaczeniu i infrastrukturalnym przygotowaniu terenów pod inwestycje
2. Promocja Miasta wśród inwestorów	Realizacja celu nastąpi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - opracowanie programu promocji marki miasta Grajewo (aby zachęcić inwestorów do lokowania swoich środków w Grajewie konieczne jest wykreowanie wyrazistego wizerunku miasta jako otwartego i nowoczesnego), - opracowanie w kilku wersjach językowych profesjonalnej oferty inwestycyjnej (zarówno w wersji drukowanej, jak i multimedialnej), - prezentacja oferty na stronie internetowej, - rozpowszechnienie informacji o możliwościach stwarzanych inwestorom w trakcie misji gospodarczych, imprez targowych i innych spotkań z przedstawicielami biznesu, - publikacja wydawnictw promocyjnych miasta.
3. Poprawa jakości obsługi inwestorów	Zapewnienie przedsiębiorcom wysokiej jakości obsługi nastąpi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - opracowanie standardów obsługi inwestorów (w tym określenie poziomu znajomości języków obcych przez pracowników), - przeszkolenie personelu w zakresie obsługi inwestora, - wspieranie działań związanych z podnoszeniem kwalifikacji przez pracowników.
Przykładowe mierniki: powierzchnia przygotowanych terenów, liczba imprez, liczba przeszkolonych pracowników, liczba pozyskanych inwestorów, liczba podpisanych listów intencyjnych.	

I. PODNIESIENIE KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ MIASTA GRAJEWO

I.B Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych

Zarówno diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej, jak i badania przeprowadzone wśród mieszkańców Grajewa zidentyfikowały kolejny cel związany z lokalnym rynkiem pracy. Działania mające na celu aktywizację zawodową osób bezrobotnych będą realizowane w porozumieniu z Powiatowym Urzędem Pracy oraz będą polegały na zwiększaniu atrakcyjności kapitału ludzkiego i dostosowaniu jego możliwości do potrzeb lokalnego rynku pracy. Z jednej strony działania te będą miały charakter informacyjno-doradczy, z drugiej zaś szkoleniowo-edukacyjny. Oprócz tego należy prowadzić analizy rynku pracy oraz przygotowywać prognozy popytu zgłaszanego przez pracodawców na określone zawody. Istotną barierą utrudniającą lokalizację znaczących inwestycji w małych miastach jest brak odpowiednio wykwalifikowanych pracowników. Miasto powinno więc szybko reagować na ewentualne zainteresowanie inwestora, dostosowując profil kształcenia do potrzeb potencjalnego pracodawcy. Prognozy te powinny również uwzględniać możliwe tendencje w gospodarce regionalnej i krajowej i w konsekwencji zmiany rynku pracy (wzrost znaczenia usług m.in. logistycznych, internetowych, z zakresu obsługi biznesu).

1. Rozwój systemu doradztwa zawodowego	<p>Realizacja tego celu, oprócz aktywizacji zawodowej, przyczyni się również pobudzenia przedsiębiorczości wśród mieszkańców Grajewa. W ramach tego celu Miasto będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tworzyć punkty konsultacyjno – informacyjne pomagające założyć i prowadzić działalność gospodarczą, pozyskiwać środki finansowe, w tym unijne, - informować społeczność lokalną o formach doradztwa i innej pomocy w zakresie aktywizacji zawodowej.
2. Rozwój współpracy z instytucjami działającymi na rynku pracy oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie aktywizacji zawodowej	<p>Wspólne działanie władz samorządowych oraz innych organizacji zapewni synergiczny efekt silniej oddziaływujący na lokalny rynek pracy poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wspólnie pozyskiwane środki zewnętrzne, - zakrojone na szerszą skalę projekty, - kompleksowość działań. <p>Rozwój współpracy będzie dotyczył organizacji zajmujących się różnymi grupami społecznymi m.in. osobami niepełnosprawnymi (np.: Centrum Integracji Społecznej) oraz w inny sposób wykluczonymi społecznie, młodzieżą, osobami w wieku przedemerytalnym, długotrwale bezrobotnymi.</p>
3. Upowszechnianie form kształcenia ustawicznego	<p>Zadaniem władz lokalnych będzie również upowszechnianie różnych form kształcenia ustawicznego, a przez to sprzyjanie mobilności zawodowej mieszkańców Grajewa, co przyczyniłoby się do większej elastyczności zasobów rynku pracy. Działanie to jest kompatybilne z dążeniem do podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej miasta i próbą zainteresowania inwestorów zasobami Miasta.</p>
4. Dostosowanie systemu kształcenia do potrzeb rynku pracy	<p>Szczególnie ważną docelową grupą działań na rynku pracy są ludzie młodzi. Z przeprowadzonego badania ankietowego wynika, że młodzież jest wyraźnie niezadowolona z oferowanych im możliwości pracy. Próba powstrzymania młodych ludzi przed migracją (za granicę lub do innych miast) oraz ochrony przed bezrobociem powinna obejmować następujące działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - identyfikacja i stałe monitorowanie potrzeb rynku pracy, w tym ofert zaspokajających potrzeby młodzieży,

	<ul style="list-style-type: none"> - pozyskiwanie funduszy zewnętrznych na projekty aktywizujące zawodowo ludzi młodych, - realizacja projektów przy współpracy Powiatowego Urzędu Pracy oraz organizacji pozarządowych promujących przedsiębiorczość wśród młodzieży, oraz umożliwiających im podejmowanie pracy sezonowej, czasowej lub w niepełnym wymiarze godzin, - dostosowanie profilu kształcenia do potrzeb rynku.
5. Promocja elastycznych form pracy, tj. telepracy, pracy czasowej oraz różnych form samozatrudniania	<p>Nowe wymogi rynku pracy oraz zróżnicowany potencjał osób wchodzących na rynek pracy (osoby młode, kobiety wychowujące dzieci, osoby niepełnosprawne) powodują konieczność promocji elastycznych form pracy. Cel ten będzie realizowany poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nawiązanie współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy, - pozyskanie środków na promocję elastycznych form pracy, - zachęcanie i ułatwianie przedsiębiorcom tworzenie elastycznych miejsc pracy,
6. Wsparcie tworzenia nowych miejsc pracy	<ul style="list-style-type: none"> - wspieranie przedsiębiorców tworzących nowe miejsca pracy, - promowanie takich przedsiębiorców przez samorząd miasta i media lokalne.
Przykładowe mierniki: stopa bezrobocia, liczba uczestników projektów dotyczących rynku pracy, liczba utworzonych punktów konsultacyjno-informacyjnych	

I. PODNIESIENIE KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ MIASTA GRAJEWO

I.C Wspieranie przedsiębiorczości

Kolejny cel **I.C** jest głównie ukierunkowany na realizację działań ułatwiających prowadzenie i rozwijanie działalności gospodarczej przez lokalnych przedsiębiorców. Działania wspierające lokalną przedsiębiorczość będą skierowane do podmiotów obsługujących ruch turystyczny, przemysł spożywczy i drzewny, firm zajmujących się działalnością usługową (kawiarnie, restauracje, puby, usługi transportowe, internetowe, rekreacyjne, obsługi biznesu) oraz handlową.

1. Tworzenie instrumentów wspierających przedsiębiorczość

Pobudzenie przedsiębiorczości wśród mieszkańców Grajewa będzie odbywało się poprzez:

- opracowanie systemu ulg i okresowych zwolnień podatkowych dla przedsiębiorców,
- tworzenie funduszy pożyczkowych i poręczeń,
- budowę targowicy miejskiej.

2. Rozszerzenie specjalnej strefy ekonomicznej

Cel ten jest kontynuacją już podjętych działań w zakresie rozszerzenia Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

3. Wspieranie procesu tworzenia instytucji otoczenia biznesu

Budowa konkurencyjności przez firmy lokalne wymaga dostępu do informacji biznesowych oraz możliwości stałego profesjonalnego doradztwa biznesowego. Otoczenie firm grajewskich nie jest w chwili obecnej zbyt rozbudowane. Dlatego też Urząd Miasta powinien stworzyć system zachęt do rozwoju działalności gospodarczej z zakresu usług konsultingowych dla małych i średnich przedsiębiorstw.

4. Promocja Miasta skierowana do przedsiębiorców

Promocja Miasta wśród przedsiębiorców będzie polegała na:

- wspieraniu procesu tworzenia samorządu gospodarczego,
- promocję postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży oraz pozostałych mieszkańców Miasta (realizacja projektów edukacyjnych, konkursów, gier, rywalizacji międzyszkolnej),
- organizacji cyklicznych spotkań z lokalnymi przedsiębiorcami w celu poznania ich potrzeb,
- organizacji imprez promujących wyróżniające się lokalne firmy
- wspieranie partnerstwa publiczno-prywatnego,
- wspieranie ponadlokalnych i międzynarodowych kontaktów biznesowych dających szansę na wypłynięcie lokalnego biznesu „poza granice miasta”,
- organizacja kursów i szkoleń dla przedsiębiorców.

Przykładowe mierniki: liczba nowopowstałych podmiotów gospodarczych, liczba podmiotów korzystających z ulg i okresowych zwolnień.

I. PODNIESIENIE KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ MIASTA GRAJEWO

I.D Wzrost innowacyjności firm

Konkurencyjność gospodarcza miasta zdeterminowana jest przede wszystkim konkurencyjnością podmiotów gospodarczych przejawiającą się poziomem innowacyjności, nasyceniem wiedzą oraz powiązaniem z jednostkami naukowo-badawczymi. Stąd w ramach realizacji kolejnego celu I.D zaplanowano działania, które zapewnią kształtowanie postaw proinnowacyjnych, budowę zaplecza instytucjonalnego wspierającego podnoszenie innowacyjności oraz wspieranie inicjatyw mających na celu zrzeszanie się i samoorganizację podmiotów, dzięki czemu wzrasta ich siła przetargowa w relacjach z otoczeniem.

1. Stworzenie inkubatora przedsiębiorczości	Realizacja celu nastąpi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - podnoszenie kompetencji firm w zakresie stosowania technologii informacyjnych i komunikacyjnych, - powoływanie klastrów i stowarzyszeń podnoszących pozycję konkurencyjną firm.
2. Budowa więzi z regionalnymi ośrodkami naukowymi	Realizacja celu nastąpi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - zacieśnianie kontaktów z regionalnymi ośrodkami naukowymi: uczelniami w Białymstoku, Elku, Olecku Łomży, - organizacja wspólnych projektów dotyczących rynku pracy, - zachęcanie lokalnych firm do współpracy z uczelniami;
3. Promocja lokalnych marek i produktów	Realizacja celu nastąpi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - rozwój współpracy z największymi podmiotami w Mieście, - realizacja wspólnych działań promocyjnych, - zamieszczanie w materiałach promocyjnych Miasta informacji o lokalnych markach i produktach.

Przykładowe mierniki: liczba zorganizowanych projektów, liczba zorganizowanych imprez promocyjnych.

Zadaniem łączącym realizację wszystkich powyższych celów jest promocja Miasta oraz lokalnych produktów i marek wśród precyzyjnie określonych grup docelowych. Skuteczność działań promocyjnych zależy jednak od ich uprzedniego zaplanowania i dostosowania do specyfiki Miasta.

II. WZROST STANDARDU ŻYCIA GRAJEWIAN

II.A Rozwój form komunikacji z mieszkańcami (promocja wewnętrzna)	II.B Mobilizacja społeczności lokalnej do czynnego udziału w życiu miasta	II.C Wzbogacenie oferty spędzania czasu wolnego	II.D Podniesienie poziomu oświaty	II.E Poprawa bezpieczeństwa publicznego	II.F Usprawnienie lokalnego systemu opieki zdrowotnej i pomocy społecznej	II.G Poprawa sytuacji mieszkaniowej
Stworzenie dwustronnego (interaktywnego) systemu komunikacji z mieszkańcami	Wykreowanie prolokalnych postaw mieszkańców ukierunkowane na wzmocnienie więzi ze swoim miastem („małą ojczyzną”)	Rozwój bazy kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej	Poprawa jakości usług edukacyjnych w miejskich placówkach oświatowych	Rozwój oferty spędzania czasu wolnego	Szeroka profilaktyka zdrowotna (promocja zdrowego stylu życia)	Poprawa stanu zasobów mieszkań komunalnych i społecznych
Kształtowanie wizerunku urzędów i instytucji użyteczności publicznej jako dostępnych i przyjaznych mieszkańcom	Wspieranie przez władze lokalne organizacji pozarządowych z terenu miasta	Opracowanie oferty kulturalno-sportowej	Poszerzenie oferty zajęć pozalekcyjnych	Rozbudowa monitoringu miejskiego	Podniesienie jakości usług medycznych w Szpitalu	Przygotowanie terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową
	Promocja idei biznesu odpowiedzialnego społecznie		Dostosowanie kierunków kształcenia szkolnictwa ponadgimnazjalnego do potrzeb rynku pracy	Rozwój organizacyjny i techniczny Straży Miejskiej. Realizacja programu „Bezpieczne miasto”	Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu grup marginalizowanych	
	Uspołecznienie procesów decyzyjnych dotyczących rozwoju miasta		Współpraca szkół z MDK	Przeciwdziałanie patologiom i uzależnieniom		
				Trwałe znakowanie zwierząt domowych		
				Rozwój organizacyjny i techniczny jednostek ochrony przeciwpożarowej		

II. WZROST STANDARDU ŻYCIA GRAJEWIAN

II.A Rozwój form komunikacji z mieszkańcami (promocja wewnętrzna)

Jak wynika z badań ankietowych zrealizowanych na potrzeby aktualizacji Strategii, mieszkańcy Grajewa nie są – zgodnie z ich percepcją – wystarczająco dobrze poinformowani o wydarzeniach z życia miasta, o decyzjach podejmowanych przez władze lokalne oraz o kierunkach rozwoju miasta. Brak szerokiej informacji na temat funkcjonowania gminy nie służy kreowaniu pozytywnego obrazu urzędu i władz lokalnych. Dlatego też w ramach realizacji celu związanego z promocją wewnętrzną Grajewa należałoby skupić się na rozbudowie dwustronnego systemu informacji pomiędzy władzami lokalnymi a mieszkańcami miasta, a także na poprawie społecznego obrazu urzędu miasta i innych instytucji użyteczności publicznej.

1. Stworzenie dwustronnego (interaktywnego) systemu komunikacji z mieszkańcami

Realizacja celu nastąpi poprzez następujące działania:

- utworzenie systemu informacji o mieście oraz usprawnienie współpracy z otoczeniem,
- wydawanie periodyku lokalnego (samorządowego),
- zamieszczenie interaktywnych narzędzi na oficjalnej stronie internetowej miasta umożliwiającą kontakt mieszkańców z pracownikami urzędu,
- organizowanie cyklicznych spotkań Burmistrza miasta z różnymi grupami mieszkańców (np. młodzieżą, przedstawicielami lokalnego biznesu, seniorami, osobami niepełnosprawnymi itd.).

2. Kształtowanie wizerunku urzędów i instytucji użyteczności publicznej jako dostępnych i przyjaznych mieszkańcom

Realizacja celu nastąpi poprzez:

- rozbudowę narzędzi *public relations*, takich jak: szersze współpraca z mediami lokalnymi, organizacja centrum informacji dla mieszkańców,
- ustawiczne szkolenia radnych i urzędników z zakresu PR,
- organizację dni otwartych w urzędzie,
- poprawę wyposażenia i warunków pracy w urzędzie miasta,
- systematyczne badania ankietowe realizowane wśród interesantów Urzędu Miasta Grajewa mające na celu identyfikację satysfakcji z usług świadczonych przez magistrat,
- nawiązanie współpracy z samorządami innych gmin w celu wymiany doświadczeń.

Przykładowe mierniki: nakład periodyku, liczba wejść na stronę internetową, frekwencja na spotkaniach burmistrza z mieszkańcami miasta, średni czas realizacji spraw w urzędach, stopień zadowolenia interesantów z obsługi urzędu, liczba skarg na pracę urzędu.

II. WZROST STANDARDU ŻYCIA GRAJEWIAN

II.B Mobilizacja społeczności lokalnej do czynnego udziału w życiu miasta

Mobilizowanie mieszkańców do udziału w życiu miasta jest bardzo ważne, gdyż blisko 90% ankietowanych mieszkańców wyraziło zainteresowanie sprawami Grajewa, ale zaledwie kilka procent z nich deklaruje aktywne formy zdobywania informacji o sprawach swojej miejscowości. Należy także dążyć do większego angażowania mieszkańców miasta w decyzje podejmowane przez władze lokalne.

<p>1. Wykreowanie prolokalnych postaw mieszkańców ukierunkowane na wzmocnienie więzi ze swoim miastem („małą ojczyzną”)</p>	<p>Realizacja celu nastąpi poprzez następujące działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zwiększenie wiedzy mieszkańców na temat historii, kultury, walorów turystycznych i gospodarczych miasta np. poprzez organizację konkursów dotyczących znajomości Grajewa, - kontynuacja organizacji Święta 9 Pułku Strzelców Konnych - organizacja imprez o charakterze edukacyjnym w Izbie Pamięci Ziemi Grajewskiej, - wspieranie funkcjonowania Towarzystwa Przyjaciół gPSK i innych organizacji społecznych, - uspołecznienie procesów decyzyjnych dotyczących rozwoju miasta (partycypacja mieszkańców w zarządzaniu miastem), - zaangażowanie młodych w określenie kierunków rozwoju miasta.
<p>2. Wspieranie przez władze lokalnych organizacji pozarządowych z terenu miasta</p>	<p>Realizacja celu nastąpi poprzez następujące działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - utworzenie funduszu wspierania inicjatyw obywatelskich, - organizację szkoleń dla mieszkańców związanych z powoływaniem organizacji pozarządowych, - kontraktowanie usług realizowanych w organizacjach pozarządowych, - wspieranie statutowych działań organizacji pozarządowych działających na terenie miasta Grajewa, - aktywizowanie mieszkańców do podejmowania inicjatyw oddolnych, zachęcanie ich do samoorganizacji.
<p>3. Promocja idei biznesu odpowiedzialnego społecznie</p>	<p>Realizacja celu nastąpi poprzez następujące działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - organizację dorocznego konkursu na najbardziej odpowiedzialną społecznie firmę, najlepszego pracodawcę w mieście, - promocję lokalnych przedsiębiorstw sponsorujących kulturę, oświatę, sport oraz ekologię.
<p>4. Uspołecznienie procesów decyzyjnych dotyczących rozwoju miasta</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Konsultacje społeczne dotyczące strategicznych dokumentów miasta (np. poprzez badania ankietowe, sondaże czy czaty internetowe, bezpośrednie spotkania z mieszkańcami).

Przykładowe mierniki: liczba uczestników konkursów, liczba organizowanych imprez, frekwencja na imprezach, pula środków finansowych z budżetu na wspieranie działalności organizacji pozarządowych, liczba kontraktowanych usług w organizacjach pozarządowych, liczba przeszkolonych mieszkańców, liczba informacji udzielanych zainteresowanym, liczba nowych organizacji pozarządowych.

II. WZROST STANDARDU ŻYCIA GRAJEWIAN

II.C Wzbogacenie oferty spędzania czasu wolnego

W zrealizowanych badaniach ankietowych mieszkańcy Grajewa skarżyli się na braki w ofercie spędzania czasu wolnego w mieście. Na tę kwestię zwracał uwagę niemal co czwarty ankietowany. Co trzecia osoba biorąca udział w sondażu podkreślała także konieczność rozbudowy oferty kulturalno-sportowo-rekreacyjnej dla dzieci i młodzieży.

1. Rozwój bazy kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej

Realizacja celu nastąpi poprzez następujące działania:

- rozbudowę infrastruktury rekreacyjnej (ścieżki rowerowe, parki i place zabaw dla dzieci, zagospodarowanie terenów zielonych, itp.),
- utworzenie powiatowego centrum kulturalno – sportowego na terenach powojсковych),
- budowa boisk i hal sportowych,
- budowa miejskiej pływalni.

2. Opracowanie oferty kulturalno-sportowej

Realizacja celu nastąpi poprzez następujące działania:

- opracowanie koncepcji i organizacja cyklicznych imprez kulturalnych
- opracowanie koncepcji i organizacja cyklicznych imprez sportowych
- podtrzymanie tradycji organizacji dotychczasowych imprez kulturalnych o ugruntowanej tradycji,
- rozszerzenie oferty MDK i ukierunkowanie jej na poszczególne grupy mieszkańców (młodzież, osoby w wieku średnim, seniorzy, osoby z wyższym wykształceniem, osoby posiadające wspólne hobby, pasje),
- wspólna organizacja imprez kulturalnych i sportowych z miastami partnerskimi z kraju i z zagranicy,
- organizacja imprez o charakterze sportowym,
- wspieranie tworzenia uniwersytetu III-go wieku,
- wspieranie działalności organizacji pozarządowych.

Przykładowe mierniki: liczba imprez sportowych i kulturalnych w mieście, liczba uczestników imprez, w tym dzieci i młodzieży, liczba imprez zorganizowanych wspólnie z miastami partnerskimi, wzrost liczby obiektów kulturalno-sportowo-rekreacyjnych w stosunku do lat ubiegłych.

II. WZROST STANDARDU ŻYCIA GRAJEWIAN

II.D Podniesienie poziomu oświaty

Zgodnie z sugestiami wyrażonymi przez grajewian w badaniach ankietowych, ważnym kierunkiem rozwoju miasta powinna być kontynuacja polityki lokalnej związanej z poprawą poziomu edukacji. Do punktów szczególnie newralgicznych należałoby zaliczyć poprawę jakości nauczania (także na poziomie szkół ponadgimnazjalnych), a także tworzenie możliwości rozwoju własnych zainteresowań przez dzieci i młodzież w placówkach oświatowych.

1. Poprawa jakości usług edukacyjnych w miejskich placówkach oświatowych	Realizacja celu nastąpi poprzez następujące działania: <ul style="list-style-type: none"> - poprawa standardu technicznego budynków oświatowych i bibliotek, - poprawa wyposażenia budynków oświatowych i bibliotek, - inspirowanie kadry nauczycielskiej do samorozwoju i kształcenia ustawicznego, - wzrost dostępności do opieki przedszkolnej, - rozwój integracyjnych i specjalistycznych form kształcenia na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum, - promowanie uczestnictwa w olimpiadach wiedzy.
2. Poszerzenie oferty zajęć pozalekcyjnych	Realizacja celu nastąpi poprzez następujące działania: <ul style="list-style-type: none"> - wzmocnienie materialne oświaty w mieście (pozyskiwanie środków zewnętrznych na rozwój bazy edukacyjnej oraz na zajęcia pozalekcyjne w szkołach), - poprawa wynagrodzeń nauczycieli.
3. Dostosowanie kierunków kształcenia szkolnictwa ponadgimnazjalnego do potrzeb rynku pracy	Realizacja celu nastąpi poprzez następujące działania: <ul style="list-style-type: none"> - analizę zmian na lokalnym rynku pracy, - współpracę szkół zawodowych z firmami z terenu miasta w zakresie organizacji praktyk uczniowskich, - współpracę firm ze szkołami w zakresie zatrudniania absolwentów szkół ponadgimnazjalnych, - dostosowanie profilu nauczania w szkołach do potrzeb rynku pracy.
4. Współpraca szkół z MDK	Realizacja celu nastąpi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - organizację przez placówki oświatowe wspólnych imprez z MDK, - opracowanie miejskiej strategii rozwoju kultury i edukacji, - pozyskiwanie środków finansowych ze źródeł zewnętrznych na realizację projektów o charakterze edukacyjno-kulturowym.

Przykładowe mierniki: liczba wyremontowanych budynków oświatowych, stopień wyposażenia szkół i przedszkoli w sprzęt komputerowy, liczba miejsc w przedszkolach, liczba oddziałów przedszkolnych i szkolnych realizujących edukację integracyjną, wielkość środków zewnętrznych pozyskanych na rozwój oświaty, liczba uczniów realizujących praktykę w przedsiębiorstwach grajewskich, liczba absolwentów zatrudnianych na lokalnym rynku pracy, liczba imprez zorganizowanych wspólnie przez placówki oświatowe i MDK.

II. WZROST STANDARDU ŻYCIA GRAJEWIAN

II.E Poprawa bezpieczeństwa publicznego

Sformułowanie tego celu wynika z badań ankietowych zrealizowanych wśród grajewian. Na brak poczucia bezpieczeństwa w mieście skarżyli się zarówno młodzi, jak i starsi mieszkańcy.

1. Rozwój oferty spędzania czasu wolnego	Realizacja celu nastąpi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - zwiększenie liczby imprez kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych w mieście, - poprawę bazy kulturalno-rekreacyjno-sportowej, - sukcesywną realizację centrum sportowo-rekreacyjnego wykorzystującego tereny zielone w centrum miasta.
2. Rozbudowa monitoringu miejskiego	Rozbudowa systemu monitoringu miejskiego powinna zostać poprzedzona szczegółową analizą potrzeb mieszkańców miasta w tym zakresie.
3. Rozwój Straży Miejskiej. Realizacja programu „Bezpieczne miasto”	Realizacja celu nastąpi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - rozwój organizacyjny i techniczny Straży Miejskiej, - rozwój form współpracy pomiędzy rodziną, szkołą, a podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo w Grajewie, - szersza informacja na temat założeń programu „Bezpieczne miasto”, - szersza informacja na temat statystyk policyjnych związanych z przestępczością.
4. Przeciwdziałanie patologiom i uzależnieniom	Realizacja celu nastąpi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - kooperację na linii dom, rodzina, szkoła, kościół, organizacje pozarządowe, policja, - szkolenia dla nauczycieli i rodziców z zakresu profilaktyki oraz z zakresu rozpoznawania uzależnień, - organizację grup samopomocowych i organizacji pozarządowych przeciwdziałających rozwojowi uzależnień, - organizacja akcji promujących zdrowy tryb życia.
5. Trwałe znakowanie zwierząt domowych	
6. Rozwój jednostek ochrony przeciwpożarowej	Realizacja celu nastąpi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - rozwój organizacyjny i techniczny jednostek ochrony przeciwpożarowej, - podjęcie działań mających na celu podniesienie poziomu wiedzy dotyczących występujących zagrożeń prawidłowego reagowania w sytuacjach wystąpienia zagrożenia, wypadku itp.

Przykładowe mierniki: wskaźniki pracy Straży Miejskiej, liczba kamer założonych w mieście, spadek wskaźników przestępczości, procentowe zaawansowanie w realizacji programu „Bezpieczne miasto”, liczba grup samopomocowych, liczba organizacji pozarządowych działających w dziedzinie poprawy bezpieczeństwa, liczba osób przeszkolonych w zakresie profilaktyki rozpoznawania uzależnień.

II. WZROST STANDARDU ŻYCIA GRAJEWIAN

II.F Usprawnienie lokalnego systemu opieki zdrowotnej i pomocy społecznej

1. Szeroka profilaktyka zdrowotna	Realizacja celu nastąpi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - profilaktykę i promocję zdrowia oraz upowszechnianie zachowań prozdrowotnych wśród wszystkich grup wiekowych, - organizację akcji profilaktycznych (edukacyjnych) wśród mieszkańców, - realizację badań ankietowych wśród mieszkańców na temat samooceny stanu zdrowia, - organizację imprez lokalnych promujących aktywny sposób spędzania czasu wolnego.
2. Podniesienie jakości usług medycznych w Szpitalu	Realizacja celów nastąpi poprzez współpracę z władzami powiatu grajewskiego w: <ul style="list-style-type: none"> - pozyskiwaniu środków zewnętrznych na poprawę konkurencyjności szpitala, - remoncie budynku i poprawie wyposażenia szpitala w nowoczesny sprzęt medyczny, - monitorowaniu jakości i kosztów usług medycznych w szpitalu, - szerszej współpracy z lekarzami specjalistami, - badaniu stopnia zadowolenia pacjentów z usług szpitala, - zwiększeniu dostępu do lekarzy specjalistów, - stałym samokształceniu personelu medycznego.
3. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu grup marginalizowanych	Realizacja celów nastąpi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - wspieranie procesu integracji rodzin w sytuacji kryzysowej, - integrację zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych, - integrację społeczną osób starszych, - wspieranie inicjatyw samoorganizacji jako formy pomocy wzajemnej, - prowadzenie dziennych domów opieki społecznej, - budowa prywatnego systemu opieki zdrowotnej.
Przykładowe mierniki: liczba akcji profilaktycznych, statystyki zachorowalności na wybrane choroby, liczba udzielonych świadczeń medycznych, stopień zadowolenia pacjentów z opieki medycznej, wskaźniki wyposażenia diagnostycznego i liczby diagnoz, wielkość nakładów finansowych na pomoc społeczną, liczba osób korzystających z pomocy społecznej.	

II. WZROST STANDARDU ŻYCIA GRAJEWIAN

II.G Poprawa sytuacji mieszkaniowej

Ponad 13% ankietowanych zwróciło uwagę na to, że problemem koniecznym do jak najszybszego rozwiązania w mieście jest sfera mieszkalnictwa.

1. Poprawa stanu zasobów mieszkań komunalnych i społecznych

2. Przygotowanie terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową

Realizacja celów nastąpi poprzez:

- opracowanie lokalnej strategii rozwoju mieszkalnictwa,
- wspieranie różnych form budownictwa mieszkaniowego (np. TBS, budownictwo spółdzielcze, firmy developerskie),
- wspomaganie inwestorów realizujących nową zabudowę,
- przygotowanie terenów pod zabudowę,
- rewitalizacja centrum miasta i terenów powojсковych,
- aktualizowanie i wdrażanie programu gospodarowania mieszkaniowym zasobem Miasta Grajewo.

Przykładowe mierniki: liczba nowych mieszkań, wielkość powierzchni terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową, wielkość powierzchni zrewitalizowanych.

III. OCHRONA WALORÓW EKOLOGICZNYCH MIASTA

III.A Likwidacja zagrożeń środowiska	III. B Wykorzystanie walorów przyrodniczych miasta i sąsiedztwa Biebrzańskiego Parku Narodowego	III.C Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców
Budowa kompleksowego systemu gospodarki odpadami	Zachowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych miasta i okolic	Opracowanie i realizacja programu edukacji ekologicznej
Eliminowanie zanieczyszczeń powietrza i nadmiernego hałasu	Tworzenie warunków do rozwoju rekreacji i bazy turystycznej	Utworzenie systemu informacji ekologicznej
Poprawa stanu środowiska poprzez rozbudowę infrastruktury wodno-ściekowej	Wspólne poszerzanie oferty turystycznej z partnerami krajowymi i zagranicznymi	Uspołecznienie problemów ekologicznych i środowiskowych
Pozyskiwanie środków zewnętrznych	Zachowanie warunków do rozwoju rolnictwa proekologicznego	

III. OCHRONA WALORÓW EKOLOGICZNYCH MIASTA

III.A Likwidacja zagrożeń środowiska

W badaniach ankietowych zrealizowanych na potrzeby aktualizacji Strategii, a dotyczących kwestii środowiska naturalnego mieszkańcy Grajewa szczególnie zwrócili uwagę na: brak właściwej gospodarki odpadami, zanieczyszczenie środowiska emisją spalin, hałasu i ścieków.

1. Budowa kompleksowego systemu gospodarki odpadami	Działania: - realizacja działania „Budowa systemu gospodarowania odpadami w mieście Grajewo” – stanowiącego część przedsięwzięcia, pn.: „Biebrzański system gospodarki odpadami etap II”
2. Eliminowanie zanieczyszczeń powietrza i nadmiernego hałasu	Działania: - modernizacja systemu ciepłowniczego miasta poprzez modernizację ciepłowni miejskiej polegającą na zastosowaniu odnawialnych źródeł energii, centralizację zasilania miasta poprzez rozbudowę sieci ciepłej, - przyłączanie odbiorców do sieci ciepłowniczej, - eliminowanie zanieczyszczeń pochodzących z niskiej emisji, - termomodernizację budynków, - konwersję paliwa na gaz płynny propan – butan, - budowa obwodnicy miasta, budowa nowych obwodowych połączeń międzydzielnicowych, - modernizacja istniejącego układu drogowego (polegająca na dostosowaniu go do potrzeb komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej), - tworzenie zieleni izolacyjnej wzdłuż dróg i ulic.
3. Poprawa stanu środowiska poprzez rozbudowę infrastruktury wodno-ściekowej	Działania: - budowa i remont sieci kanalizacji sanitarnej, deszczowej i wodociągowej - poprawa warunków życia mieszkańców i stanu środowiska.
4. Pozyskiwanie środków zewnętrznych	Działania: - pozyskiwanie środków finansowych w ramach funduszy strukturalnych i programów wspólnotowych Unii Europejskiej, - współfinansowanie środkami miejscowych przedsiębiorstw.

Przykładowe mierniki:

- wielkość utylizowanych odpadów,
- wielkość składowanych odpadów,
- dodatkowa moc zainstalowana energii ze źródeł odnawialnych
- liczba podłączonych mieszkań do miejskiej sieci ciepłej,
- wielkość hałasu,
- wielkość zanieczyszczenia powietrza,
- liczba budynków poddanych termomodernizacji,
- powierzchnia zieleni izolacyjnej,
- liczba projektów z zakresu ochrony środowiska,
- wielkość pozyskanych środków finansowych.

III. OCHRONA WALORÓW EKOLOGICZNYCH MIASTA

III. B Wykorzystanie walorów przyrodniczych miasta i sąsiedztwa Biebrzańskiego Parku Narodowego

Na podstawie diagnozy wynika, że miasto Grajewo jest położone w pobliżu Biebrzańskiego Parku Narodowego, co powinno służyć do tworzenia bazy noclegowej i infrastruktury gastronomicznej dla zatrzymujących się w mieście turystów. Młodzież w badaniu, zwracała uwagę na brak oferty rekreacyjnej: basenu, hal sportowych.

1. Zachowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych miasta i okolic	Działania: - inwestycje w ochronę środowiska przyrodniczego, - zakładanie zieleńców, - dbanie o zieleń urządzoną, - współdziałanie z sąsiednimi gminami, - zalesianie gruntów nieprzydatnych rolniczo, - rewitalizacja terenów zdegradowanych, - objęcie ochroną obszaru jeziora Brajmura, - zachowanie enklaw i korytarzy ekologicznych, - podniesienie atrakcyjności terenów wokół rzeki Elk,.
2. Tworzenie warunków do rozwoju rekreacji i bazy turystycznej	Działania: - zakładanie placów zabaw dla dzieci, - budowa obiektów rekreacyjnych (basen, hala sportowa), - rozbudowa bazy noclegowo-gastronomicznej, - uruchomienie komunikacji podmiejskiej z okolicznymi ośrodkami, - stworzenie zespołu wykwalifikowanych przewodników turystycznych.
3. Wspólne poszerzanie oferty turystycznej z partnerami krajowymi i zagranicznymi	Działania: - rozwój współpracy z partnerami krajowymi i zagranicznymi (miasta partnerskie), - tworzenie szlaków turystycznych obejmujących miasto Grajewo.
4. Zachowanie warunków do rozwoju rolnictwa proekologicznego	Działania: - organizacja szkoleń z zakresu marketingu i promocji gospodarstw ekologicznych oraz organizacji grup producenckich i funkcjonowania rynku produktów ekologicznych.
Przykładowe mierniki: - liczba wybudowanych obiektów rekreacyjnych, - liczba osób korzystających z obiektów rekreacyjnych (basen, boiska, hale) - liczba podpisanych porozumień z partnerami krajowymi i zagranicznymi, - liczba wspólnych projektów powstałych w kooperacji z partnerami zewnętrznymi	

III. OCHRONA WALORÓW EKOLOGICZNYCH MIASTA

III.C Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców

Diagnoza wykazała, że poziom zanieczyszczeń emitowanych do atmosfery przez miejscowe zakłady w ostatnim czasie ulega zmniejszeniu, co powinno być komunikowane jego mieszkańcom. Działania edukacyjne w zakresie ekologii umożliwiają lepszą ocenę problemów ekologicznych z perspektywy gospodarki, technologii i społecznej.

1. Opracowanie i realizacja programu edukacji ekologicznej	Działania: - prowadzenie działań edukacyjnych w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach średnich.
2. Utworzenie systemu informacji ekologicznej	Działania: - nadzorowanie emisji zanieczyszczeń w największych zakładach w Grajewie oraz spalin pochodzących problemów transportu kołowego, - informowanie mieszkańców o inwestycjach ekologicznych.
3. Uspołecznienie problemów ekologicznych i środowiskowych	Działania: - prowadzenie kampanii edukacyjnych wśród mieszkańców Grajewa, - organizowanie i wspieranie akcji ekologicznych.

Przykładowe mierniki:

- liczba zrealizowanych programów edukacyjnych,
- liczba uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i średnich uczestniczących w programach edukacyjnych,
- liczba osób segregujących odpady,
- liczba wystawionych kontenerów na śmieci,
- liczba rozdanych materiałów (ulotek) ekologicznych mieszkańcom Grajewa,
- waga posortowanych odpadów.

IV. POPRAWA ŁADU PRZESTRZENNEGO I MIEJSKIEJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

IV.A Podniesienie jakości ładu przestrzennego	IV.B Modernizacja układu komunikacyjnego miasta	IV.C Rozbudowa sieci infrastruktury technicznej	IV.D. Poprawa estetyki miasta
Systematyczne prowadzenie analiz istniejącego zagospodarowania przestrzennego	Usprawnienie organizacji ruchu	Sporządzenie programów i opracowań technicznych wymaganych przepisami prawa	Poprawa estetyki zabudowy
Sukcesywne sporządzanie planów miejscowych oraz innych opracowań urbanistycznych	Budowa nowych i modernizacja istniejących ciągów komunikacyjnych	Rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej i deszczowej	Sukcesywne eliminowanie z miasta obiektów o niskich walorach architektonicznych i użytkowych
Rewitalizacja terenów miejskich	Oświetlenie ulic i ciągów komunikacyjnych	Rozbudowa sieci wodociągowej	Powiększenie i poprawa jakości urządzonych terenów zieleni miejskiej
Rejestracja potrzeb rozwoju miasta w oparciu o sygnały płynące od mieszkańców	Rozbudowa systemu parkingowego	Rozbudowa sieci ciepłowniczej i modernizacja ciepłowni miejskiej	
		Gazyfikacja miasta	
		Rozbudowa sieci energetycznej	

IV. POPRAWA ŁADU PRZESTRZENNEGO I MIEJSKIEJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

IV.A Podniesienie jakości ładu przestrzennego

Sprawniejsze opracowywanie planów miejscowego zagospodarowania przestrzennego wpływa nie tylko na wielkość inwestycji, ale służy również bardziej harmonijnemu kształtowaniu optymalnej struktury zabudowy i dostępności do obiektów. Ankietowani mieszkańcy zwracali również uwagę na niską funkcjonalność przestrzeni miejskiej, co można podnieść poprzez działania rewitalizacyjne.

1. Systematyczne prowadzenie analiz istniejącego zagospodarowania przestrzennego	Działania: <ul style="list-style-type: none">- sukcesywne prowadzenie analiz, a także śledzenie zmian, dotyczących regulacji prawnych w zakresie planowania przestrzennego.
2. Sukcesywne sporządzanie planów miejscowych oraz innych opracowań urbanistycznych	Działania: <ul style="list-style-type: none">- opracowywanie planów miejscowego zagospodarowania przestrzennego,- weryfikacja istniejących opracowań urbanistycznych.
3. Rewitalizacja terenów miejskich	Działania: <ul style="list-style-type: none">- opracowanie lokalnego programu rewitalizacji miasta,- rewitalizacja centrum Grajewa i terenów powojсковych,- pozyskiwanie środków pomocowych.
4. Rejestracja potrzeb rozwoju miasta w oparciu o sygnały płynące od mieszkańców	Działania: <ul style="list-style-type: none">- organizacja spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami,- uruchomienie serwisu internetowego,- działania informacyjne i promocyjne.

Przykładowe mierniki:

- liczba dokumentów poddanych analizie,
- wielkość obszaru, dla którego opracowano miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego,
- wielkość zrewitalizowanego obszaru,
- wzrost liczby firm znajdujących się na zrewitalizowanym obszarze,
- liczba mieszkańców zamieszkujących zrewitalizowany obszar,
- liczba osób uczestniczących w spotkaniach konsultacyjnych,
- średnioroczna liczba odwiedzin portalu internetowego,
- liczba form promocji,
- wielkość pozyskanych środków.

IV. POPRAWA ŁADU PRZESTRZENNEGO I MIEJSKIEJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

IV.B Modernizacja układu komunikacyjnego miasta

Bardzo duża liczba dorosłych mieszkańców Grajewa jak i samej młodzieży w przeprowadzonych badaniach wskazywała na bardzo niski stan infrastruktury drogowej.

1. Usprawnienie organizacji ruchu	Działania: <ul style="list-style-type: none">- udział w opracowaniu i wprowadzeniu racjonalnej organizacji ruchu kołowego w mieście,- instalacja nowej sygnalizacji drogowej i ograniczników prędkości,- przebudowa skrzyżowań w ciągu dróg krajowych z lokalnym układem ulic,- wyeliminowanie ruchu tranzytowego z centrum miasta,- przeniesienie dworca PKS,- wspieranie działań prowadzących do zagospodarowania dworca PKP,- wykonanie niezależnych od układu drogowego tras rowerowych i ścieżek dla pieszych.
2. Budowa nowych i modernizacja istniejących ciągów komunikacyjnych	Działania: <ul style="list-style-type: none">- budowa i rozbudowa ulic w mieście,- wspieranie budowy obwodnic miejskich w ciągach dróg krajowych nr 61 i 65.
3. Oświetlenie ulic i ciągów komunikacyjnych	Działania: <ul style="list-style-type: none">- budowa i modernizacja komunalnych linii oświetleniowych.
4. Rozbudowa systemu parkingowego	Działania: <ul style="list-style-type: none">- zwiększenie miejsc parkingowych oraz zatok postojowych w mieście.

Przykładowe mierniki:

- ilość sygnalizatorów świetlnych i ograniczników prędkości,
- ilość przebudowanych skrzyżowań,
- długość tras rowerowych i ścieżek dla pieszych,
- długość nowych i zmodernizowanych ulic i dróg w mieście,
- ilość punktów oświetleniowych,
- ilość miejsc parkingowych i zatok postojowych,
- powierzchnia nowych i zmodernizowanych chodników.

IV. POPRAWA ŁADU PRZESTRZENNEGO I MIEJSKIEJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

IV.C Rozbudowa sieci infrastruktury technicznej

W badaniach ankietowych grajewianie skarżyli się na niski stan infrastruktury wodno-ściekowej.

1. Sporządzenie programów i opracowań technicznych wymaganych przepisami prawa	Działania: - wykonanie projektów sieci infrastruktury technicznej, - wykonanie ekspertyz, analiz w zakresie zapotrzebowania na infrastrukturę techniczną.
2. Rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej i deszczowej	Działania: - rozbudowa kanalizacji sanitarnej, - rozbudowa kanalizacji deszczowej.
3. Rozbudowa sieci wodociągowej	Działania: - uzupełnienie sieci wodociągowej miasta.
4. Rozbudowa sieci ciepłowniczej i modernizacja ciepłowni miejskiej	Działanie: - rozbudowa sieci ciepłowniczej, - wprowadzenie odnawialnych źródeł energii.
5. Gazyfikacja miasta	Działanie: - opracowanie koncepcji gazyfikacji miasta,
6. Rozbudowa sieci energetycznej	Działania: - budowa i modernizacja sieci energetycznej, - modernizacja oświetlenia ulicznego.
Przykładowe mierniki: - liczba projektów z zakresu sieci infrastruktury technicznej, - liczba zleconych analiz, ekspertyz, - liczba osób przyłączonych do sieci wodociągowej, - liczba osób przyłączonych do sieci kanalizacyjnej, - długość sieci kanalizacji sanitarnej, - liczba osób podłączonych do miejskiej sieci ciepłej.	

IV. POPRAWA ŁADU PRZESTRZENNEGO I MIEJSKIEJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

IV.D. Poprawa estetyki miasta

Problematyka estetycznego wyglądu budynków w mieście została zauważona przez mieszkańców, czego wyrazem były negatywne opinie wyrażone w ankiecie badawczej. W ramach tego celu powinno się opracować katalog rozwiązań czy wytycznych stosowanych przy budowie nowych obiektów i tych, które będą gruntownie modernizowane.

1. Poprawa estetyki zabudowy	Działania: <ul style="list-style-type: none">- analiza lokalnej tradycji budowlanej,- opracowanie i wprowadzenie wytycznych do kształtowania architektury w mieście,- wprowadzenie stosownych zapisów do planów miejscowych dotyczących kształtowania architektury,- propagowanie estetycznych form zabudowy, np. poprzez organizację konkursów.
2. Sukcesywne eliminowanie z miasta obiektów o niskich walorach architektonicznych i użytkowych	Działania: <ul style="list-style-type: none">- sporządzenie listy obiektów o niskich walorach architektonicznych i użytkowych.
3. Powiększenie i poprawa jakości urządzonych terenów zieleni miejskiej	Działania: <ul style="list-style-type: none">- opracowanie programu zagospodarowania terenów zielonych,- zakładanie nowych terenów zieleni urządzonej,- wzbogacenie i urozmaicenie nasadzeń w parkach, zieleńcach, skwerach oraz w zieleni osiedlowej i przyulicznej,- poprawa estetyki zieleni przydomowej poprzez organizowanie konkursów wśród mieszkańców na najładniejszy ogródek, najładniejszą posesję itd.

Przykładowe mierniki:

- liczba przeprowadzonych analiz, opracowań,
- liczba obiektów zakwalifikowanych do wyeliminowania z użytkowania,
- powierzchnia zieleni urządzonej,
- liczba i rodzaj nasadzeń,
- liczba mieszkańców uczestniczących w konkursach ekologicznych.

I. PODNIESIENIE KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ MIASTA GRAJEWA

Działania w ramach **celu I.A wzrost atrakcyjności inwestycyjnej miasta** mają aktywizować władze lokalne do pozyskiwania inwestorów zewnętrznych. Znaczenie tego postulatu zostało potwierdzone w badaniach zrealizowanych wśród mieszkańców Grajewa. Obok zmniejszenia bezrobocia był to główny priorytet zgłaszany przez badanych. Zainteresowanie potencjalnych przedsiębiorców Miastem Grajewo będzie efektem całego łańcucha zadań obejmujących:

- wyznaczenie i infrastrukturalne przygotowanie terenów pod inwestycje,
- opracowanie w kilku językach obcych profesjonalnej oferty inwestycyjnej (zarówno w wersji drukowanej, jak i multimedialnej),
- rozpowszechnienie informacji o możliwościach stwarzanych inwestorom w trakcie misji gospodarczych, imprez targowych i innych spotkań z przedstawicielami biznesu, prezentacja oferty na stronie internetowej,
- zapewnienie przedsiębiorcom wysokiej jakości obsługi poprzez opracowanie standardów obsługi inwestorów (w tym określenie poziomu znajomości języków obcych przez pracowników) oraz przeszkolenie personelu w tym zakresie.

Istotną barierą utrudniającą lokalizację znaczących inwestycji w małych miastach jest brak odpowiednio wykwalifikowanych pracowników. Miasto powinno więc szybko reagować na ewentualne zainteresowanie inwestora, dostosowując profil kształcenia do potrzeb potencjalnego pracodawcy.

Zarówno diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej, jak i badania przeprowadzone wśród mieszkańców Grajewa zidentyfikowały kolejny cel związany z lokalnym rynkiem pracy. Działania mające na celu **aktywizację zawodową osób bezrobotnych (cel I.B)** będą realizowane w porozumieniu z Powiatowym Urzędem Pracy oraz będą polegały na zwiększaniu atrakcyjności kapitału ludzkiego i dostosowaniu jego możliwości do potrzeb lokalnego rynku pracy. Z jednej strony działania te będą miały charakter informacyjno-doradczy, z drugiej zaś szkoleniowo-edukacyjny. Oprócz tego należy prowadzić analizy rynku pracy oraz przygotowywać prognozy popytu zgłaszanego przez pracodawców na określone zawody. Prognozy te powinny również uwzględniać możliwe tendencje w gospodarce regionalnej i krajowej i w konsekwencji zmiany rynku pracy (wzrost znaczenia usług m.in. logistycznych, internetowych, z zakresu obsługi biznesu).

Zadaniem władz lokalnych będzie również upowszechnianie różnych form kształcenia ustawicznego, a przez to sprzyjanie mobilności zawodowej mieszkańców Grajewa, co przyczyniłoby się do większej elastyczności zasobów rynku pracy. Działanie to jest kompatybilne z dążeniem do podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej miasta i próbą zainteresowania inwestorów zasobami Miasta.

Szczególnie ważną docelową grupą działań na rynku pracy są ludzie młodzi. Z przeprowadzonego badania ankietowego wynika, że młodzież jest wyraźnie niezadowolona z oferowanych im możliwości pracy. Próba powstrzymania młodych ludzi przed migracją (za granicę lub do innych miast) oraz ochrony przed bezrobociem powinna obejmować następujące działania:

- identyfikacja i stałe monitorowanie potrzeb młodzieży na rynku pracy,
- pozyskiwanie funduszy zewnętrznych na projekty aktywizujące zawodowo ludzi młodych,
- realizacja projektów przy współpracy Powiatowego Urzędu Pracy oraz organizacji pozarządowych promujących przedsiębiorczość wśród młodzieży, oraz umożliwiających im podejmowanie pracy sezonowej, czasowej lub w niepełnym wymiarze godzin.

Kolejny cel **I.C Promocja przedsiębiorczości** jest głównie ukierunkowany na realizację działań ułatwiających prowadzenie i rozwijanie działalności gospodarczej przez lokalnych przedsiębiorców. Działania wspierające lokalną przedsiębiorczość będą skierowane do podmiotów obsługujących ruch turystyczny, przemysł spożywczy i drzewny, firm zajmujących się działalnością usługową (kawiarnie, restauracje, puby, usługi transportowe, internetowe, rekreacyjne) oraz handlową. Pobudzenie przedsiębiorczości wśród mieszkańców Grajewa będzie odbywało się poprzez:

- opracowanie systemu ulg i okresowych zwolnień dla przedsiębiorców, tworzenie funduszy pożyczkowych i poręczeń,
- tworzenie punktów konsultacyjno – informacyjnych pomagających założyć i prowadzić działalność gospodarczą, pozyskiwać środki finansowe, w tym unijne,
- tworzenie samorządu gospodarczego,
- promocję postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży oraz pozostałych mieszkańców Miasta (realizacja projektów edukacyjnych, konkursów, gier, rywalizacji międzyszkolnej),
- budowę targowicy miejskiej.

Ważnym elementem wspierającym realizację zadań z zakresu promocji przedsiębiorczości jest współpraca Urzędu Miasta z innymi organizacjami oraz wspólne pozyskiwanie na ten cel funduszy zewnętrznych (m.in. środków unijnych).

Konkurencyjność gospodarcza miasta zdeterminowana jest przede wszystkim konkurencyjnością podmiotów gospodarczych przejawiającą się poziomem innowacyjności, nasyceniem wiedzą oraz powiązaniem z jednostkami naukowo-badawczymi. Stąd w ramach realizacji kolejnego celu **I.D Wzrost innowacyjności firm** zaplanowano działania, które zapewnią kształtowanie postaw proinnowacyjnych, budowę zaplecza instytucjonalnego wspierającego podnoszenie innowacyjności oraz wspieranie inicjatyw mających na celu zrzeszanie się i samoorganizację podmiotów, dzięki czemu wzrasta ich siła przetargowa w relacjach z otoczeniem. Szczegółowe zadania zmierzające do realizacji zaplanowanego celu to:

- podnoszenie kompetencji firm w zakresie stosowania technologii informacyjnych i komunikacyjnych,
- zacieśnianie kontaktów z lokalnymi ośrodkami naukowymi: uczelniami w Ełku, Olecku i Łomży,
- rozwój współpracy z największymi podmiotami w Mieście, realizacja wspólnych działań promocyjnych,
- powoływanie klastrów i stowarzyszeń podnoszących pozycję konkurencyjną firm.

Zadaniem łączącym realizację wszystkich powyższych celów jest cel **promocja Grajewa** oraz lokalnych produktów i marek wśród precyzyjnie określonych grup docelowych. Skuteczność działań promocyjnych zależy jednak od ich uprzedniego zaplanowania i dostosowania do specyfiki Miasta.

II. WZROST JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW

Cel II.A Rozwój form komunikacji z mieszkańcami (promocja wewnętrzna) obejmuje usprawnienie form kontaktu (dialogu) władz lokalnych ze społecznością miasta, co w konsekwencji przyczyni się do wzrostu identyfikacji grajewian ze swoją miejscowością. Jak wynika z badań ankietowych zrealizowanych na potrzeby aktualizacji Strategii, mieszkańcy Grajewa nie są – zgodnie z ich percepcją – wystarczająco dobrze poinformowani o wydarzeniach z życia miasta, o decyzjach podejmowanych przez władze lokalne oraz o kierunkach rozwoju miasta. Z

tego punktu widzenia należałoby dążyć do zbudowania dwustronnego systemu komunikacji na linii władze miasta - społeczność lokalna. Sugerowanymi formami umożliwiającymi realizację dialogu mogłyby być następujące działania:

- wydawanie periodyku lokalnego (samorządowego),
- zamieszczanie interaktywnych narzędzi na oficjalnej stronie internetowej miasta umożliwiających kontakt mieszkańców z pracownikami urzędu,
- organizowanie cyklicznych spotkań Burmistrza miasta z różnymi grupami mieszkańców (np. młodzieżą, przedstawicielami lokalnego biznesu, seniorami, osobami niepełnosprawnymi itd.).

Wprowadzenie nowych sposobów umożliwiających lepszy przekaz wzajemnych informacji na płaszczyźnie: władza lokalna - mieszkańcy umożliwi także realizację kolejnych podcelów zawartych w tej kategorii, a mianowicie:

- kształtowanie wizerunku urzędu jako miejsca dostępnego i przyjaznego mieszkańcom,
- poprawę wizerunku władz miasta jako otwartych na sprawy mieszkańców.

Cel II.B Mobilizacja społeczności lokalnej do czynnego udziału w życiu miasta; problematyka tego celu jest silnie powiązana z celem II.A, gdyż aktywizacja społeczności Grajewa do czynnego udziału w życiu miasta jest ściśle zależna od ich wewnętrznego przekonania co do tego, że władze lokalne są otwarte na ich problemy, chętnie poznają ich potrzeby i podejmują działania, by je zaspokoić. Mobilizacja społeczna musi się więc rozpocząć od działań promocyjnych, ukierunkowanych na wykreowanie prolokalnych postaw grajewian, co powinno się wyrażać we wzroście poczucia identyfikacji ze swoją „małą ojczyzną” oraz we wzroście sympatii do miasta (przypomnijmy, że zgodnie z wynikami badań ankietowych zaledwie 41% grajewian wyraża zadowolenie z życia w mieście). Wzrost poczucia więzi z miastem oraz wzrost satysfakcji z życia w Grajewie może przyczynić się w konsekwencji do podejmowania oddolnych inicjatyw lokalnych. Ważną rolę w realizacji tego celu powinno też odgrywać wspieranie funkcjonowania organizacji pozarządowych ze strony miasta (m.in. poprzez utworzenie funduszu wspierania inicjatyw obywatelskich). Mobilizowanie mieszkańców do udziału w życiu miasta jest bardzo ważne, gdyż blisko 90% ankietowanych mieszkańców wyraziło zainteresowanie sprawami Grajewa, ale zaledwie kilka procent z nich deklaruowało aktywne formy zdobywania informacji o sprawach swojej miejscowości. Ważną rolę w realizacji tego celu może także odegrać uspołecznienie procesów decyzyjnych dotyczących rozwoju miasta.

Cel II.C Wzbogacenie oferty spędzania czasu wolnego; problematyka tego celu wiąże się nie tylko z rozbudową bazy sportowo-rekreacyjnej (planowana budowa krytej pływalni, ścieżek rowerowych, parków i placów zabaw dla dzieci, modernizacja stadionu miejskiego, budowa urządzeń sportowych w mieście, przebudowa budynku po Straży Pożarnej na cele kulturalno – społeczne, stworzenie ogólnodostępnych stref rekreacji dziecięcej, czy też utworzenie miejskiego centrum kulturalno – sportowego na terenach powojсковych), ale także z rozszerzeniem oferty MDK i ukierunkowaniem jej na poszczególne grupy mieszkańców (młodzież, osoby w wieku średnim, seniorzy, osoby z wyższym wykształceniem, osoby posiadające wspólne hobby, pasje), jak też z systematycznym opracowywaniem koncepcji specyficznych dla miasta, oryginalnych tematycznie imprez o charakterze kulturalnym i sportowym, które weszłyby do tradycji Grajewa. Należałoby rozważyć organizację imprez kulturalnych powiązanych z tożsamością historyczną miasta. Imprezy mogłyby mieć bądź to charakter plenerowy, bądź bardziej kameralny. Ważną rolę należy także przypisać działaniom związanym z promocją aktywnych form spędzania czasu wolnego wśród mieszkańców.

Cel II.D Podniesienie poziomu oświaty – cel ten obejmuje zarówno aspekty twarde, związane z remontami i modernizacją budynków oświatowych oraz wyposażeniem pracowni przedmiotowych, jak też działania „miękkie” związane z poprawą jakości kształcenia w szkołach grajewskich (mieszkańcy dostrzegali ten problem w badaniach ankietowych). Szczególny nacisk należałoby położyć na:

- inspirowanie kadry nauczycielskiej do samorozwoju i kształcenia ustawicznego,
- dostosowanie kierunków kształcenia szkolnictwa ponadgimnazjalnego do potrzeb rynku pracy,
- wykorzystanie zaplecza gospodarczego i usługowego miasta Grajewa do potrzeb kształcenia zawodowego,
- rozwój integracyjnych oraz specjalistycznych form kształcenia na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum.

Diagnoza sytuacji miasta wskazuje na konieczność poszerzenia ofert zajęć pozalekcyjnych (np. w wyniku pozyskania środków przeznaczanych na te cele w PO Kapitał Ludzki), jak też na dążenie do wzrostu dostępności do opieki przedszkolnej oraz rozwój integracyjnych form kształcenia na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum.

Cel II.E Poprawa bezpieczeństwa publicznego; sformułowanie tego celu wynika z badań ankietowych zrealizowanych wśród grajewian. Na brak poczucia bezpieczeństwa w mieście skarżyli się zarówno młodzi, jak i starsi mieszkańcy. Osiągnięcie niniejszego celu stanie się możliwe dzięki rozbudowie systemu monitoringu miejskiego. Ważną rolę powinny także odegrać działania władz miasta związane z rozszerzeniem lokalnej oferty kulturalno-rozrywkowej, co może w istotny sposób przyczynić się do zmniejszenia skali zagrożeń młodzieży problemem alkoholizmu czy narkomanii. Poprawa poczucia bezpieczeństwa może też stać się efektem rozwoju Straży Miejskiej i kontynuacji realizacji programu „Bezpieczne Miasto”, w której szczególny akcent należałoby położyć na rozwój form współpracy pomiędzy rodziną, szkołą a podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo w Grajewie. Nie bez znaczenia dla bezpieczeństwa będzie miało trwałe znakowanie zwierząt domowych oraz rozwój jednostek ochrony przeciwpożarowej.

Sformułowanie kolejnego **celu II. F Usprawnienie lokalnego systemu opieki zdrowotnej i pomocy społecznej** jest także wyjściem naprzeciw potrzebom mieszkańców Grajewa, wyrażonym w badaniach ankietowych. Szczególny nacisk należałoby położyć na zadania z zakresu szerokiej profilaktyki zdrowotnej, jak też promocji zdrowego stylu życia, realizowane wspólnie przez wszystkie podmioty świadczące usługi medyczne na terenie Grajewa. Władze miasta powinny także wspierać służby medyczne z terenu Grajewa w pozyskiwaniu i zatrudnianiu lekarzy specjalistów, jak też w działaniach związanych z poprawą jakości świadczeń zdrowotnych, zwłaszcza realizowanych przez szpital. Należy także podkreślić konieczność realizacji projektów społecznych związanych z przeciwdziałaniem wykluczeniu społecznemu osób potrzebujących (np. niepełnosprawnych, starszych, samotnych, ubogich, niezaradnych społecznie), które można byłoby finansować z funduszy strukturalnych dystrybuowanych w ramach Programu Operacyjnego „Kapitał Ludzki” w latach 2007-2013.

Ponad 13% ankietowanych zwróciło uwagę na to, że problemem koniecznym do jak najszybszego rozwiązania w mieście jest sfera mieszkalnictwa. Stało się to punktem wyjścia do identyfikacji celu **II.G. Poprawa sytuacji mieszkaniowej** nastąpi poprzez realizację projektu miejskiego związanego z budową mieszkań komunalnych i społecznych. Należałoby także zintensyfikować działania związane z przygotowaniem terenów pod zabudowę mieszkaniową w mieście.

III. OCHRONA WALORÓW EKOLOGICZNYCH MIASTA

Cel III.1 Likwidacja zagrożeń środowiska – w badaniach ankietowych zrealizowanych na potrzeby aktualizacji Strategii, a dotyczących kwestii środowiska naturalnego mieszkańcy Grajewa szczególnie zwrócili uwagę na: brak właściwej gospodarki odpadami, zanieczyszczenie środowiska emisją spalin, hałas, zanieczyszczenie ulic, brak nadzoru nad sprzątaniami ulic. Realizacja działania „Budowa systemu gospodarowania odpadami w mieście Grajewo”, który stanowi część przedsięwzięcia, pn.: „Biebrzański system gospodarki odpadami etap II” pozwoli na wprowadzenie nowych rozwiązań systemowych w zakresie gospodarki odpadami, łącznie z podniesieniem poziomu edukacji ekologicznej społeczeństwa. Problem zanieczyszczenia powietrza i hałasu związany jest z emisją zanieczyszczeń przez zakłady prywatne i komunalne do powietrza oraz hałasem wywołanym przez ruch kołowy biegnący głównymi ulicami miasta, co nie sprzyja wysokiej jakości życia mieszkańców. W ostatnich latach znaczna liczba przedsiębiorstw rozpoczęła prace polegające na unowocześnianiu procesów technologicznych, dzięki którym zmniejsza się emisja zanieczyszczeń. Planowana modernizacja systemu ciepłowniczego miasta poprzez modernizację ciepłowni miejskiej polegającą na zastosowaniu odnawialnych źródeł energii, centralizację zasilania miasta poprzez rozbudowę sieci ciepłnej, likwidację niskiej emisji poprzez przyłączanie odbiorców do sieci ciepłowniczej, termoizolację budynków oraz konwersję paliwa na gaz płynny propan – butan będzie miało też duży wpływ na ochronę powietrza. Zmniejszenie hałasu i emisji spalin nastąpi także poprzez realizację zadań związanych z budową obwodnicy miasta, budową nowych obwodowych połączeń międzydzielnicowych, modernizacją istniejącego układu drogowego (polegającą na dostosowaniu go do potrzeb komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej, a także tworzenie zieleni izolacyjnej wzdłuż dróg i ulic).

Zadania związane z ochroną środowiska naturalnego mogą być realizowane z udziałem zewnętrznych środków finansowych z budżetu państwa, jak i ze środków pozyskiwanych w ramach funduszy strukturalnych, programów wspólnotowych Unii Europejskiej.

Cel III.2 Wykorzystanie walorów przyrodniczych miasta i sąsiedztwa Biebrzańskiego Parku Narodowego. Na rozwój bazy turystycznej miasta Grajewa duży wpływ ma położenie miasta w sąsiedztwie Biebrzańskiego Parku Narodowego. Miasto pełni rolę punktu wypadowo - zaopatrzeniowego na tereny Parku. Stąd też niezwykle istotne jest zachowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych doliny rzeki Elk, zachowanie enklaw i korytarzy ekologicznych oraz zalesianie gruntów o niskiej klasie botanicznej.

Cel III. 3 Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców – realizację tego celu można osiągnąć poprzez upowszechnienie i zapewnienie każdemu mieszkańcowi miasta dostępu do informacji na temat możliwości ochrony środowiska i wynikających z tego korzyści zdrowotnych, ekologicznych i ekonomicznych oraz poprzez kształtowanie prawidłowych wzorców zachowań i przekazywanie informacji o właściwych sposobach postępowania dla poszczególnych grup społeczeństwa miasta. Bardzo ważnym czynnikiem w kształtowaniu świadomości ekologicznej społeczeństwa jest wprowadzenie lub kontynuacja edukacji na temat ochrony środowiska w przedszkolach, szkolnictwie wszystkich szczebli oraz ogółu mieszkańców Grajewa. Ważne jest także włączenie tematyki ochrony środowiska do artykułów lokalnej prasy i różnego rodzaju publikowanych biuletynów.

Edukacja ekologiczna powinna obejmować całe społeczeństwo, wszystkie grupy wiekowe, zawodowe, w tym również władze miasta oraz wpłynąć na poziom świadomości ekologicznej społeczeństwa miasta Grajewa poprzez kształtowanie postaw proekologicznych oraz wzbudzenie poczucia odpowiedzialności za stan środowiska.

IV. POPRAWA STANU INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

Cel IV.1 Podniesienie jakości ładu przestrzennego będzie promieniowało w długim okresie na inne cele strategiczne. Opracowywanie planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego dokona się sukcesywnie i w zgodzie z aktami prawnymi. W ramach tego celu nastąpi modernizacja planistycznej wizji zagospodarowania przestrzennego miasta. Kolejne działania będzie związane z bardziej racjonalnym wykorzystaniem gruntów komunalnych.

Cel IV.2 Modernizacja układu komunikacyjnego miasta – jest to cel związany z rozwojem poziomu infrastruktury technicznej miasta, głównie drogowej, poprzez budowę obwodnicy, objazdu i bezkolizyjnego przejazdu kolejowego, modernizację obecnych ulic i budowę nowych, a także tworzenie zieleni izolacyjnej wzdłuż dróg i ulic. Przy modernizacji chodników i budowy nowych planuje się likwidację barier architektonicznych. Realizacja zadań prowadzących do osiągnięcia tego celu pozwoli na poprawę warunków życia mieszkańców, poprawę wizerunku oraz podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Grajewa. Na konieczność realizacji tych zadań wskazywali ankietowani mieszkańcy miasta.

Cel IV.3 Uregulowanie gospodarki wodno-ściekowej – cel ten wiąże się z uporządkowaniem gospodarki wodno-ściekowej na terenie miasta. Jego realizacja przyczyni się do osiągnięcia krajowych oraz europejskich standardów i norm jakościowych, a tym samym znaczącej poprawy ochrony środowiska naturalnego, jakości życia i zdrowia mieszkańców. Realizacja zadań zawartych w niniejszym celu pozwoli na zwiększenie atrakcyjności miasta, zwłaszcza z punktu widzenia przyszłych inwestorów.

C. IV.4 Poprawa estetyki miasta – problematyka estetycznego wyglądu budynków w mieście została zauważona przez mieszkańców, czego wyrazem były negatywne opinie wyrażane w ankiecie badawczej. W ramach tego celu powinno się opracować katalog rozwiązań czy wytycznych stosowanych przy budowie nowych obiektów i tych, które będą gruntownie remontowane. Służyć temu celowi będzie także likwidacja obiektów użytkowanych niezgodnie z przeznaczeniem. Realizacja tego celu powinna też dążyć do wykształcenia miejsc przestrzeni skupiających życie społeczności lokalnych.

VIII. Analiza finansowa

Długo- i średnioterminowe analizy finansowe są jednym z podstawowych narzędzi zarządzania, pozwalającym na skuteczne planowanie rozwoju miasta i efektywne wykorzystanie środków finansowych.

W celu opracowania spójnego planu inwestycyjnego dokonano analizy sytuacji finansowej miasta Grajewo w latach 2003-2007. W ramach analizy zbadano tendencje i strukturę wydatków oraz dochodów, co umożliwiło wykonanie prognozy budżetu gminy w odniesieniu do sytuacji makroekonomicznej i regionalnej. Prognozą objęto okres realizacji strategii rozwoju miasta, tj. lata 2007-2015. W prognozie ujęto analizy wielkości dochodów w podziale na dochody własne, subwencje i dotacje (w tym dotacje z funduszy strukturalnych z przeznaczeniem na inwestycje); analizy wielkości wydatków bieżących, środków przeznaczonych na działania inwestycyjne, wysokości spłaty zaciąganych zobowiązań, przewidywaną wielkość długu do zaciągnięcia oraz wskaźniki zadłużenia: relację długu do dochodów miasta i relację wielkości spłat rat i odsetek do dochodu miasta.

Równocześnie z realizacją prognoz finansowych dokonano analizy potrzeb inwestycyjnych na terenie miasta i źródeł ich finansowania w zakresie środków własnych oraz źródeł zewnętrznych, głównie dotacji. Pozwoliło to na ponowne dokonanie prognoz budżetowych z uwzględnieniem sygnalizowanych potrzeb inwestycyjnych.

Ze względu na charakter planowania średniookresowego oraz niepewność pozyskania wielkości niezbędnych środków zewnętrznych w poszczególnych latach realizacji działań, zadania inwestycyjne zaplanowano w ramach czasowych, pozostawiając znaczną swobodę władzom miasta, co do konkretnych lat ich realizacji.

8.1 Analiza sytuacji finansowej miasta

Analizą sytuacji finansowej miasta objęto lata 2003-2007 (tabele 41 – 46). Analizę oparto na danych z wykonania budżetu miasta w latach 2003-2006 oraz uchwały budżetowej na rok 2007 (budżet planowany) i aktualnych zmian. Analizę dotychczasowej i bieżącej sytuacji finansowej dokonano w cenach bieżących i stałych z roku 2007, przyjmując do urealnienia środków finansowych inflację wg danych GUS na poziomie odpowiednio: 2004 – 3,5%, 2005 – 2,1%, 2006 – 1,0%.

W ciągu ostatnich lat miasto realizowało działania inwestycyjne, których skutkiem był ujemny wynik finansowy w latach 2005-2006. W roku 2007 osiągnięto znaczną nadwyżkę finansową ze względu na zmniejszenie wydatków majątkowych, co było związane z istotnie mniejszą dostępnością środków zewnętrznych bezzwrotnych oraz znaczącym wzrostem dochodów własnych.

Tabela 41. Tabela Wynik finansowy miasta Grajewo w latach 2003-2007, wartości nominalne [tys. zł].

Rok	2003	2004	2005	2006	2007
Wynik finansowy	-1448,52	524,06	-1258,08	-2876,13	2968,47

Tabela 42 Dochody miasta Grajewo w latach 2003-2007, wartości nominalne [tys. zł]

Dział	Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007
10	Rolnictwo i łowiectwo	0,03	0,00	0,00	1,57	0,00
600	Transport i łączność	337,62	107,21	2,93	2,12	121,74
700	Gospodarka mieszkaniowa	1 203,88	695,33	955,13	876,76	2776,00
750	Administracja publiczna	354,07	306,39	324,13	336,93	345,75
751	Urzędy naczelnych organów władzy państwowej	58,31	27,06	70,83	35,92	3,40
754	Bezp. publiczne i ochr. p.poż.	0,00	0,00	0,23	141,82	300,00
756	Dochody od osób fiz. i od innych jedn. nieposiadających osobowości prawnej	13 838,38	16 284,33	18 050,35	18 455,48	22 857,91
758	Różne rozliczenia	10 640,12	10 615,60	10 460,85	9 836,58	10 974,81
801	Oświata i wychowanie	297,67	760,07	503,71	634,64	664,07
851	Ochrona zdrowia	1,10	1,70	0,00	0,00	0,00
852	Pomoc społeczna	3 272,30	4 269,55	5 912,89	7 359,85	9 986,05
853	Pozostałe zadania polityki społecznej	0,00	0,00	0,00	110,03	0,00
854	Edukacyjna opieka wychowawcza	427,33	0,00	342,33	408,70	0,00
900	Gospodarka komunalna i ochrony środowiska	2 084,17	259,66	13,98	3 623,77	13,45
921	Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	0,33	4,88	22,38	10,00	5,00
926	Kultura fizyczna i sport	7,66	157,00	360,53	10,65	45,00
	Ogółem	32 522,96	33 488,79	37 020,28	41 844,83	48 093,19
	Dochody własne	16 302,19	17 745,37	20 018,31	20 492,59	26 404,80
	Dotacje celowe i inne	6 014,94	5 233,26	6 895,46	11 772,67	11 113,38
	Subwencje	10 205,93	10 510,15	10 106,50	9 579,58	10 575,00

Tabela 43. Tabela Wydatki miasta Grajewo w latach 2003-2007, wartości nominalne [tys. zł]

Dział	Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007
10	Rolnictwo i łowiectwo	5,70	3,90	3,51	4,62	8,81
400	Wytw. i zaopatrywanie w media	20,83	17,05	20,29	17,29	23,00
600	Transport i łączność	2 070,26	1 284,57	1 229,08	1 650,30	3 161,00
700	Gospodarka mieszkaniowa	642,89	563,68	825,86	2 046,95	1 165,00
710	Działalność usługowa	70,88	185,44	120,21	105,83	257,30
750	Administracja publiczna	3 133,91	3 153,12	3 245,01	3 212,23	3 328,33
751	Urzędy Nacz. Org. Władz. Pań.	58,31	27,06	70,83	35,92	3,40
754	Bezpieczeństwo publiczne i ochr. p.poż	235,00	15,00	132,33	199,01	306,33
756	Dochody od osób prawnych, osób fizycznych i od innych jednostek oraz wydatki związane z ich poborem	0,00	70,03	60,33	65,53	77,80
757	Obsługa długu publicznego	174,28	169,66	153,79	218,63	291,00
758	Różne rozliczenia	0,00	0,00	0,00	0,00	300,00
801	Oświata i wychowanie	11 221,62	14 757,87	15 915,92	16 206,55	16 423,53
851	Ochrona zdrowia	192,64	301,04	263,58	311,41	244,00
852	Opieka społeczna	5 143,04	6 707,48	8 228,00	9 583,27	11 512,02
854	Edukacyjna opieka wychowawcza	2 993,95	362,45	745,57	880,40	582,40
900	Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	6 183,39	2 748,18	2 699,92	6 834,41	4 876,70
921	Kultura i ochr. dziedz. narodowe	1 363,41	1 402,90	2 712,86	2 776,50	2 010,28
926	Kultura fizyczna i sport	461,39	1 195,28	1 851,27	572,11	553,81
	Ogółem	33 971,48	32 964,73	38 278,36	44 720,96	45 124,72
	Wydatki majątkowe	-	3 074,18	5 843,76	8 953,56	4 453,19
	Wydatki bieżące		12 548,38	14 128,42	15 939,16	19 357,53

	Wynagrodzenia osobowe i pochodne	15 986,47	16 869,44	17 959,95	19 128,72
	Dotacje	1 355,70	1 436,74	1 868,29	2 185,28

W strukturze dochodów dostrzegalny jest trend rosnący udziału dotacji celowych do roku 2006 oraz spadek wartości subwencji w latach 2003-2007. Udział dochodów własnych oscyluje w granicach 48-55%, ze znacznym wzrostem w roku 2007. Zauważalny jest stały trend spadkowy udziału subwencji w całości dochodów. Struktura wydatków nie podlega istotnym zmianom i jest wrażliwa na zmiany dowolnej grupy – w roku 2007 zaplanowano znacząco mniejsze wydatki majątkowe, co poskutkowało wzrostem udziałów subwencji i dotacji w strukturze wydatków.

Tabela 44. Struktura dochodów i wydatków budżetowych w latach 2004-2007

Kategoria	2004	2005	2006	2007
Dochody własne	52,99%	54,07%	48,97%	54,90%
Dotacje celowe i inne	15,63%	18,63%	28,13%	23,11%
Subwencje	31,38%	27,30%	22,89%	21,99%
Dochody ogółem	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Wydatki majątkowe	9,33%	15,27%	20,02%	9,87%
Wydatki bieżące (bez wynagrodzeń i dotacji)	38,07%	36,91%	35,64%	42,90%
Wynagrodzenia osobowe i pochodne	48,50%	44,07%	40,16%	42,39%
Dotacje	4,11%	3,75%	4,18%	4,84%
Ogółem wydatki	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Dynamika zmian budżetu miasta

Dochody budżetu miasta wzrosły realnie w latach 2004–2007 z ponad 35 mln zł do ponad 48 mln zł, przy czym najwyższy poziom osiągnęły w 2007 r. W całym okresie zanotowano realny przyrost dochodów o 37,3%.

Dochody własne wzrosły realnie z 18,55 mln zł w 2004 r. do 26,4 mln zł w roku 2007. Wartość tej grupy dochodów wzrosła o 42,3% w badanym okresie. Jest to pozytywna tendencja w gospodarce finansowej gminy, zwłaszcza że najistotniejszy składnik dochodów własnych – dochody działu 756, charakteryzował się wzrostem 34,2% w analizowanym okresie i wykazał średnioroczny wzrost na poziomie 11,4%. Doświadczenie z analizy struktury finansów gminnych wskazuje, że te dochody są jednymi z nielicznych, które umożliwiają w długim okresie na uniezależnienie się od budżetu centralnego i charakteryzują się dużą stabilnością. Powyższy wzrost jest silnie uzależniony od sytuacji makroekonomicznej kraju.

Dochody budżetu z tytułu subwencji zmalały w latach 2004-2007 w wartościach realnych z prawie 11 mln zł do 10,5 mln zł wykazując niespełna 4% spadek w badanym okresie.

Dochody budżetu uzyskiwane z tytułu dotacji wzrosły w analizowanym okresie ponad dwukrotnie z 5,5 mln zł w 2004 do 11,1 mln zł w 2007 roku, osiągając średnioroczny wzrost na poziomie 18,8%.

Zanotowany w latach 2004-2007 realny wzrost wielkości wydatków ogółem o 30,9%. Dostrzegalny jest szybszy przyrost wydatków bieżących (47,5%) niż wydatków majątkowych (38,5%). Jest to tendencja typowa występująca w polskich gminach.

Analiza dynamiki zmian wydatków w kolejnych latach wskazuje na średnioroczny trend wzrostowy wydatków bieżących (ok. 14% rocznie) i wynagrodzeń (4,6%) oraz dużą zmienność wydatków majątkowych. Wzrost wydatków bieżących należy ocenić jako istotny i wymagający działań zmierzających do ich racjonalizacji. Utrzymanie trendu może skutkować ograniczeniem środków na wydatki majątkowe.

W kolejnych latach można proponować wzrost wydatków inwestycyjnych, bazując na wykorzystaniu zewnętrznych źródeł finansowania, w tym kredytów i pożyczek oraz w szczególności środków z dotacji bezzwrotnych.

Tabela 45 Dynamika dochodów miasta Grajewo w latach 2004-2007, wartości realne wg roku 2007 [tys. zł]

Wyszczególnienie		2004	2005	2006	2007	Dynamika 2007/2004 2004=100	Wzrost średnio- roczny
1	Dochody własne [tys. zł]	18 555,4	20 501,6	20 779,5	26 404,8	142,3	11,0
2	Dynamika (rok poprzedni = 100)	105,2	110,5	101,4	127,1		
3	Dochody od osób fiz. i od innych jedn. nieposiadających osob. Prawnej (dział 756)	17 027,7	18 486,1	18 713,9	22 857,9	134,2	11,4
4	Dynamika (rok poprzedni = 100)	113,7	108,6	101,2	122,1		
5	Subwencje [tys. zł]	10 989,9	10 350,5	9 713,7	10 575,0	96,2	-0,9
6	Dynamika (rok poprzedni = 100)	99,5	94,2	93,8	108,9		
7	Dotacje [tys. zł]	5 472,1	7 061,9	11 937,5	11 113,4	203,1	18,8
8	Dynamika (rok poprzedni = 100)	84,1	129,1	169,0	93,1		
9	Razem dochody [tys. zł]	35 017,5	37 913,9	42 430,7	48 093,2	137,3	8,3
10	Dynamika (rok poprzedni = 100)	99,5	108,3	111,9	113,3		

Tabela 46 Dynamika wydatków miasta Grajewo w latach 2004-2007, wartości realne wg roku 2007 [tys. zł].

Wyszczególnienie		2004	2005	2006	2007	Dynamika 2007/2004 2004=100	Wzrost średnio- roczny
1	Wydatki majątkowe [tys. zł]	3 214,5	5 984,8	9 078,9	4 453,2	138,5	29,0
2	Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	186,2	151,7	49,0		
3	Wydatki bieżące (bez 5 i 7)	13 121,2	14 469,5	16 162,3	19 357,5	147,5	13,9
4	Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	110,3	111,7	119,8		
5	Wynagrodzenia osobowe i poходne [tys. zł]	16 716,2	17 276,7	18 211,4	19 128,7	114,4	4,6
6	Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	103,4	105,4	105,0		
7	Dotacje [tys. zł]	1 417,6	1 471,4	1 894,5	2 185,3	154,2	16,0
8	Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	103,8	128,7	115,4		
9	Razem wydatki [tys. zł]	34 469,5	39 202,4	45 347,1	45 124,7	130,9	9,6
10	Dynamika (rok poprzedni = 100)	93,8	113,7	115,7	99,5		

8.2 Analiza potrzeb inwestycyjnych i źródeł finansowania

W celu zidentyfikowania potrzeb inwestycyjnych na terenie miasta przeprowadzono badania wśród społeczności lokalnej. Na podstawie ich wyników sformułowano wnioski w zakresie najpilniejszych zadań. W następnym kroku dokonano konsultacji społecznych, zapraszając lokalnych liderów, podmioty gospodarcze i inne jednostki organizacyjne istotne z punktu widzenia rozwoju miasta do sformułowania potrzeb inwestycyjnych i bieżących. Na tej podstawie, uwzględniając możliwości zewnętrznego finansowania i w konsekwencji sytuację finansową miasta, stworzono Wieloletni Plan Inwestycyjny (WPI) stanowiący listę zadań realizacyjnych na lata 2007-2015. Wieloletni Plan Inwestycyjny stanowi załącznik 1 do niniejszego dokumentu.

Wśród planowanych działań inwestycyjnych dominują potrzeby infrastrukturalne, w tym w zakresie budowy dróg, sieci wodociągowej, kanalizacyjnej oraz modernizacje. Wartość zaplanowanych inwestycji w analizowanym okresie wynosi ponad 148 mln zł, z czego ponad 44 mln planuje się pokryć ze środków własnych oraz kredytów i pożyczek oraz ponad 104 mln zł pozyskać w postaci bezzwrotnych dotacji.

Spośród znaczących projektów należy wymienić budowę basenu miejskiego (całkowita wartość inwestycji - 11 mln zł), budowę systemu gospodarowania odpadami w mieście Grajewo (całkowita wartość inwestycji – 15 mln zł), stworzenie ogólnodostępnych stref rekreacji dziecięcej (całkowita wartość inwestycji – ok. 5,8 mln zł), rewitalizacja centrum Grajewa i terenów powojсковych (całkowita wartość inwestycji – 4,7 mln zł), modernizacja systemu ciepłowniczego w Grajewie ⁷ (całkowita wartość inwestycji – 18,6 mln zł), poprawa dostępności do przemysłowej części miasta (całkowita wartość inwestycji – 20 mln zł).

Istnieją różne modele finansowania działań inwestycyjnych jednostek samorządu terytorialnego:

- model klasyczny, który polega na wykorzystaniu wyłącznie środków własnych,
- model klasyczny połączony z zewnętrznym finansowaniem bezzwrotnym,
- model klasyczny połączony z finansowaniem dłużnym ze strony instytucji finansowych lub opartym na emisji obligacji komunalnych,
- model oparty o partnerstwo publiczno-prywatne.

Najkorzystniejszą formą finansowania inwestycji stanowi bezzwrotna pomoc ze środków strukturalnych UE, Funduszu Spójności, Mechanizmu Norweskiego i krajowych organów oraz organizacji (NFOŚ, WFOŚ, i inne). Realny poziom dofinansowania pojedynczych projektów może wynieść od 50 do 85% kosztów kwalifikowanych. W prognozie finansowej przyjęto średni poziom dofinansowania w wysokości 70%. Założono zatem, że każdy 1 mln dodatkowych inwestycji finansowanych środkami własnymi implikowałby kolejne 2,33 mln zł, przy udziale 70% środków zewnętrznych. Ten wariant finansowania inwestycji jest optymistyczny, ale i tak nie zapewnia wszystkich środków na proponowane zadania inwestycyjne. Wobec niskich środków własnych, gmina musi upatrywać szans w realizacji

⁷ Inwestycja planowana przez spółkę miejską PEC.

zamierzonych działań inwestycyjnych w finansowaniu zewnętrznym, w tym korzystaniu z kredytu i pożyczek. Analiza sytuacji finansowej gminy wykazuje, że istnieją duże możliwości do zaciągania kolejnych kredytów. Zdaniem autora, możliwe jest uzyskanie wyższych dochodów gminy, a świadczy o tym rosnąca dynamika z podatków, a to będzie zwiększało poziom bezpieczeństwa budżetu gminy.

Coraz częstszą formą finansowania inwestycji są obligacje przychodowe służące finansowaniu konkretnego projektu inwestycyjnego. W tym przypadku przychody ze zrealizowanego projektu są źródłem spłaty obligacji przychodowych. Taka forma pozyskiwania kapitału wymaga dokładnych analiz finansowych, może jednak być tańszym źródłem środków finansowych niż kredyty lub pożyczki. Miasto Grajewo posiada możliwości finansowania inwestycji w powyższy sposób.

W niektórych przypadkach warto rozważyć możliwość realizacji projektów wg modelu partnerstwa publiczno-prywatnego. Podstawową zasadą tej formuły jest finansowanie inwestycji przez podmioty prywatne, a ich wynagrodzeniem jest prawo do eksploatacji wybudowanego obiektu albo takie prawo połączone z zapłatą. Po okresie eksploatacji obiektu zapewniającym wykonawcy odpowiedni zwrot nakładów przechodzi on na własność podmiotu publicznego.

Miasto Grajewo posiada możliwości finansowania inwestycji zarówno w postaci obligacji przychodowych, jak i w formule partnerstwa publiczno-prywatnego.

Mimo nowych interesujących sposobów pozyskiwania kapitału na inwestycje, wśród głównych, konkretnych źródeł finansowania inwestycji należy wymienić: budżet miasta, budżet Państwa, środki prywatne mieszkańców miasta i inwestorów, środki Mechanizmu Norweskiego, środki z Ministerstw i funduszy celowych, Program Operacyjny Obszarów Wiejskich, Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013, Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013.

8.3 Prognoza dochodów i wydatków

Prognoza dochodów

Dynamika zmian wpływów do budżetu wskazuje na średnioroczny wzrost dochodów własnych w latach 2003-2007 na poziomie 11,0 %, w tym wzrost dochodów od osób fizycznych i od innych jednostek nie posiadających osobowości prawnej (dział dochodów - 756) na poziomie 11,4 %. W związku z tym, iż dochody miasta działu 756 stanowią znakomitą większość dochodów własnych gminy, w prognozie przyjęto wzrost dochodów własnych na poziomie 9% rocznie do roku 2011 włącznie i 7% począwszy od 2012 do roku 2015. Powyższe założenie wynika z końca cyklu koniunkturalnego na przełomie lat 2010-2011, po których prognozuje się zmniejszenie tempa wzrostu gospodarczego, które ma bezpośredni wpływ na wysokość dochodów miasta. Prognozę dochodów miasta prezentuje tabela 49.

Średnioroczny spadek wartości subwencji w analizowanym okresie wyniósł 0,9%. Prognozuje się utrzymanie wielkości tej kategorii dochodów na poziomie wielkości z roku 2008 przez lata 2009-2012, następnie lekki wzrost na poziomie 2% rocznie. Założenie wynika z oszacowania dwóch zjawisk: od ok. roku 2012 prawdopodobnie

nastąpi wzrost liczby dzieci w szkołach ze względu na wyż demograficzny, rozpocznie się proces powrotów młodych ludzi posiadających potomstwo, którzy wyjechali za granicę w pierwszych latach członkostwa Polski w UE.

Prognoza wielkości dotacji uwzględnia wielkości dotacji celowych i innych oraz środków pozyskanych z funduszy strukturalnych na realizację inwestycji w wysokości 30% planowanych wydatków inwestycyjnych, począwszy od roku 2009. W roku 2008 w prognozie ujęto wartości z uwzględnieniem założeń budżetowych na rok 2008.

Prognoza wydatków

Wartość planowanych inwestycji, jako plan maksimum, w latach 2007-2015 wynosi ponad 148 mln złotych. Budżet miasta nie jest w stanie udźwignąć tak dużych inwestycji samodzielnie. Władze miasta będą zabiegać o zewnętrzne finansowanie, głównie w postaci dotacji i kredytów na realizację potrzeb inwestycyjnych. Prognozę wydatków inwestycyjnych w latach 2008-2015 prezentuje tabela 48. W prognozie przyjęto średni poziom dofinansowania zadań inwestycyjnych ze środków bezzwrotnych na poziomie 70%. W roku 2008 w prognozie ujęto wartości z uwzględnieniem założeń budżetowych na rok 2008.

Tabela 47. Wydatki inwestycyjne miasta Grajewo w latach 2008-2015, wartości realne wg roku 2007 [tys. zł]

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Suma
Wydatki inwestycyjne	7700	18530	15640	17318	21700	19685	19920	22465	142958
Środki własne lub kredyty	4557,4	9979,0	9077,0	5195,4	6510,0	5905,5	3976,0	3934,5	49134,8
Dofinansowanie bezzwrotne	3142,6	12971,0	10948,0	12122,6	15190,0	13779,5	13944,0	15725,5	97823,2

Dynamika zmian w wydatkach bieżących (bez wynagrodzeń i dotacji) w latach 2004-2007 wskazuje na średnioroczny wzrost na poziomie 13,9%. Dynamika zmian wynagrodzeń i pochodnych oraz dotacji wynosi średniorocznie odpowiednio: 4,6 i 16%. W prognozie przyjęto stały wzrost wydatków bieżących na poziomie 5%; wzrost wynagrodzeń wg trendu o 4,6% do roku 2011 i 2% od roku 2012 do 2015 ze względu na koniec cyklu koniunkturalnego w latach 2011/2012. Założono zahamowanie szybkości wzrostu wydatków w postaci dotacji do 8% w skali roku w całym okresie analizy.

Zmniejszenie wzrostu wydatków bieżących w prognozie w stosunku do obserwowanych zmian w latach 2003-2007 wynika z konieczności racjonalizacji gospodarowania zasobami miasta. Bez zahamowania wzrostu wydatków bieżących realizacja wszystkich planowanych działań inwestycyjnych będzie istotnie utrudniona.

Tabela 48. Prognoza dochodów miasta Grajewo na lata 2007-2015, ceny stałe z roku 2007 [tys, zł]

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Dochody własne [tys. zł]	26 404,8	25 574	27 875,66	30 384,47	33 119,07	35 437,41	37 918,03	40 572,29	43 412,35
Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	96,9	109,0	109,0	109,0	107,0	107,0	107,0	107,0
Subwencje [tys. zł]	10 575,0	10 500,00	10 500,00	10 500,00	10 500,00	10 500,00	10 710,00	10 924,20	11 142,68
Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	99,3	100,0	100,0	100,0	100,0	102,0	102,0	102,0
Dotacje [tys. zł]	11 113,4	10 766,00	19 971,00	17 948,00	19 122,60	22 190,00	20 779,50	20 944,00	22 725,50
Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	96,9	185,5	89,9	106,5	116,0	93,6	100,8	108,5
RAZEM DOCHODY [tys. zł]	48 093,2	46 840,00	58 346,66	58 832,47	62 741,67	68 127,41	69 407,53	72 440,49	77 280,53
Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	97,4	124,6	100,8	106,6	108,6	101,9	104,4	106,7

Tabela 49. Prognoza wydatków miasta Grajewo na lata 2007-2015, ceny stałe z roku 2007 [tys, zł]

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1 Wydatki majątkowe [tys. zł]	4 453,2	7430,9	18530	15640	17318	21700	19685	19920	22465
2 Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	166,9	249,4	84,4	110,7	125,3	90,7	101,2	112,8
3 Wydatki bieżące (bez poz. 5 i 7)	19 357,5	18574,66	19503,39	20478,56	21502,49	22577,62	23706,50	24891,82	26136,41
4 Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	96,0	105,0	105,0	105,0	105,0	105,0	105,0	105,0
5 Wynagrodzenia osobowe i pochodne [tys. zł]	19 128,7	20884,87	21845,57	22850,47	23901,59	24379,62	24867,22	25364,56	25871,85
6 Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	109,2	104,6	104,6	104,6	102,0	102,0	102,0	102,0
7 Dotacje [tys. zł]	2 185,3	2185,51	2360,35	2549,18	2753,11	2973,36	3211,23	3468,13	3745,58
8 Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	100,0	108,0	108,0	108,0	108,0	108,0	108,0	108,0
9 RAZEM WYDATKI [tys. zł]	45 124,7	49075,94	62239,32	61518,21	65475,20	71630,60	71469,94	73644,51	78218,84
10 Dynamika (rok poprzedni = 100)	-	108,8	126,8	98,8	106,4	109,4	99,8	103,0	106,2

Prognoza kwoty długu

Prognoza kwoty długu publicznego została opracowana na lata 2007-2015, tj. na okres objęty analizą. Prognoza obejmuje kwotę długu publicznego zaciągniętego w latach poprzednich oraz planowanych do zaciągnięcia kredytów, mających wpływ na wysokość długu publicznego miasta.

Jako punkt wyjścia do analizy kwoty długu w deklarowanym okresie przyjęto plan budżetu na rok 2008. Na jego podstawie przyjęto wielkość zobowiązań na koniec 2007 roku na kwotę 5607,6 tys. zł. W przedłożonej prognozie długu publicznego uwzględniono przewidywane wykonanie dochodów budżetowych w poszczególnych latach objętych spłatą zadłużenia.

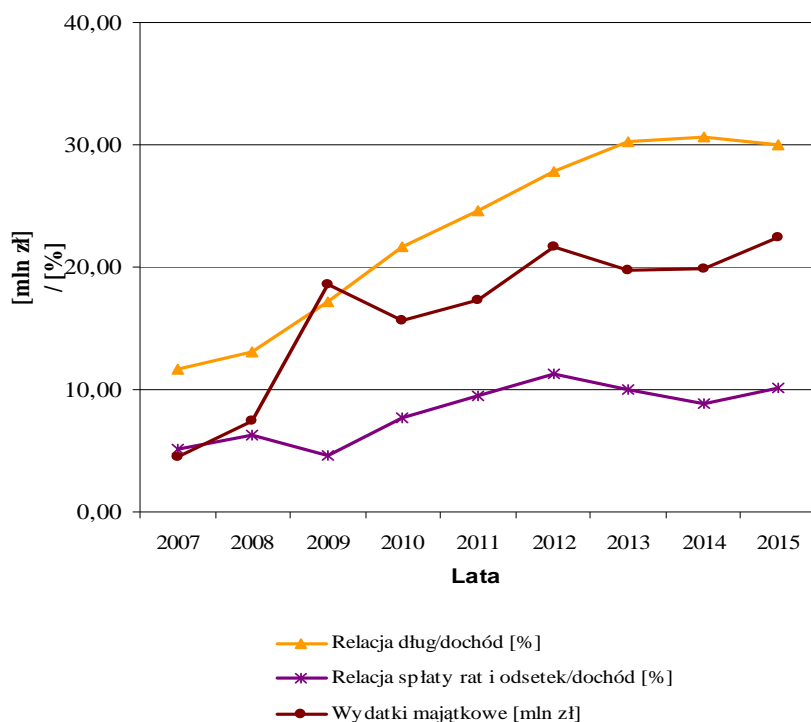
Osiągnięto dodatni wynik finansowy w roku 2007 w wysokości 2,968 mln zł i ujemny wynik w każdym okresie aż do roku 2015.

Deficyt budżetowy w roku 2008 będzie pokryty z kredytu oraz wolnych środków zakumulowanych w roku 2007 w kwocie ok. 1,7 mln zł. W pozostałych latach deficyt budżetowy będzie pokrywany kolejnymi kredytami.

Na potrzeby prognozy przyjęto pokrycie deficytu w latach 2009-2010 kredytami pobieranymi na okres 3 lat, a w latach kolejnych na okres 5 lat przy oprocentowaniu 5,6% rocznie, spłata w równych ratach.

Relacja kwoty długu do dochodu w badanym okresie rośnie od ok. 12% w roku 2007 do ok. 30% w roku 2013, po czym stabilizuje się na wspomnianym poziomie. Relacja wartości rat i odsetek do dochodu rośnie od 5,09% w roku 2007 do ok. 11,3% w roku 2012, następnie ulega stabilizacji. Wartości wskaźników dyscypliny budżetowej wynikają ze znaczących nakładów inwestycyjnych planowanych przez miasto w badanym okresie.

Wykres 8. Prognoza kwoty długu publicznego

Łączna kwota długu publicznego planowana na koniec każdego roku w latach 2007-2015 nie przekracza 60% dochodów, co jest zgodne z przepisem art. 170 ust. 2 ustawy o finansach publicznych. Również łączna kwota przypadających do spłaty w każdym roku budżetowym rat zadłużenia oraz potencjalnych spłat kwot wynikających z udzielonych poręczeń oraz gwarancji nie przekracza 15% planowanych na dany rok budżetowy dochodów, co jest zgodne z przepisem art. 169 ust. 1 w/w ustawy.

Tabela 50. Prognoza kwoty długu publicznego miasta Grajewo na lata 2007-2015, ceny stałe z roku 2007 [tys, zł]

Wyszczególnienie	Na koniec 2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.Zobowiązania	5607,60	8807,60	12442,26	16742,46	20698,39	25796,91	26920,03	27480,88	29711,20
1.1.Zaciągnięte zobowiązania - kredyty	5607,60	5607,60	6143,34	10036,00	12721,74	15455,26	18958,46	21020,88	22224,91
1.2. Planowane		3200,00	6298,92	6706,46	7976,65	10341,65	7961,57	6460,00	7486,29
2. Obsługa długu	2449,55	2931,67	2681,80	4535,71	5934,29	7683,97	6960,82	6433,14	7792,57
2.1. Spłata rat kapitałowych	2157,75	2664,26	2406,26	4020,72	5243,13	6838,46	5899,15	5255,97	6547,97
2.2. Spłata odsetek i dyskonta	291,78	267,41	275,54	514,99	691,16	845,52	1061,67	1177,17	1244,59
3.Prognozowane dochody	48093,19	46840,00	58346,66	58832,47	62741,67	68127,41	69407,53	72440,49	77280,53
4. Prognozowane wydatki	45124,72	49075,94	62239,32	61518,21	65475,20	71630,60	71469,94	73644,51	78218,84
4.1. Wydatki bieżące	40671,53	41645,04	43709,32	45878,21	48157,20	49930,60	51784,94	53724,51	55753,84
4.2. Wydatki majątkowe	4453,19	7430,90	18530,00	15640,00	17318,00	21700,00	19685,00	19920,00	22465,00
5. Wynik finansowy	2968,47	-2235,94	-3892,66	-2685,74	-2733,52	-3503,19	-2062,42	-1204,02	-938,31
6. Relacja dług/dochód [%]	11,66%	13,12%	17,20%	21,62%	24,63%	27,83%	30,29%	30,68%	29,97%
7. Relacja spłaty rat i odsetek/dochód [%]	5,09%	6,26%	4,60%	7,71%	9,46%	11,28%	10,03%	8,88%	10,08%

Wnioski

Realizacja zaplanowanych działań inwestycyjnych miasta będzie możliwa przy zmniejszeniu tempa wzrostu wydatków bieżących do wykazanego w prognozie poziomu oraz uzyskaniu dofinansowania na poziomie zbliżonym do 70% lub większym wartości inwestycji w latach 2007-2015. Dofinansowanie na poziomie 70% pozwala na istotną swobodę przy przesuwaniu wydatków pomiędzy latami oraz zapewnia utrzymanie wskaźników zadłużenia oraz spłaty rat i odsetek w stosunku do dochodu na bezpiecznym poziomie.

IX. Wdrażanie i monitoring Strategii

Strategia została przygotowana w oparciu o wiedzę dostępną w momencie opracowywania dokumentu. Jednak dynamiczne otoczenie, jak i procesy zachodzące w mieście będą stopniowo dezaktualizowały zarówno część diagnostyczną strategii, jak i pozostałe elementy opracowania. Myślenie o przyszłości miasta wymaga natomiast stałej kontroli zachodzących tendencji oraz odpowiedniej modyfikacji dokumentu. Stąd założenia przyjęte w niniejszej strategii mają charakter elastyczny, a zakończenie prac nad sformułowaniem strategii jest jednocześnie punktem wyjścia do doskonalenia procesu zarządzania rozwojem miasta.

Warunkiem skutecznej realizacji założeń Strategii Rozwoju Miasta Grajewo jest stworzenie systemu stałego monitorowania i oceny osiągniętych efektów. Monitorowanie i kontrola jest to proces, który ma na celu systematyczne analizowanie stopnia zaawansowania realizacji poszczególnych przedsięwzięć i ich zgodności ze sformułowanymi celami.

Monitorowanie ma na celu:

- stworzenie systemu aktualizowania wiedzy o sytuacji miasta,
- ocenę stopnia realizacji działań założonych w Strategii;
- ocenę efektywności wykorzystania posiadanych środków finansowych;
- weryfikację zgodności osiągniętych rezultatów z założonymi celami;
- systematyczne monitorowanie zewnętrznych źródeł wsparcia dla realizacji programów i projektów
- korygowanie działań, w sytuacji gdy nie przynoszą one zamierzonych efektów lub w sytuacji wystąpienia zmian uniemożliwiających lub utrudniających ich realizację;
- wcześniejszą diagnozę trudności mogących mieć wpływ na realizację inwestycji, zwłaszcza terminowości ich zakończenia.

Monitoring będzie odbywał się na dwóch poziomach:

- strategicznym (odpowiedzialność za proces monitorowania spoczywa na Radzie Miasta);
- wykonawczym (odpowiedzialność za proces monitorowania spoczywa na Burmistrzu Miasta Grajewo).

Na poziomie strategicznym monitorowanie ma na celu ocenę stopnia realizacji celów i zadań założonych w Strategii oraz jej aktualizacja.

Na poziomie wykonawczym monitorowanie ma na celu bieżącą ocenę przebiegu realizacji poszczególnych działań, zapewnienie niezbędnych środków finansowych na realizację przyjętych zadań, przewidywanie i przeciwdziałanie wszelkim zagrożeniom utrudniającym realizację Strategii.

Podstawowym warunkiem wiarygodności i skuteczności ewaluacji jest jej niezależność. Z warunku tego wynika konieczność utworzenia, niezależnego organizacyjnie od zespołów zaangażowanych w proces tworzenia i wdrażania Strategii Rozwoju Miasta, zespołu monitorującego, w skład którego wchodziłby jeden lub więcej pracowników.

System monitorowania realizacji Strategii wymaga przygotowania okresowych sprawozdań sporządzanych raz na dwa lata. Pracownik zespołu monitorującego do 31 stycznia przygotowuje raport z monitoringu Strategii, dotyczący poprzedniego okresu.

Monitoring Strategii będzie polegał na procentowej ocenie stopnia realizacji założonych zadań inwestycyjnych zgodnych z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym. Ocena ta dokonana będzie w oparciu o dane finansowe oraz po konsultacjach z podmiotami odpowiedzialnymi za realizację poszczególnych zadań.

Ocena stopnia realizacji strategii będzie się odbywała w dwóch aspektach:

- materialne wykonanie zadań w danym okresie (MWZ),
- finansowe wykonanie zadań w danym okresie (FWZ),

MWZ oblicza się jako średnie procentowe wykonanie wszystkich zadań zaplanowanych w Strategii, wskaźnik informuje, ile z zaplanowanych zadań na lata 2007-2015 zostało zrealizowanych do dnia oceny realizacji strategii.

FWZ oblicza się jako stosunek środków wydatkowanych do całkowitych zaplanowanych na realizację strategii w latach 2007-2015. Jako środki zaplanowane na realizację strategii należy rozumieć wartość zaktualizowanych wydatków na dzień dokonywania oceny strategii.

Końcowy wskaźnik realizacji Strategii w badanym okresie (dwa lata) zostanie obliczony według wzoru:

$$\text{Stopień realizacji Strategii} = 0,5 \times \text{MWZ} + 0,5 \times \text{FWZ}$$

Każdy z tych dwóch wymiarów oceny realizacji zadań jest równie ważny, w związku z tym we wskaźniku obu przyznano taką samą wagę 0,5.

Przykład obliczenia wskaźnika realizacji Strategii w latach 2007-2009

L.p.	TYTUŁ PROJEKTU/ZADANIA ORAZ JEGO ZAKRES	Materialne wykonanie zadania w danym okresie	Finansowe wykonanie zadania w danym okresie	Całkowita kwota zaplanowana na zadanie
		[%]	[zł]	[zł]
1.	Zadanie 1	40	0,4 mln	1 mln zł
2.	Zadanie 2	20	0,4 mln	2 mln
3.	Zadanie 3	0	0	9 mln
	MWZ(średnia)	20		
	Suma		0,8	12 mln
	FWZ		FWZ = $0,8/12 = 0,067 = 6,7\%$	

Stopień realizacji Strategii = $0,5 \cdot 20\% + 0,5 \cdot 6,7\% = 10\% + 3,35\% = 13,35\%$.

Wskaźnik Poziomu Realizacji Strategii będzie stopniowo narastał w kolejnych okresach sprawozdawczych tak, aby na koniec okresu planowania, tzn. w 2015 roku wyniósł 100%.

Oprócz monitorowania poziomu wykonania Strategii ważne jest również przewidywanie i przeciwdziałanie zagrożeniom utrudniającym realizację Strategii. W związku z tym po stwierdzeniu niskiego poziomu realizacji zadań bądź innych uchybień raport będzie zawierał uzasadnienie istniejącego stanu oraz próbę określenia jego przyczyn.

W raporcie monitorującym stan realizacji Strategii zawarte będą także rekomendacje i proponowane zmiany. Raport monitorujący będzie konsultowany i omawiany z zespołami zaangażowanymi w powstawanie i realizację Strategii. Strategia Rozwoju Miasta będzie aktualizowana uchwałą Rady Miasta na podstawie rekomendacji i propozycji zmian zawartych w raporcie. Szczegółowe zasady wprowadzania korekt i aktualizowania Strategii powinna określać specjalna uchwała.

Realizacja zadań zaproponowanych w Strategii kontrolowana będzie również, co wynika z właściwych przepisów, przez właściwe jednostki Urzędu Wojewódzkiego oraz instytucje zaangażowane w realizację konkretnego programu.

Informacje na temat realizacji poszczególnych działań na terenie miasta Grajewo przedstawiane będą na stronie internetowej działającej w systemie Biuletynu Informacji Publicznej, jak również w gablotach informacyjnych.

X. Public Relations dokumentu

Głównymi celami działań informacyjno-promocyjnych związanych ze „Strategią rozwoju Grajewa na lata 2007 -2015” będzie:

- upowszechnienie informacji na temat inwestycji planowych w mieście do roku 2015 wraz ze wskazaniem szacunkowych kosztów realizacji projektów;
- wskazanie możliwości uzyskania zewnętrznego dofinansowania na niektóre planowane przedsięwzięcia;
- bieżące informowanie opinii publicznej o zakresie i wymiarze otrzymanej pomocy unijnej dla poszczególnych projektów;
- bieżące informowanie opinii publicznej o zakresie i wymiarze realizowanych inwestycji zaplanowanych w dokumencie.

Grupami docelowymi public relations Strategii, czy szerzej promocji dokumentu będzie przede wszystkim społeczność miasta, czyli mieszkańcy, władze samorządowe, lokalne organizacje i instytucje funkcjonujące na terenie miasta (grupy docelowe wewnętrzne). Informacja o dokumencie będzie także ukierunkowana „na zewnątrz”, czyli do władz wojewódzkich oraz różnego typu organizacji społecznych i pozarządowych, samorządów gospodarczych, działających nie tylko na szczeblu lokalnym, ale także regionalnym.

Szczegółowo zaś rzecz biorąc, do adresatów działań promocyjnych dokumentu należeć będą:

- mieszkańcy Grajewa, w tym także grupy mieszkańców zagrożone wykluczeniem społecznym;
- lokalne władze samorządowe (samorząd Miasta Grajewa, samorząd Gminy Grajewa, samorząd Powiatu Grajewskiego);
- pracownicy Urzędu Miasta Grajewa i miejskich jednostek organizacyjnych,
- biblioteki gminne, szkoły i inne placówki oświatowe, instytucje świadczące pomoc społeczną itd.;
- lokalne organizacje pozarządowe;
- media o zasięgu lokalnym i regionalnym;
- Urząd Marszałkowski w Białymstoku;
- Podlaski Urząd Wojewódzki.

Szczegółowym celem działań promocyjnych skierowanych do „wewnętrznych” grup docelowych będzie:

- informowanie o postępie realizacji zadań zawartych w Strategii;
- zachęcenie poszczególnych instytucji i organizacji do włączenia się w realizację działań zapisanych w dokumencie.

Natomiast szczegółowym celem działań promocyjnych skierowanych do „zewnętrznych” grup docelowych będzie tworzenie pozytywnego wizerunku miasta Grajewa jako miasta aktywnego, posiadającego skonkretyzowaną wizję rozwoju.

Osiągnięcie wskazanych powyżej celów działań promocyjno-informacyjnych stanie się możliwe po zastosowaniu różnorodnych form promocji, do których zaliczyć należy:

- prezentację założeń Strategii na poszczególnych komisjach Rady Miasta, jak też na sesji Rady;
- publikację całego tekstu dokumentu na stronie internetowej miasta;
- publikację głównych założeń Strategii na komercyjnych portalach lokalnych i w prasie lokalnej;

- organizację konferencji prasowych propagujących założenia Strategii, jak też możliwości wykorzystania środków unijnych na cele rozwoju lokalnego;
- publikacje, broszury informacyjne, materiały audiowizualne, ulotki pozwalające w łatwy, przystępny i atrakcyjny sposób przekazywać założenia dokumentu, a także wiedzę o Unii Europejskiej i dostępnej pomocy, jak również roli instytucji samorządowych w zarządzaniu tą pomocą;
- współpracę z mediami lokalnymi i regionalnymi w zakresie przekazywania informacji na temat realizacji założeń dokumentu.

Spis rysunków

Rysunek 1 Powiązanie strategii Grajewa z dokumentami krajowymi i regionalnymi	5
Rysunek 2. Grajewe na tle Polski, województwa podlaskiego i powiatu grajewskiego	13
Rysunek 3 Natężenie ruchu na głównych ulicach miasta Grajewa	22

Spis tabel

Tabela 1 Parametry ścieków deszczowo-przemysłowych oczyszczonych w zakładowej oczyszczalni w latach 2004-2006 (w Mg/rok)	17
Tabela 2 Wielkość zanieczyszczeń z Pfleiderer Grajewe SA w latach 2004-2006	20
Tabela 3 Wielkość zanieczyszczeń z Zakładu Produkcji Mleczarskiej „MLEKPOL” w Grajewie w latach 2004-2006	21
Tabela 4 Zestawienie uśrednionych pomierzonych wartości dla tras przelotowych przez miasto Grajewe w porze dnia	23
Tabela 5 Zestawienie uśrednionych pomierzonych wartości dla tras przelotowych przez miasto Grajewe w porze nocy	23
Tabela 6 Liczba ludności miasta Grajewe (stan na dzień 31 grudnia) – wg miejsca zameldowania	26
Tabela 7 Ruch naturalny ludności Grajewa w latach 2003-2006	27
Tabela 8 Ruch wędrowniczy ludności Grajewa w latach 2003 - 2006	28
Tabela 9 Wskaźniki demograficzne miasta Grajewe	29
Tabela 10 Struktura mieszkańców Grajewa w wieku powyżej 13 lat według poziomu wykształcenia w 2002 roku (w %) – na tle innych miast podlaskich	29
Tabela 11 Organizacja przedszkoli w roku szkolnym 2007/2008	30
Tabela 12 Liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli w Grajewie w latach 2003-2006	30
Tabela 13 Organizacja szkół miejskich w roku szkolnym 2007/2008	30
Tabela 14 Dane dotyczące instytucji kultury w Grajewie	33
Tabela 15 Statystyki dotyczące bibliotek miejskich na terenie Grajewa	34
Tabela 16. Statystyki dotyczące opieki zdrowotnej na terenie Grajewa w latach 2003-2006	34
Tabela 17 Przyczyny zgłaszania się o pomoc do MOPS w Grajewie w latach 2004-2006	37
Tabela 18 Podmioty gospodarki narodowej według sektorów własności	38
Tabela 19 Udział podmiotów gospodarki narodowej miasta Grajewe na tle innych gmin powiatu grajewskiego w latach 2004-2006	39
Tabela 20 Podmioty gospodarki narodowej miasta Grajewe w porównaniu do innych gmin powiatu grajewskiego w 2006 roku	39
Tabela 21 Podmioty gospodarki narodowe zarejestrowane w rejestrze regon w latach 2004-2006 r. Stan w dniu 31 XII	40
Tabela 22 Zmiany struktury podmiotów gospodarki narodowej w Grajewie w latach 2003-2006	41
Tabela 23 Powierzchnia przeznaczona na działalność rolniczą w gminie Grajewe w ha w latach 2003-2005	42
Tabela 24 Gospodarstwa wg rodzaju i grup obszarowych użytków rolnych w gminie Grajewe w 2002	43
Tabela 25 Liczba gospodarstw wg rodzaju i pogłowia zwierząt	44

Tabela 26 Liczba gospodarstw wg rodzaju i celu produkcji	44
Tabela 27 Liczba gospodarstw wg rodzaju gospodarstwa i rodzaju działalności gospodarczej	45
Tabela 28 Gospodarstwa domowe wg struktury dochodów w Grajewie 2002 roku....	45
Tabela 29 Pracujący w mieście Grajewo według sektorów w 2006 roku	46
Tabela 30 Struktura osób bezrobotnych w mieście Grajewo	46
Tabela 31 Struktura osób bezrobotnych w mieście Grajewo w poszczególnych kategoriach wiekowych	47
Tabela 32 Zasoby mieszkaniowe według form własności w Grajewie w latach 2004- 2006	47
Tabela 33 Poziom wyposażenia mieszkań w instalacje (w % ogółu mieszkań).....	48
Tabela 34 Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania (w m ²)	48
Tabela 35 Wykaz ujęć wodnych i ich charakterystyka	50
Tabela 36 Dane o oczyszczalni ścieków za rok 2006	52
Tabela 37 Wykaz oczyszczalni ścieków istniejących na terenie miasta	52
Tabela 38 Efekty selektywnej zbiórki odpadów	53
Tabela 39 Analiza SWOT Miasta Grajewa	57
Tabela 40 Cele strategiczne i operacyjne rozwoju Grajewa.....	62
Tabela 41 Tabela Wynik finansowy miasta Grajewo w latach 2003-2007, wartości nominalne [tys. zł].....	91
Tabela 42 Dochody miasta Grajewo w latach 2003-2007, wartości nominalne [tys. zł]	92
Tabela 43 Tabela Wydatki miasta Grajewo w latach 2003-2007, wartości nominalne [tys. zł].....	92
Tabela 44. Struktura dochodów i wydatków budżetowych w latach 2004-2007.....	93
Tabela 45 Dynamika dochodów miasta Grajewo w latach 2004-2007, wartości realne wg roku 2007 [tys. zł].....	94
Tabela 46 Dynamika wydatków miasta Grajewo w latach 2004-2007, wartości realne wg roku 2007 [tys. zł].	94
Tabela 48. Wydatki inwestycyjne miasta Grajewo w latach 2008-20015, wartości realne wg roku 2007 [tys. zł].....	97
Tabela 49 Prognoza dochodów miasta Grajewo na lata 2007-2015, ceny stałe z roku 2007 [tys, zł].....	98
Tabela 50 Prognoza wydatków miasta Grajewo na lata 2007-2015, ceny stałe z roku 2007 [tys, zł].....	98
Tabela 51 Prognoza kwoty długu publicznego miasta Grajewo na lata 2007-2015, ceny stałe z roku 2007 [tys, zł].....	101

Spis wykresów

Wykres 1 Struktura wiekowa mieszkańców Grajewa w latach 2004-2006	27
Wykres 2 Przyrost naturalny i saldo migracji wędrowniczej mieszkańców Grajewa w latach 2003-2006	28
Wykres 3 Zmiany liczby uczniów w szkołach podstawowych na terenie Grajewa w latach 2003-2006	31
Wykres 4 Zmiany liczby uczniów w gimnazjach na terenie Grajewa w latach 2003- 2006	31
Wykres 5 Struktura podmiotów w Grajewie w 2006 roku	40

Wykres 6 Struktura podmiotów w Grajewie w porównaniu do powiatu grajewskiego i województwa podlaskiego w roku 2006.....	41
Wykres 7 Struktura powierzchni przeznaczonej na działalność rolniczą w mieście Grajewo w roku 2006.....	43
Wykres 8 Prognoza kwoty długu publicznego	99

Załącznik 1. Wieloletni Plan Inwestycyjny Strategii Rozwoju Grajewa w latach 2007-2015

L.p.	TYTUŁ PROJEKTU / ZADANIA ORAZ JEGO ZAKRES	TERMIN REALIZACJI		WARTOŚĆ [tys. PLN]	Środki własne i kredyty [tys. PLN]	Środki pomocy bezzwrotnej [tys. PLN]
		rok rozpoczęcia	rok zakończenia			
1	2	3		4	5	6
	<u>Os. M. Konopnickiej (cz. Północna)</u>					
1	Budowa sieci wod. w ulicach: Kolejowej, Działkowej, Stefczyka, Kwiatowej, Konopskiej (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2008	2011	760	228	532
2	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul. Kolejowej, Działkowej, Łąkowej, Stefczyka, Kwiatowej i Konopskiej (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2008	2011	1800	540	1260
3	Budowa kanalizacji deszczowej w ul. Łąkowej, Lirycznej, Kolejowej, Działkowej, Konopskiej, Stefczyka, Kwiatowej	2007	2011	2300	636	1484
4	Budowa ulic (jezdnie, chodniki): Konopnickiej, Lirycznej, Baśniowej, Łąkowej, Działkowej, Konopskiej, Stefczyka, Kwiatowej, Kolejowej.	2008	2016	2590	777	1813
	<u>Os. M. Konopnickiej (cz. Południowa)</u>					
5	Budowa sieci wod. w ulicach: Sadowej, Jaśminowej, Miodowej, Miłej i Lawendowej (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2008	2014	790	237	553
6	Budowa kanalizacji sanitarnej w ulicach: Sadowej, Jaśminowej, Miodowej, Miłej i Lawendowej (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2008	2014	950	285	665
7	Budowa kanalizacji deszczowej w ulicach: Sadowej, Jaśminowej, Miodowej, Miłej, Rolnej i Lawendowej	2008	2014	1100	330	770
8	Budowa nawierzchni ulic (jezdnie i chodniki): Sadowej (I i II odc.), Jaśminowej, Miodowej, Miłej, Rolnej, Bocznej, Lawendowej.	2008	2016	4900	1470	3430
	<u>Os. Parkowe</u>					
9	Budowa sieci wodociągowej w części ul. 11 Listopada, części ul. Wierzbowej, Ks. J. Popiełuszki (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2009	2011	350	105	245
10	Budowa kanalizacji sanitarnej w części ulic: 11 Listopada części ul. Wierzbowej, Ks. J. Popiełuszki (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2009	2011	1040	312	728
11	Budowa kanalizacji deszczowej w ulicy 11 Listopada	2011	2012	430	129	301

L.p.	TYTUŁ PROJEKTU / ZADANIA ORAZ JEGO ZAKRES	TERMIN REALIZACJI		WARTOŚĆ [tys. PLN]	Środki własne i kredyty [tys. PLN]	Środki pomocy bezzwrotnej [tys. PLN]
		rok rozpoczęcia	rok zakończenia			
12	Budowa ulic (jezdnie, chodniki): 11 Listopada, Sosnowa, Wierzbowa, Świerkowej, Jodłowej, Parkowej, Brzozowa.	2008	2016	1560	468	1092
	<u>Os. Huta</u>					
13	Budowa ulic (jezdnie, chodniki) Ks. Al. Pęzy, 23 Stycznia, Baczyńskiego, Wyzwolenia, Lipowa, Wesola, Spółdzielcza.	2008	2016	910	273	637
14	Budowa kanalizacji deszczowej w ul. Baczyńskiego	2008	2010	100	30	70
	<u>Os. Północ</u>					
15	Budowa sieci wodociągowej w ulicach: Piaskowej, Kochanowskiego, Grunwaldzkiej (tereny nowo wyznaczone), Krzywej, Żeromskiego, Polnej (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2009	2012	670	201	469
16	Budowa kanalizacji sanitarnej w ulicach: Kochanowskiego, Grunwaldzkiej (tereny nowo wyznaczone), Piaskowej, Polnej, Krzywej, Żeromskiego (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2009	2012	1010	330	770
17	Budowa kanalizacji deszczowej w ul.: Słowackiego, Kochanowskiego, Piaskowej, Żeromskiego, Norwida, Orzeszkowej, Reymonta, tereny przy ul. Grunwaldzkiej, Polnej, Krzywej, Kolektorowej	2008	2012	860	258	602
18	Budowa ulic (jezdnie, chodniki): Wilczewo, Słowackiego, Kochanowskiego, Piaskowej, Żeromskiego, Norwida, Orzeszkowej, Reymonta, Wyspiańskiego, Dąbrowskiej, tereny przy ul. Grunwaldzkiej, Polnej, Krzywej, Kolektorowej, Wiejskiej.	2008	2016	1550	465	1085
	<u>Os. Szkolna</u>					
19	Budowa sieci wodociągowej w ul. Partyzantów i na terenie za stadionem (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2008	2014	150	45	105
20	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul.: Sportowej, Pułaskiego, Partyzantów i na terenie za stadionem (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2008	2014	690	207	483
21	Budowa kanalizacji deszczowej w ul.: Sportowej, Partyzantów i na terenie za stadionem	2008	2014	510	153	357
22	Budowa ulic (jezdnie, chodniki): Partyzantów, Sportowa, Bema, Wąska, Dąbrowskiego, Kościuszki, Różanej i terenów za stadionem i w części ul. Pułaskiego.	2008	2016	1900	570	1330
	<u>Os. Wiktorowo</u>					
23	Budowa sieci wodociągowej w ulicy Skośnej.	2008	2008	50	15	35
24	Budowa kanalizacji deszczowej w ulicy Skośnej.	2008	2008	50	15	35

L.p.	TYTUŁ PROJEKTU / ZADANIA ORAZ JEGO ZAKRES	TERMIN REALIZACJI		WARTOŚĆ [tys. PLN]	Środki własne i kredyty [tys. PLN]	Środki pomocy bezzwrotnej [tys. PLN]
		rok rozpoczęcia	rok zakończenia			
25	Budowa ulic (jezdnie i chodniki): Wiktorowo, Skośna.	2009	2016	415	124,5	290,5
	<u>Os. Przekopka</u>					
26	Budowa sieci wodociągowej w ul.: Elcka, Przekopka, Owocowa, Grzybowa, Leśna, Malinowa, Jeżynowa, Poziomkowa, sięgacz (Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo)	2008	2010	1175	352,5	822,5
27	Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w ulicach: Przekopka, Owocowa, Grzybowa, Leśna, Malinowa, Jeżynowa, Poziomkowa, sięgacz i odc. Wierzbowa-Owocowa (Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo)	2008	2010	2200	660	1540
28	Budowa kanalizacji deszczowej w ulicach: Przekopka, Owocowa, Grzybowa, Leśna, Malinowa, Jeżynowa i sięgacz	2008	2010	1130	339	791
29	Budowa ulic (jezdnie, chodniki): Przekopka, Owocowa, Grzybowa, Leśna, Malinowa, Jeżynowa, Poziomkowa, sięgacz.	2010	2016	2200	660	1540
	<u>Centrum miasta</u>					
30	Budowa sieci wod. w ul. Piłsudskiego (Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo)	2009	2010	375	112,5	262,5
31	Bud. kan. san. w ul.: Piłsudskiego (Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo)	2008	2010	580	174	406
32	Budowa kanalizacji deszczowej przy parkingu na ul. Ks. J. Popiełuszki w ul. Buczka, Krótkiej, w sięgachu od ul. Mickiewicza	2009	2011	220	66	154
33	Budowa parkingów przy ul. Ks. J. Popiełuszki, Buczka i nawierzchni ulicy: części Dwornej, w ul. Krótkiej, sięgachu od ul. Mickiewicza, chodniki w ul. W. Polskiego i Elckiej	2008	2013	2350	705	1645
	<u>Rejon ul. Ekologicznej, Topolowej i Elektrycznej, Konstytucji 3 Maja, Targowej i 9 Pułku Strzelców Konnych</u>					
34	Budowa sieci wodociągowej w ul.: Elektrycznej, Topolowej, Ekologicznej i nowoprojektowanych przy ul. Elektrycznej (Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo)	2008	2014	350	105	245
35	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul.: Elektrycznej, Topolowej, Ekologicznej i nowoprojektowanych przy ul. Elektrycznej (Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo)	2008	2016	1680	504	1176
36	Budowa kanalizacji deszczowej w ul.: Elektrycznej, Topolowej, Konstytucji 3 Maja, Ekologicznej (do ul. Topolowej), 9 Pułku Strzelców Konnych i nowoprojektowanych przy ul. Elektrycznej	2008	2016	2220	666	1554

L.p.	TYTUŁ PROJEKTU / ZADANIA ORAZ JEGO ZAKRES	TERMIN REALIZACJI		WARTOŚĆ [tys. PLN]	Środki własne i kredyty [tys. PLN]	Środki pomocy bezzwrotnej [tys. PLN]
		rok rozpoczęcia	rok zakończenia			
37	Budowa ulic (jezdnie, chodniki): Elektrycznej, Ekologicznej, Topolowej, Konstytucji 3 Maja, Targowej, 9 Pułku Strzelców Konnych i nowoprojektowanych przy ul. Elektrycznej.	2008	2016	6145	1843,5	4301,5
	<u>Tereny na Os. Jana Pawła II (teren po jednostce wojskowej)</u>					
38	Budowa sieci wodociągowej w nowoprojektowanych ulicach (04 KD, 07 KD, 03 KD) (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2008	2012	170	51	119
39	Budowa kan. sanitarnej w nowoprojekt. ulicach (04 KD, 05 KD, 07 KD, 08 KD, 09 KD, 03 KD, podłączenie) (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2008	2012	840	252	588
40	Budowa kanalizacji deszczowej w nowoprojektowanych ulicach (04 KD, 05 KD, 06 KD, 07 KD, 09 KD, 03 KD) i podłącz. w osiedlu	2008	2012	660	198	462
41	Budowa ulic (jezdnie, chodniki) nowoprojektowanych (04 KD, KX, 05 KD, 06 KD, 07 KD, 08 KD, 09 KD, KX2, 03 KD) i podłącz. w osiedlu.	2008	2016	1460	438	1022
	<u>Tereny na Os. Jana Pawła II (pomiędzy ul. Kościelną a Kościołem)</u>					
42	Budowa sieci wodociągowej w ulicach na terenie osiedla (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2010	2016	250	75	175
43	Bud. kan. san. w ul. na terenie osiedla (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2010	2016	820	246	574
44	Budowa kanalizacji deszczowej w ulicach na terenie osiedla	2010	2016	810	243	567
45	Budowa nawierzchni ulic na terenie osiedla.	2011	2016	1600	480	1120
	<u>Osiedle przy ul. Spokojnej</u>					
46	Budowa sieci wodociągowej w ul. W.Perlitza, Legionistów (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2009	2010	25	7,5	17,5
47	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul. Spokojnej W.Perlitza, Legionistów, Ułańskiej (<u>Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo</u>)	2011	2014	340	102	238
48	Budowa kanalizacji deszczowej w ul. H. Sawickiej, Spokojnej, Legionistów, Rtm.W.Konopki	2008	2016	330	99	231
49	Budowa ulic (jezdnie, chodniki): H.Sawickiej, Spokojnej, W.Perlitza, Legionistów, Rtm.W.Konopki, Ułańskiej	2009	2016	1055	316,5	738,5
	<u>Tereny przemysłowe</u>					

L.p.	TYTUŁ PROJEKTU / ZADANIA ORAZ JEGO ZAKRES	TERMIN REALIZACJI		WARTOŚĆ [tys. PLN]	Środki własne i kredyty [tys. PLN]	Środki pomocy bezzwrotnej [tys. PLN]
		rok rozpoczęcia	rok zakończenia			
50	Budowa sieci wodociągowej w ul.: Fabrycznej, Wiórowej, Robotniczej (Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo)	2008	2014	500	150	350
51	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul.: Fabrycznej, Przemysłowej, Robotniczej i Wiórowej (Regulacja gospodarki wodno- ściekowej w Mieście Grajewo)	2008	2016	3300	990	2310
52	Budowa kan. deszczowej w Magazynowej	2011	2012	50	15	35
53	Budowa ulicy Magazynowej (jezdnia, chodniki).	2011	2014	850	255	595
	<u>Tereny zabudowy rzemieślniczej (ul. Przemysłowa)</u>					
54	Budowa sieci wodociągowej w ulicy Architektów i nowoprojektowanych (Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo)	2010	2016	155	46,5	108,5
55	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul.: Architektów i nowoprojektowanych (Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo)	2010	2016	400	120	280
56	Budowa kanalizacji deszczowej w ul. Architektów i nowoprojektowanych	2011	2016	385	115,5	269,5
57	Budowa ulic (jezdnia, chodniki): Architektów i nowoprojektowanych.	2012	2016	730	219	511
	<u>Os. Zielone</u>					
58	Budowa sieci wodociągowej w ul.: Geodetów i nowoprojektowanych (Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo)	2009	2016	55	16,5	38,5
59	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul.: Geodetów i nowoprojektowanych (Regulacja gospodarki wodno-ściekowej w Mieście Grajewo)	2009	2016	270	81	189
60	Budowa kanalizacji deszczowej w ul.: Geodetów i nowoprojektowanych	2009	2016	250	75	175
61	Budowa ulic (jezdnia, chodniki): Geodetów.	2011	2016	410	123	287
62	Budowa nawierzchni ulic i kan. deszczowej w Osiedlu Młodych .	2010	2011	300	90	210
63	Budowa kanalizacji deszczowej na os. Południe	2008	2009	100	100	0
64	Budowa nawierzchni ulic i placów na os. Południe	2008	2009	400	400	0
65	Budowa nawierzchni chodników i placów na terenie miasta	2008	2016	1400	420	980
66	Budowa sieci ciepłowniczej na terenie Os. Szkolne i w innych rejonach miasta	2008	2016	1000	300	700
67	Budowa ścieżek rowerowych.	2009	2016	180	54	126
68	Budowa systemu gospodarowania odpadami w mieście Grajewo (Biebrzański system gospodarki odpadami - etap II)	2008	2013	15000	4500	10500

L.p.	TYTUŁ PROJEKTU / ZADANIA ORAZ JEGO ZAKRES	TERMIN REALIZACJI		WARTOŚĆ [tys. PLN]	Środki własne i kredyty [tys. PLN]	Środki pomocy bezzwrotnej [tys. PLN]
		rok rozpoczęcia	rok zakończenia			
69	Budowa sali sportowej przy Szkole Podstawowej nr 4 / Publicznym Gimnazjum nr 3.	2008	2010	4000	1200	2800
70	Poprawa atrakcyjności turystycznej powiatu grajewskiego poprzez budowę basenu w Grajewie	2008	2012	11000	3300	7700
71	Modernizacja obiektów stadionu miejskiego (II etap) – boisko boczne, parking i urządzenie pomieszczeń pod trybuną	2010	2014	1000	300	700
72	Budowa targowicy miejskiej przy ul. Dwornej.	2008	2011	2000	600	1400
73	Zakładanie parków, zieleńców i placów zabaw dla dzieci na terenie miasta (w tym Central Park)	2008	2016	500	150	350
74	Rozbudowa cmentarza komunalnego.	2008	2016	890	267	623
75	Budowa i modernizacja komunalnych linii oświetleniowych.	2008	2016	2200	660	1540
76	Poprawa dostępności do przemysłowej części miasta Grajewo z sieci dróg krajowych (ul. Braci Świąckich, Robotnicza, Wiórowa, Elewatorska)	2008	2016	20000	6000	14000
77	Budowa mieszkań komunalnych i TBS	2009	2016	5400	1000	4400
78	Przebudowa budynku po Straży Pożarnej na cele kulturalno - społeczne.	2008	2009	1500	450	1050
79	Rewitalizacja centrum Grajewa i terenów powojсковych.	2008	2016	4700	1410	3290
80	Budowa urządzeń sportowych w mieście.	2011	2016	300	90	210
81	Promocja zdrowia w Grajewie poprzez stworzenie ogólnodostępnych stref rekreacji dziecięcej.	2008	2011	5774	1732	4042
82	Utworzenie miejskiego centrum kulturalno – sportowego na terenach powojсковych	2009	2012	2500	750	1750
83	Modernizacja budynków użyteczności publicznej	2008	2013	800	240	560
84	Poprawa dostępności do placówek edukacji przedszkolnej	2009	2015	3000	900	2100
85	Rozbudowa systemu monitoringu w mieście	2009	2016	450	135	315
Ogółem				148169	44153,5	104015,5